Vladimir Fedorovski

Țarinele și puterea

de la Ecaterina I
la Raisa Gorbaciova

INTERNATIONAL Bestseller

Săptămâna Financiară

Ţarinele şi puterea

Țarinele și puterea

de la Ecaterina I
la Raisa Gorbaciova

Vladimir Fedorovski

LITERA®

Editura Litera
O.P. 53; C.P. 212, sector 4, Bucureşti, România
tel./fax 031 425 1619; e-mail: comenzi@litera.ro

Ne puteţi vizita pe

Traducere din limba engleză:
Nicolae Constantinescu

Editor: Vidraşcu şi fiii
Copertă: Vladimir Zmeev
Redactor: Mirabela Mitrică
Tehnoredactare şi prepress: Anca Suciu

Tipărit la G Canale, Bucureşti

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
FEDOROVSKI, VLADIMIR
Ţarinele şi puterea – De la Ecaterina I la Raisa Gorbaciova / Vladimir Fedorovski; trad.: Nicolae Constantinescu. – Bucureşti: Litera Internaţional, 2010

ISBN 978-973-675-404-3

I. Constantinescu, Nicolae (trad.)

94(47)"16/19":396(47)

Cuprins

CUVÂNT-ÎNAINTE

ŢARINELE ŞI PUTEREA... Un titlu ce aminteşte de o epocă trecută. În 1985, funcţia m-a dus, în repetate rânduri, la Kremlin. Vechile edificii ale palatelor reflectă în mod desăvârşit caracterul rus. Această arhitectură se ridică nepăsătoare faţă de regulile de simetrie; nuanţele de verde, albastru, galben şi roşu se amestecă în mod fericit, punând în valoare unghiuri şi faţete neaşteptate.

Când am intrat în palat ca să asist la o recepţie, o mulţime de invitaţi umpluseră deja scara cea mare. Acordurile asurzitoare ale unei orchestre militare acopereau conversaţiile cu ritmuri solemne. Încă îngheţat de aerul rece al iernii, am păşit pe covorul roşu al scării. Deodată, cineva mi-a şoptit la ureche: „Iat-o pe noua ţarină..."

În acel moment, în sală au apărut Mihail Gorbaciov şi soţia lui. Am fost imediat frapat de gesturile de atenţie reciprocă ale acestui cuplu. Gorbaciov simţea tot timpul nevoia să-şi atingă soţia. Acest contact părea să-l liniştească în faţa ostilităţii lumii.

El va explica mai târziu acest gest într-un mod metaforic, evocând un vis avut la un moment dat de soţia lui, în perioada căsătoriei lor. Mihail şi Raisa se aflau pe fundul unui puţ, din care încercau să iasă susţinându-se unul pe celălalt. Aveau mâinile pline de sânge şi durerea era insuportabilă. Raisei i-a alunecat mâna, dar Mihail a prins-o în ultimul moment. În sfârşit, au reuşit să iasă din acea „gaură neagră". În faţa lor se deschidea un drum drept; orizontul părea că se topeşte într-un soare enorm. În timp ce fugeau ţinându-se de mână, nişte umbre negre s-au năpustit asupra lor...

Prin destinul Raisei Gorbaciova, vom încerca să descifrăm enigma perestroikăi, prima revoluţie neviolentă din secolul XX, care a dus la sfârşitul Războiului Rece şi al comunismului.

Raisa Gorbaciova a pus în lumină, mai bine decât oricine, rolul femeilor în gestionarea problemelor de stat.

În Rusia, influenţa feminină asupra politicii îşi are rădăcinile într-o tradiţie istorică uimitoare, devenind un adevărat fenomen de civilizaţie. Aşadar, ruşii au căpătat obiceiul de a le numi „ţarine" pe aceste femei influente, chiar dacă ele nu au, de fapt, nici o legătură cu familia imperială.

Această influenţă a ajuns la apogeu în secolul al XVIII-lea, când asupra ţării şi-a pus amprenta domnia a cinci împărătese, fapt unic în istoria mondială. Secolul al XIX-lea le-a adus un nou profil acestor femei de excepţie, ajungându-se să se vorbească despre triumful sfătuitoarelor din umbră care-i împing pe bărbaţi

în prim-planul scenei. Secolul XX va aduce elemente neaşteptate, căci fiecare dintre liderii politici ruşi, mai ales Gorbaciov şi Elţîn, va avea „ţarina" lui.

Dar de ce a fost oare această influenţă atât de determinantă în Rusia? Personalitatea ţarilor şi a ţarinelor, precum şi caracterul lor au jucat un rol esenţial şi uneori fatal, ei fiind cunoscuţi ca autocraţi, monarhi absoluţi. Ambiţiile personale şi slăbiciunile lor psihologice vor reprezenta punctul central al relatării noastre şi ne vor ajuta să înţelegem evenimentele imprevizibile ale istoriei acestei ţări. Pasiune, trădare, conflicte nerezolvate, evoluţii surprinzătoare – în acest tablou sunt prezente toate ingredientele marilor drame. Arhive rămase mult timp secrete şi mărturii inedite, referitoare, în special, la ultimele decenii ale secolului XX, vor da acestei cărţi faţete neaşteptate.

PRIMA ŢARINĂ

ÎN ULTIMUL DECENIU AL SECOLULUI AL XV-LEA, Vasile al III-lea, tatăl lui Ivan cel Groaznic, era încă adolescent, când mama lui, Sofia, din familia Paleologilor, a luat hotărârea să-l căsătorească.

Clopotele Catedralei Sfântul Vasile băteau cu frenezie, în vreme ce boierii soseau de peste tot. Mergeau în rânduri strânse, respectând o ierarhie şi o etichetă foarte stricte. Cei mai bogaţi paşeau înaintea celor mai puţin avuţi. Deplasarea fiecăruia depindea de gradul influenţei sale. De la primul şi până la ultimul rând, se ajungea treptat de la mers maiestuos la înaintare cu paşi mărunţi.

Conform tradiţiei prinţilor de Moscova, marea-ducesă Sofia a ales dintre boieri mesagerii pe aceia pe care avea să-i trimită la curţile marilor seniori pentru a găsi o soţie demnă de fiul ei.

In întreaga ţara era o efervescenţă generală. Unele fete, sau părinţii lor, nu au ezitat sa recurgă la vrăjitorie şi la otrăvuri mortale ca să-şi învingă rivalele. Într-adevăr, miza era foarte mare.

Câteva sute de tinere, însoţite de părinţi, au sosit în curând la Moscova. Caleştile erau una mai frumoasă decât alta. Pretendentele erau împodobite cu stofele cele mai de preţ şi cu bijuteriile cele mai rare. Poporul se înghesuia în Piaţa Roşie, încercând s-o zărească pe cea care avea să-i devină suverană. Fiecare comenta înfăţişarea suitei, eleganţa cailor. Sub cerul albastru al primăverii, bărbaţii visau la alte ţinuturi, în vreme ce tinerele se închipuiau în locul prinţeselor, iar femeile îşi reaminteau propria logodnă şi se uitau la soţii lor zâmbind. Nelipsitele *babuşka* se rugau Domnului ca în regat sa domnească pacea.

La porţile oraşului, copiii cocoţaţi în copaci anunţau venirea trăsurilor strigând: „Sosesc alte trei troici şi la zece verste mai sunt cel puţin şase!“ O mulţime de gură-cască ovaţiona călăreţii care purtau drapelul de război al fiecărui fief, îi atingea, îi binecuvânta şi îi întreba din ce provincie erau. Uneori, oamenii se înţelegeau cu greu, atât de diferite erau dialectele şi accentele. În fruntea lungului cortegiu, calea era deschisă de doi călăreţi cu pălării ascuţite. Unul purta o blană de vulpe argintie peste un caftan la fel de roşu ca părul şi ca barba sa, bine tunsă. Venea de pe Volga şi călărea un cal murg, a cărui stea era atât de bine conturată, încât lăsa impresia că bidiviul avea mijlocul frunţii împodobit cu un diamant. Celălalt bărbat era îmbrăcat cu un veşmânt lung şi negru, îmblănit cu zibelină. Sabia, agăţată la brâu cu un cordon roşu cu auriu, lovea uşor partea din stânga a calului, în ritmul mersului. Trăsurile semănau cu nişte cufere mari din piele, verzi, portocalii sau stacojii. Prin micile

lor deschizături, care împiedicau frigul începutului de primăvară să răzbată în interior, abia dacă se distingeau feţele pasagerilor, spre marele necaz al moscoviţilor.

Pretendentele şi familiile lor au fost primite de boieri în curtea palatului şi conduse în apartamente. Uluiţi, invitaţii îşi plimbau privirile pe zidurile boltite şi împodobite cu ornamente, admirând covoarele scumpe şi caşmirurile din Orient. Pe o masă fuseseră aşezate narcise galbene şi tăvi de aur cu tot felul de *zakuski* şi de zaharicale. Un samovar fierbinte şi păhărele pline cu rachiu de porumb îi intâmpinau pe nou-veniţi. Dar oaspeţii nu erau serviţi numai cu această băutură de rând, strămoaşa îndepărtată a votcii. Li se ofereau şi rachiuri colorate de bace sălbatice din nord, de piper, de lămâie sau de miere, precum celebra *medovuha*, băutura preferată a prinţilor de Moscova, care semăna cu hidromelul.

A doua zi de dimineaţă au avut loc prezentările. Cu dantelele lor împodobite cu perle şi cu pietre preţioase, rochiile tinerelor sclipeau de-ţi luau ochii. Unele brocarturi cusute cu fir de aur reprezentau cai, păsări sau copaci fantastici, motive specifice regiunilor de nord. Fetele din Urali purtau bluze de satin împodobite cu dantele, cusute cu fir de aur, cu motive florale. Sarafanele, acele rochii tradiţionale, erau încheiate cu un şir lung de nasturi din pietre preţioase. Nasturii jucau un rol important în împodobirea costumului şi, uneori, costau mai mult decât întregul veşmânt. Pietrele preţioase aveau o semnificaţie simbolică. Smaraldul era considerat piatra înţelepciunii, safirul „dezvăluia trădarea şi alunga teama“, rubinul era „centrul inimii şi al creierului“. Ca să nu fie ucis, războinicul îşi împodobea arma cu un diamant. Podoabele unei femei nobile cuprindeau şi un *kokoşnik* – o diademă ornată cu perle. Pandante răsucite, împodobite cu pietre preţioase şi cu perle, atârnau de la tâmple până la umeri. Cerceii cu doi sau trei ciucuri se numărau printre podoabele lor preferate.

Tatăl sau fratele prinţeselor a făcut elogiul fiecărei pretendente, unii îndrăznind chiar să amintească de avuţiile familiei. În timpul ospăţului care a urmat acestei lungi prezentări, Vasile, amator de femei şi cam chefliu, a putut să le observe în linişte pe tinerele fete.

A doua zi a avut loc „ritualul băilor“ din *terem*. Acesta era un loc rezervat femeilor, precum gineceul greco-roman sau haremul musulman. Acolo s-a scăldat Salomonia, o fată tânără de origine ruso-tătară care provenea dintr-o familie de boieri din Suzdal. Fermecat, Vasile a cerut să se căsătorească pe loc.

Sofia voia pentru fiul ei o prinţesă de o frumuseţe excepţională, capabilă să-l reţină la Kremlin. Dorinţa îi fusese împlinită. Salomonia avea un singur defect, îi plăcea să călărească, lucru interzis femeilor din *terem*.

Căsătoria nu a fost totuşi una fericită. Tânăra femeie a devenit repede ţinta atacurilor boierilor, care i-au reproşat faptul că nu respecta tradiţiile. Cel mai mult suferea însă pentru că nu avea copii, cu toată dragostea pe care i-o arăta soţul ei.

Puternicul prinţ Glinski, din Lituania, a propus atunci să-i cedeze marelui principat al Moscovei Smolenskul, oraş de importanţă strategică situat în centrul Rusiei, cu condiţia ca Vasile să o ia de soţie pe Elena, nepoata lui.

Vasile al III-lea s-a dus să ceară sfatul mitropolitului. Acesta a fost categoric: prinţul trebuia să accepte propunerea. Politica s-a dovedit încă o dată mai puternică decât religia şi decât legăturile sacre ale căsătoriei. Aflând această veste, Salomonia i-a prezis soţului ei o mulţime de nenorociri. Tulburat, prinţul s-a dus să se sfătuiască numaidecât cu trei călugări de la Lavra Sfintei Treimi a Sfântului Serghei. Verdictul celor trei înţelepţi a fost fără drept de apel: dacă Vasile o repudia pe Salomonia şi se recăsătorea, copilul care avea să se nască din această unire urma să facă lumea să se cutremure din cauza ferocităţii lui. Vasile nu a ţinut însă cont de această prevestire şi a trimis-o pe Salomonia să-şi sfârşească zilele la mănăstirea din Suzdal, de unde a dispărut foarte curând. Unii călugări şi câţiva călători au povestit că o văzuseră pe fosta împărăteasă cerşind pe drumurile pline de noroaie.

Aşadar, Vasile al III-lea s-a căsătorit cu sentimentala, frivola şi intriganta Elena Glinskaia, care avea să aducă în curând pe lume un băiat – Ivan. Moartea prematură a lui Vasile a dat frâu liber poveştilor de tot felul. Glinski era bănuit că daduse o mână de ajutor destinului. De altfel, atitudinea văduvei încuraja cele mai sumbre acuzaţii. Iar mamei Elenei i-au fost reproşate cele mai mari desfrâuri cu cei trei servitori tineri care dormeau în camera ei. Potrivit altor zvonuri, ar fi fost văzută în nopţile cu lună plină smulgând inima cadavrelor duşmanilor ca să le pună la macerat într-o apă cu care stropea, ulterior, pereţii celor cărora le dorea moartea. Cea mai gravă acuzaţie a fost însă asasinarea numeroşilor ei amanţi, care erau aruncaţi în râul Moscova din vârful unui turn al Kremlinului.

Vrând parcă să confirme profeţia celor trei călugări, excesele micului Ivan s-au manifestat de la cea mai fragedă vârstă. Trebuie subliniat însă faptul că avea un exemplu pe măsură! La cinci ani, se distra aruncând animale din turnuri, îi plăcea să le tortureze, smulgea aripile muştelor, stropea furnicarele cu uleiul pentru candelele ce luminau icoanele şi le dădea foc. Dacă pierdea la un joc, se întâmpla chiar să-i execute pe câştigători. Dar distracţia lui preferată era să dea drumul unui urs fioros în mijlocul mulţimii, ca să privească apoi cu o plăcere perversă culoarea sângelui şi să adulmece mirosul cărnii de om.

Dispariţia unei femei avea să schimbe încă o dată destinul Rusiei. Elena Glinskaia a murit otrăvită, lăsându-l pe fiul ei, Ivan, singur sub tutela a două mari familii de boieri, Şuiski şi Belski. Cele două clanuri nu ezitau să se dedea, chiar sub ochii copilului, la răzbunări sângeroase, pentru a pune mâna pe putere. Astfel, teama, flagelul care îi bântuie pe tirani, a luat în stăpânire sufletul tânărului prinţ şi nu l-a mai părăsit niciodată. Din acel moment, creierul său de copil a fost obsedat de o idee fixă: să scape cu orice chip de boieri.

Ivan a scris mai târziu: „... Îmi amintesc cum s-au purtat boierii cu mine şi cu fratele meu Iuri, ţinându-ne în cea mai cruntă sărăcie, împiedicându-ne

să mâncăm pe săturate". Senzualitatea precoce a lui Ivan, ajuns la vârsta de doisprezece ani, a provocat câteva incidente ale căror victime au fost servitoarele din *terem*. Boierii au primit un raport detaliat despre comportamentul tânărului prinţ. Iată ce spunea autorul raportului: „Servitoarea s-a plâns că i-au fost rupte fustele şi bluza, şi chiar îi lipseşte o mânecă, iar centura nu mai poate fi folosită. Pieptul, genunchii şi coapsele îi sunt pline de vânătăi. Fecioară fiind, ea urma să devină soţia unui căpitan, însă, după acest viol, riscă să rămână fată bătrână şi va fi obligată să intre într-o mănăstire..."

La vârsta adolescenţei, lui Ivan îi plăcea să călărească însoţit de slujitorii lui fideli prin acea Rusie răvăşită, timp de trei secole, de invaziile tătare. Uneori, se întâmpla să se oprească la una dintre acele mănăstiri acoperite de zăpezi şi să se lanseze în discuţii teologice cu călugării. Dar putea totodată să se dedea şi la desfrâurile cele mai neruşinate. Apoi, brusc, adolescentul sălbatic şi violent a suferit o transformare radicală. A studiat, a citit istoria romană, cronicile ruseşti, Părinţii Bisericii, a meditat la Sfânta Sriptură, a parcurs cu atenţie evangheliile şi cărţile de liturghie cu coperte incrustate cu pietre preţioase: onixuri, sardonixuri, agate, beriluri, acvamarine, lapislazuli, malahite şi mai ales smaralde. În ciuda temperamentului excesiv, avea totuşi o sensibilitate uimitoare. De la vârsta de paisprezece ani, Ivan a dat dovadă de un talent literar unanim recunoscut. Frumuseţea limbajului şi caracterul neaşteptat al alegoriilor au făcut din el unul dintre cei mai mari scriitori ai epocii sale şi probabil cel mai strălucit stilist dintre toţi monarhii ruşi.

În 1547, la patru ani după ce-l dăduse la câini pe cel dintâi boier în rang, Ivan a fost uns ţar (de la latinul *caesar*). Prin urmare, Ivan cel Groaznic avea să facă din soţia lui prima ţarină a Rusiei. Epitetul popular *groznîi* exprimă mai curând admiraţia, fiind un indicator al puterii suveranului. Probabil că ar fi fost mai potrivit să se traducă prin „cel temut" sau „cel nervos".

Ivan le-a declarat boierilor că voia să marcheze o nouă epocă de putere supremă şi că nu intenţiona să ţină cont de titlurile şi de privilegiile în vigoare.

Diplomaţii ruşi ştiau că adoptarea unui nou titlu era însoţită de reguli foarte stricte, de aceea au aşteptat, ca să evite complicaţiile, înainte de a informa statele străine de încoronarea lui Ivan al IV-lea. Cu ocazia urcării sale pe tron, noul ţar şi-a confirmat talentul literar, scriind legenda conform căreia colierul, sceptrul, globul şi căciula de blană, pe care avea să le primească, erau atributele lăsate moştenire de împăratul Constantin Monomahul* nepotului său Vladimir, iar acesta le-ar fi păstrat până la urcarea pe tron a unui moştenitor demn de un prinţ bizantin. Conform etichetei, ţarii nu purtau căciula de blană a Monomahului decât o singură dată în viaţa lor, în ziua încoronării. Pentru celelalte ocazii solemne, fiecare avea propria coroană de ceremonie. Celebra căciulă cu margine de zibelină era o lucrare orientală, formată din opt plachete de aur cizelat reprezentând lotuşi.

---

* Constantin al IX-lea Monomahul, împărat bizantin (1042–1055) (n.tr.)

Odată devenit ţar, una dintre primele dorinţe ale lui Ivan a fost să se căsătorească. Cronicile spun că s-ar fi adresat mitropolitului astfel: „Primul meu gând a fost să-mi caut o logodnică în alte regate. Totuşi, după o matură chibzuinţă, am renunţat la această idee. Lipsit de părinţi din fragedă copilărie şi crescut ca orfan, nu mă pot potrivi temperamental cu o străină. Şi atunci, voi putea fi oare fericit în viaţa conjugală? Aş dori să găsesc o iogodnică din Rusia..."

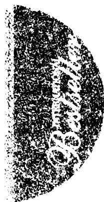
Aşadar, ţarul hotăra să rupă tradiţia familială: bunicul său se căsătorise cu grecoaica Sofia Paleolog, iar tatăl său, cu lituanianca Elena Glinskaia. Această hotărâre, după cum a explicat celebrul opozant din epocă, prinţul Kurbski, în cronica sa, nu putea decât să-i bucure pe partizanii unei întoarceri spre trecutul îndepărtat: „În descendenţa fără cusur a prinţilor ruşi diavolul a semănat moravuri rele, îndeosebi prin soţiile lor experte în vrăjitorie, mai ales cele care veneau din străinătate". Evident, Kurbski făcea aluzie la bunica şi la mama lui Ivan.

Ritualul alegerii primei ţarine s-a derulat conform tradiţiilor ancestrale şi a fost pus la punct de bunica lui Ivan, Anna Glinskaia. Din toate regiunile Rusiei au sosit mai mult de cinci sute de candidate. A fost construită o biserică nouă. Neputând să adăpostească acest roi de fete tinere, *terem*-ul a fost mărit şi au fost amenajate băi noi, cu ferestre largi din sticlă de Veneţia. În băile de la Kremlin, candidatele se prezentau complet goale. Ivan a privit acest spectacol alături de bunica lui. Printre aceste frumuseţi se afla şi Anastasia Romanova. (Mihail, o rudă de-a sa, va întemeia mai târziu dinastia Romanovilor.)

Cu ochii ei mari şi verzi, uşor migdalaţi, cu faţa perfect ovală şi cu un trup desăvârşit, Anastasia l-a subjugat pe Ivan. Căsătoria a avut loc cu un fast fără precedent.

Caracterul tandru al relaţiilor dintre primul ţar şi prima ţarină, bazate pe respect reciproc, nu se potrivea cu normele timpului, ci amintea mai curând de o perioadă anterioară. Într-adevăr, la începutul Evului Mediu, femeile ruse erau egalele bărbaţilor, şi multe dintre ele îşi administrau domeniile sau luau parte la războaie alături de soţii lor. De altfel, folclorul rus constituie o dovadă a existenţei acestor femei puternice, războinice redutabile. Invadarea ţării de către mongoli, în secolul al XIII-lea, dar şi influenţa religiei bizantine au făcut ca femeia să-şi piardă pe rând autonomia şi drepturile. Considerată, în secolul al XV-lea, o fiinţă impură, deci inferioară bărbatului, ea a fost închisă în *terem*. Acolo se supunea soţului ei, ba chiar şi prietenilor acestuia, deoarece era lucru obişnuit ca soţii „ să împrumute sau să închirieze" farmecele soţiei lor. Biserica îi permitea soţului să-şi biciuiască soţia: „moderat şi pentru binele ei". Iar, dacă o omora, uciderea ei era judecată cu indulgenţă.

Ivan îşi iubea cu ardoare soţia. Blânda şi virtuoasa Anastasia îl făcuse mai uman, mai înţelegător. Ivan se întâlnea deseori cu părintele Silvestru, preot la catedrala de la Kremlin, care o învăţa pe ţarină Evanghelia. Nu după mult timp, suveranul l-a făcut sfetnicul său. Un alt prieten al său era

Adaşev, un mic nobil de la Kremlin. Cei doi sfetnici stăteau deseori de vorbă cu tânărul ţar, îi inspirau măsuri de clemenţă şi reforme îndrăzneţe. Astfel a început perioada cea mai strălucită a domniei lui Ivan al IV-lea.

În cursul anilor care au urmat, ţarul a obţinut numeroase victorii împotriva tătarilor şi a mărit regatul spre est şi spre sud-est. În acelaşi timp, el a întreprins o muncă remarcabilă de organizare administrativă şi în domeniul justiţiei. Din păcate, această perioadă de pace şi de prosperitate nu a durat mult. Sfetnicii Silvestru şi Adaşev se certau din ce în ce mai des cu rudele Anastasiei, care doreau să ajungă în cele mai înalte funcţii, fără să aibă însă competenţa necesară. În ziua de 7 august 1560, în urma unei certe cu Adaşev, ţarina a fost doborâtă de o criză de epilepsie. Dusă în apartamentele ei, tânăra femeie s-a stins fără să-şi fi recăpătat cunoştinţa. Ivan trăise treisprezece ani alături de draga lui Anastasia, cu care avusese şase copii. Profund tulburat, ţarul a pus să fie arse sute de lumânări şi a căzut într-o stare de apatie care a durat zile în şir. În tot acest timp, porţile mari ale palatului au rămas închise. Când Adaşev a venit să-l viziteze, ţarul i-a strigat: „Du-te la toţi dracii, nu vreau să te mai văd, asasinule!“

Caracterul autoritar al ţarului a ieşit din nou la suprafaţă, comportamentul său schimbându-se în mod radical. Imediat după înmormântarea ţarinei, a început să le vorbească urât boierilor şi să-i ameninţe că va face să i se rostogolească fiecăruia dintre ei capul în Piaţa Roşie. Din acel moment, sensibilitatea şi imaginaţia bolnavă păreau să-i fi blocat orice acţiune raţională. Mai mult ca niciodată, căzut pradă fricii şi suspiciunii, ţarul vedea comploturi peste tot, astfel încât în palat şi în ţară a început să domnească teroarea. Iată ce spune într-o scrisoare adresată prinţului Kurbski: „Sfetnicii mi-au luat puterea şi au guvernat după bunul lor plac, îndepărtându-mă de la administrarea statului“. Îi acuza pe Silvestru şi pe Adaşev că i-au ucis „frumoasa“. „Câte necazuri am suportat pentru voi, câte umilinţe, câte ofense! De ce m-aţi despărţit de soţia mea?“ le repeta el. Ivan nu avea însă nici un motiv să-şi bănuiască prietenii de a-i fi otrăvit soţia. Voia probabil să găsească un pretext pentru represiunea împotriva boierilor.

Ţarul şi-a căutat alinarea în braţele unei frumoase caucaziene de origine kabardină, Maria Temriukovna. Ea avea părul negru prins într-o coadă lungă, faţă mată şi presărată cu pistrui, nasul drept şi fin, ochii negri şi sprâncenele tot aşa; părul uşor buclat. Când o văzuse apărând într-un sarafan de mătase galbenă, Ivan spusese: „E demnă de o pictură, chiar de o icoană“. Totuşi, după cum dezvăluie cronicile din epocă, ţarul nu va mai cunoaşte niciodată dragostea pe care o trăise alături de Anastasia. Dispoziţia lui a devenit din ce în ce mai imprevizibilă.

În ziua de 3 decembrie 1564, moscoviţii au văzut multe trăsuri în curtea imperială din Kremlin. În noaptea următoare, Ivan cel Groaznic a părăsit Moscova însoţit de familie, plecând spre o destinaţie necunoscută. Un vânt de panică a început să bată în capitală, prăvăliile s-au închis, brutarii nu au mai

făcut pâine, poporul a început să plângă. La trei zile după plecarea țarului, un curier le-a adus mitropolitului și boierilor o misivă în care Ivan anunța că avea de gând să locuiască într-un târgușor din apropierea Moscovei. Cu mitropolitul în frunte, mii de moscoviți s-au deplasat acolo în procesiune, ca să-l implore pe suveran să se întoarcă. Mitropolitul l-a găsit pe Ivan rugându-se într-o colibă mizerabilă. Țarul i-a spus: „Îți voi da răspunsul peste câteva zile". Și, într-adevăr, după câteva zile, a trimis la Moscova un mesaj, cerându-le mitropolitului, boierilor și nobililor să semneze un act solemn prin care îi dădeau mână liberă țarului „pentru combaterea trădării".

După alte câteva zile, Ivan s-a întors la Kremlin cu toate puterile unui autocrat. Măcinat de boala persecuției, de acum înainte nu va mai avea nici un moment de odihnă. Asaltat de coșmaruri și de halucinații, nu se mai putea duce la Catedrala Sfântul Vasile fără să vadă capete tăiate ațintându-i drumul.

Ca să se protejeze de demonii săi, țarul a înființat o poliție personală, *opricinina*. Apoi a părăsit Kremlinul ca să trăiască împreună cu „fidelii" săi într-un cartier al orașului, situat în apropiere de mănăstirea Novodevici. Împreună cu el se aflau și fiii săi Ivan și Feodor. Părăsită în *terem*, țarina aproape că nu mai primea vizita soțului ei. Purtându-se execrabil cu Maria, Ivan își satisfăcea poftele trupești cu ocazia unor petreceri care se sfârșeau de cele mai multe ori în orgii puse la cale de oamenii lui de încredere din *opricinina*.

Cei aproximativ zece mii de oameni din poliția secretă a țarului erau îmbrăcați în negru din cap până în picioare. Harnașamentul cailor lor era și el tot negru. Pe un fanion prins de șaua bidiviilor erau brodate o mătură și un cap de câine. Acestea erau atributele funcției, care consta în adulmecarea opozanților și în înlăturarea lor. Această poliție ciudată se comporta cu o sălbăticie rar întâlnită: tortura, viola femeile, jefuia negustorii și incendia prăvăliile celor care refuzau să plătească dijma impusă de așa-numiții *opriciniki*. În alte vremuri, tații și soții ar fi fost mândri să aibă fete și, respectiv, soții frumoase. Însă acum principala lor grijă era să le ascundă.

„Paralelele istorice sunt întotdeauna aleatorii", spunea Stalin. Totuși, nu ne putem abține să nu comparăm perioada în care a funcționat această gardă personală a țarului – *opricinina* –, adică în perioada cuprinsă între anii 1565–1572 cu epoca „marii terori" din 1935–1938. Ivan ar fi putut să opteze pentru reformă, dar a ales *opricinina*, ca să distrugă cele patru mari familii principale din Suzdal, care se opuneau politicii sale. Într-un mod asemănător a procedat și Stalin, care a recurs la epurări ca să pună mâna pe puterea absolută, până atunci limitată de vechii bolșevici. În plus, în ambele cazuri, teroarea a urmat decesului soțiilor celor doi tirani.

De altfel, moartea celei de a doua soții, în 1571, avea să marcheze o nouă perioadă a domniei lui Ivan cel Groaznic.

La sfârșitul tradiționalei prezentări a logodnicelor (la care au participat aproape două mii de tinere), țarul a ales-o pe blonda cu ochi de azur numită Marfa Sobakina, care a murit însă la doar cincisprezece zile de la nuntă.

Această dispariţie atât de bruscă a declanşat un nou val de teroare. Bănuind că la originea decesului Marfei ar fi poliţia secretă, ţarul a început să se îndoiască de utilitatea acesteia. Suspiciunile porneau de la faptul că numai oamenii din *opricinina* puteau să intre în cartierul său general din Aleksandrov, unde îşi găsise moartea soţia sa.

Din acest moment, viaţa amoroasă a lui Ivan s-a transformat în desfrâu şi nu a mai cunoscut limite. A început să privească femeile ca pe un trofeu, ceea ce nu l-a împiedicat totuşi ca mai târziu să-şi afişeze legătura cu favoritul său, Basmanov, fiul unui mare boier şi principal organizator al orgiilor din Aleksandrov.

După dispariţia acestor ultime două soţii prin otrăvire, biserica l-a autorizat pe Ivan să se însoare a patra oară, în 1572, cu Anna Koltovskaia. Dar, după trei ani, ţarul a trimis-o pe Anna să-şi sfârşească zilele într-o mănăstire, ca să trăiască succesiv – fără a fi căsătorit – cu Anna Vasilcikova, apoi cu Vasilisa Melentieva. Când a repudiat-o pe Anna Koltovskaia, Ivan i-a spus doar atât: „Ai slăbit, şi mie nu-mi plac slăbănoagele..."

Dintre toate soţiile lui Ivan, Maria Dolgorukaia a avut marele ghinion să stârnească îndoieli în privinţa virginităţii sale. A doua zi după nuntă, Ivan a ordonat să fie puşi la o brişcă nişte cai hrăniţi înainte cu ovăz umflat de bere, apoi a invitat-o pe tânăra soţie să urce pentru a face o plimbare. Dar nu s-a urcat şi el alături de ea, ci i-a urat plimbare plăcută pe un ton sarcastic şi a dat bici cailor. Brişca s-a deplasat vreo sută de metri cu o viteză infernală, apoi a nimerit în iaz, unde nefericita fată s-a înecat deopotrivă cu bidiviii furioşi.

În acea perioadă, suveranul s-a gândit la un moment dat să-şi părăsească ţara şi să se refugieze în străinătate. După ce i-a făcut mult timp curte surorii regelui Poloniei, Sigismund al II-lea, Ivan i-a propus Elisabetei I a Angliei să fie soţia lui. Însă aceasta, aflând care era soarta soţiilor ţarului, a ales să refuze oferta. Şi pe bună dreptate, căci era fiica lui Henric al VIII-lea şi a Annei Boleyn, care fusese decapitată din ordinul soţului ei gelos. Ivan a rămas în relaţii epistolare cu regina până când legătura a fost întreruptă de un incident. Negăsind pe gustul lui răspunsul Elisabetei la cererea sa de a-i garanta, pentru orice eventualitate, un refugiu în Anglia, el i-a scris: „Eşti o târfă, mujicii tăi de negustori fac din tine ce vor; scuipă pe tine şi pe palatul tău..." În 1580, înfrângerile suferite în Livonia l-au făcut pe Ivan să reia relaţiile cu Elisabeta, care i-a propus chiar mâna nepoatei sale, Mary Hastings. Căsătoria nu a avut însă loc, şi, chiar în acelaşi an, ţarul s-a căsătorit a şaptea oară, cu Maria Nagaia, care avea să-i dăruiască un fiu, Dimitri.

În ianuarie 1581, în *terem*-ul soţiei ţareviciului Ivan a avut loc o dramă. Nerăbdător, ţarul a intrat în *terem* în ziua unei mari sărbători. Soţia ţareviciului, la vremea aceea însărcinată, era încă în haine neprotocolare, nefardată. Înfuriat la culme, Ivan cel Groaznic şi-a lovit cu piciorul în burtă nora. Alertat de ţipetele soţiei sale, ţareviciul a venit în fugă şi s-a aşezat între ei. Furios, Ivan i-a tras fiului său o lovitură cu sceptrul în tâmplă, iar acesta s-a prăbuşit la pământ. Contemporanii

lor, printre care englezul J. Gorsey, care trăia la Moscova, au prezentat versiuni diferite ale crimei, reluate după placul lor de pictori, scriitori şi istorici. Tabloul lui Ilia Repin, una dintre capodoperele Galeriei Tretiakov din Moscova, înfăţişează un Ivan halucinat, strângându-şi în braţe fiul pe care îl iubea nespus de mult. Ţareviciul are o rană la tâmplă, iar sceptrul zace pe podea.

Cu ceva ani în urmă, Ivan îi scrisese lui Kurbski: „Aminteşte-ţi de cel mai mare dintre ţari, Constantin; aminteşte-ţi că, în numele regatului, şi-a ucis propriul fiu şi se numără totuşi printre sfinţi..."

Infanticidul avea să devină unul dintre marile mituri ale istoriei ruse: ţarul trebuie să fie nemilos, chiar şi faţă de propriii copii. Astfel, Petru cel Mare îl va executa pe fiul său Aleksei, iar Stalin îşi va lăsa fiul, Iacob, în temniţele hitleriste, refuzând propunerea germanilor de a-l schimba cu mareşalul Paulus. „Nu voi schimba un mareşal pe un locotenent", a răspuns scurt tiranul de la Kremlin, fără să se sinchisească de legăturile de sânge.

În noaptea dramei, Ivan, disperat, a urcat în clopotniţa Catedralei Sfântul Vasile, însoţit de fiul său mai mic, Feodor, şi a tras el însuşi clopotul. Apoi, după ce a încercat, fără succes, să se arunce de sus, a leşinat.

După dispariţia lui Ivan Ivanovici, moştenitorul legitim era Feodor, fiul Anastasiei. Dar Feodor era „slab la minte, prea puţin potrivit pentru treburile politice şi deosebit de superstiţios". Aşadar, rămânea Dimitri, fiul Mariei Nagaia.

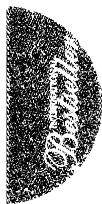
Omorându-şi fiul cel mare, Ivan expunea Rusia pericolului anarhiei – Marea Anarhie din istoria rusă, care avea să înceapă în secolul al XVII-lea. Vor trece totuşi zece ani înainte ca destinul ţareviciului Dimitri să zguduie Rusia.

În ziua de 19 martie 1584, imediat ce s-a trezit din somn, Ivan a luat pietrele preţioase cărora le atribuia puteri benefice şi le-a ţinut în mâini. După-amiază, în ciuda oboselii resimţite, şi-a scris testamentul: „... Corpul meu e bolnav, mintea mea e bolnavă. Rănile sufletului şi ale trupului devin din zi în zi mai mari şi nu există nici un medic care să mă vindece! Am aşteptat pe cineva căruia să-i împărtăşesc suferinţa mea. Zadarnic, nu a venit nimeni. Nimeni... Nimeni care să mă consoleze... Toţi mi-au înapoiat prin rău binele pe care l-am făcut... Toţi. Nu există dreptate pe lumea asta; nici măcar ţarii nu o pot avea din partea supuşilor şi a servitorilor lor..."

Astfel a exprimat Ivan cel Groaznic singurătatea ţarului şi a ţarinei, a căror putere era totuşi absolută, în faţa perfidiei şi a ostilităţii boierilor; acea izolare care motivase teama incontrolabilă de lungile culoare goale, de beciuri, de subterane şi chiar de marile curţi ale palatului.

Testamentul prevedea împărţirea bunurilor ţarului, făcând referire până şi la perechea de pantofi oferită de Elisabeta I, pe care o lăsa scutierului său.

Un singur om reuşise totuşi să câştige încrederea suveranului cu puţin înainte de sfârşitul acestuia: Boris Godunov, unul dintre *opriciniki* săi. Ivan a poruncit să fie chemat ca să joace şah cu el. În timpul acestei ultime partide, ţarul s-a

prăbuşit de trei ori fără cunoştinţă peste tabla de şah. Apoi s-a ridicat şi a cerut să bea rachiu de grâu, după care a început brusc să se clatine şi s-a prăbuşit în braţele lui Boris Godunov. Avea cincizeci şi patru de ani. În ajun, Ivan ceruse să fie dus până la Catedrala Sfântul Vasile. Voise să mai contemple încă o dată lăcaşul sfânt, cu acoperişuri în formă de bulbi în culori strălucitoare, a cărui arhitectură interioară scotea la iveală scări ascunse şi ferestre de toate formele. Privirea i se înceţoşase brusc şi ceruse să se întoarcă în palat.

În ambianţa familială a încăperilor boltite de la Kremlin, pictate cu scene religioase, ţarul s-a stins puţin câte puţin. Oprindu-şi privirea asupra baldachinului din lemn sculptat, împodobit cu emailuri purtând blazoanele provinciilor, el murmurase: „Atâtea provincii reunite..." Spre cine urmau să meargă atâtea bogăţii, din moment ce nu mai avea un moştenitor demn de tron?

Ivan al IV-lea, cel Groaznic, nu mai era. Se stinsese la ceasul la care soarele de primăvară cobora pe cerul roşiatic, iar verdele exuberant al pădurilor îşi îmbrăcase veşmântul negricios, contrastând atât de puternic cu cerul plin de lumină. Negru precum trăsăturile de caracter ale acestui ţar şi luminos ca amintirea anilor săi petrecuţi lângă blânda Anastasia, prima ţarină a Rusiei.

Pe tron a urcat Feodor, moştenitor nefericit al unei ţări ruinate, măcinată de conflicte exterioare. Poporul îl poreclise Clopotarul. Puţin înclinat spre treburile statului, noul ţar era un om blând şi umil, care se străduise să uite crimele tatălui său. Refugiat în clopotniţe, îi plăcea să vorbească porumbeilor şi berzelor.

Pentru prima dată în Rusia, monarhul nu guverna. Consiliul de Regenţă a fost desemnat să conducă statul. Boris Godunov a devenit adevăratul om din umbră al lui Feodor. Aceşti ani de regenţă au reprezentat o perioadă de odihnă pentru ţară.

Moartea lui Feodor I, în ianuarie 1598, după paisprezece ani de domnie, şi înscăunarea lui Boris Godunov, ţar „ales", au avut loc fix în acea perioadă de războaie pe care ruşii au numit-o timpurile tulburi. Toate naţiunile au cunoscut astfel de momente în cursul istoriei, dar pentru Rusia ele au constituit ocazia să nutrească spaime şi fantasme dintre care unele mai durează şi azi. Una dintre manifestările cele mai impresionante este apariţia unor ţarine şi a unor ţari falşi.

Boris Godunov, imortalizat de drama* lui Puşkin şi de opera** lui Musorgski, a fost descris astfel de diplomatul englez J. Gorsey: „E plăcut la înfăţişare, frumos, afabil, înclinat spre magia neagră, în vârstă de patruzeci şi cinci de ani. Îi lipseşte instruirea, dar are o minte vioaie, are talentul elocinţei şi ştie să-şi stăpânească bine vocea; e şiret, foarte impulsiv, ranchiunos, puţin înclinat spre lux, moderat în alimentaţie, dar îi plac ceremoniile; oferă recepţii somptuoase

---

* Drama istorică *Boris Godunov*, publicată în 1831 de poetul şi dramaturgul clasic rus Aleksandr Sergheevici Puşkin (n.red.)

** Opera *Boris Godunov*, capodopera compozitorului rus Modest Petrovici Musorgski, finalizată în 1874 (n.red.)

străinilor şi face cadouri preţioase suveranilor celorlalte ţări". Potrivit cronicilor vremii, orice acţiune a lui Boris Godunov viza favorizarea intereselor personale, propria îmbogăţire, întărirea puterii şi asigurarea descendenţei.

Dar ţarul „ales" nu era de sânge regal; îi lipsea legitimitatea. Boris Godunov a fost un personaj ciudat. Înzestrat cu o mare inteligenţă, nu considerase necesar să înveţe să citească şi să scrie. Semna actele mâzgălind ceva ce semăna cu o pasăre (*gudun*, în tătară, înseamnă „ciocârlie"). De origine tătară, el se căsătorise cu fata şefului poliţiei secrete (*opricinina*), sperând să facă o carieră politică. Pe când era încă regent, luase hotărârea s-o căsătorească pe sora lui cu Feodor, ca să-şi consolideze situaţia – prin intermediul ţarinei.

Organizase, după cum era obiceiul, marea ceremonie de prezentare a candidatelor la căsătorie, dar bietul Feodor, care era timid, refuzase să vină. Boris Godunov, de comun acord cu mitropolitul Iov, declarase liniştit, în numele lui Feodor, că ţarul o alesese pe sora lui.

Căsătoria fusese celebrată în Catedrala Sfântul Vasile. Ţarina plecase apoi să locuiască în *terem*-ul ei, unde soţul nu mersese niciodată. La douăzeci şi cinci de ani, Feodor se comporta tot ca un copil, continua să tragă clopotele şi să se dedea unor năzbâtii puerile: schimba broaştele de la uşi, îşi ascundea coroana într-un hangar cu fân şi nu o mai găsea când trebuia să-i primească pe oaspeţii străini.

La moartea lui Feodor, Boris Godunov, în calitatea sa de prim-boier, a convocat soborul, adunarea generală a boierilor, pentru alegerea unui nou ţar, iar patriarhul Iov a propus candidatura lui Boris. După o slujbă grandioasă în Catedrala Sfântul Vasile, mulţimea condusă de patriarh s-a îndreptat spre mănăstirea Novodevici, unde ţarina, sora lui Godunov, se retrăsese de când devenise văduvă. În spatele mulţimii mergeau poliţiştii înarmaţi cu bastoane. Pelerinilor li s-a ordonat să cadă în genunchi în faţa mănăstirii, să se tânguiască, să plângă şi să ţipe, ca să-i dovedească ţarinei afecţiunea lor. Cei care nu s-au supus au primit lovituri de baston până când s-au dat bătuţi şi au început să geamă şi să plângă. Patriarhul şi-a făcut atunci o intrare solemnă în mănăstire şi, arătând spre mulţime, s-a adresat ţarinei: „Priveşte-ţi poporul! Te imploră să te adresezi soborului cerându-i să-l aleagă ţar pe fratele tău, Boris..."

După această scenă bine regizată, ţarina s-a adresat într-adevăr soborului, care l-a ales pe Boris Godunov ţar al tuturor ruşilor.

Imediat după terminarea ceremoniei de încoronare din catedrala Uspenia – şi mai fastuoasă decât cea a lui Ivan al IV-lea –, boierii şi marea nobilime au şi început să pună la cale o serie de comploturi. Conjuraţii, în special familiile Şuiski şi Romanov, îi reproşau noului ţar originile sale tătare şi îl acuzau de asasinarea ţareviciului Dimitri, ultimul fiu al lui Ivan cel Groaznic – singurul pretendent legitim la tronul Rusiei, a cărui mamă, Maria Nagaia, trăia în exil în oraşul Uglici. Aerul de la Kremlin devenise irespirabil, motiv pentru care Godunov a luat hotărârea de a-i alunga pe conjuraţi în afara ţării.

Poate că Boris Godunov ar fi putut face faţă loviturilor destinului dacă o veste teribilă nu ar fi ajuns la Moscova în 1604: detaşamente de polonezi, ucraineni şi cazaci tocmai trecuseră Niprul, având în fruntea lor un om care pretindea că era ţareviciul Dimitri. Spunea că scăpase de soldaţii trimişi la Uglici de Boris Godunov ca să-l asasineze şi că voia să-şi ia locul de „ţar al tuturor ruşilor"...

Astfel avea să înceapă cea mai mare mascaradă din istorie!

FALSA ŢARINĂ

ÎNTR-UN ORĂŞEL DIN CENTRUL Poloniei, o fetiţă se zbenguia alături de câinele ei. La capătul drumului se putea vedea o locuinţă seniorială străjuită de un turn mare de formă pătrată.

Micuţa Marina era fiica contelui Mniszek. Mama sa murise, şi sora ei se căsătorise. Deseori, în timp ce se plimba singură, îşi întreba câinele: „Crezi că îl voi întâlni pe Făt-Frumos?" Apoi îi spunea: „Cât de mult aş vrea să cunosc viitorul!" După câţiva ani, contele Mniszek şi-a dus fiica la ghicitorul în cărţi al regelui Sigismund al II-lea, la Varşovia. Fetei i-a fost prezis un destin ieşit din comun, precum şi onoruri şi bogăţii pentru tatăl ei.

A doua zi seara, cortegiul precedat de torţele prinţului Wişneveţki, unchiul Marinei, a sosit în faţa castelului. Tânăra a remarcat, printre oamenii din suită, un străin, Grigori Otrepiev.

Fata nu a fost insensibilă în faţa amabilităţii acestui servitor, chiar dacă comportamentul lui i s-a părut ciudat pentru un valet. Totuşi, când Grigori i-a declarat dragostea sa şi a cerut-o de soţie, fata a rămas consternată. Oare această reacţie a ei să-l fi determinat, atunci când şi-a reiterat cererea în scris, să semneze scrisorica de amor cu aceste cuvinte enigmatice: „Ţareviciul Dimitri"?

Marina nu avea secrete faţă de tatăl ei. I-a arătat imediat scrisoarea şi semnătura. Deşi mirat, contele a primit vestea cu interes.

Şi dacă Grigori spunea adevărul? Nu ar fi fost oare mai bine să nu-l izgonească? Plin de datorii şi lipsit de scrupule, Mniszek era gata la orice. De aceea i a spus fiicei sale să se gândească la această propunere...

Cine era însă acest tânăr?

La începutul secolului al XVII-lea, cronicile de la Kiev au relatat apariţia unui călugăr de talie mijlocie, cu o faţă rotundă şi palidă şi cu pometţii proeminenţi. Avea părul roşcat, o expresie timidă, un aer trist, iar aspectul său exterior nu te lăsa să bănuieşti nici caracterul, nici inteligenţa tânărului. Avea un temperament vioi şi se mânia cu uşurinţă. Grigori ştia carte. Venea de la prestigioasa mănăstire Ciudov, din Rusia, unde fusese remarcat pentru deosebita sa inteligenţă, talentul de orator şi simţul diplomaţiei. Se spunea că familia lui provenea din rândul micii nobilimi, care trăia de secole în centrul ţării, şi că devenise călugăr cu numele de Grigori după moartea prematură a tatălui său. Cariera sa monastică fusese fulgerătoare. Mai întâi învăţăcel pe lângă un călugăr, a fost numit ulterior slujitorul arhimandritului, ca apoi să ajungă ataşat al curţii patriarhului. Această ascensiune formidabilă a avut loc în decursul unui singur an, datorită calităţilor sale ieşite din comun: „Asimila în câteva luni ceea ce altora le-ar fi luat o viaţă întreagă".

Grigori ar fi putut să aibă o carieră ecleziastică lungă şi strălucită, dar spectacolul pe care îl oferea ţara, măcinată de instabilitatea politică pricinuită de boala lui Boris Godunov, ravagiile făcute de foamete, epidemiile şi toate crizele provocate de timpurile tulburi l-au făcut să creadă că destinul său trebuia să fie cu totul altul. Astfel, viaţa lui Grigori a cotit pe drumuri sinuoase spre impostură.

Şi-a făcut din nou apariţia la Kiev, apoi a intrat în contact cu cazacii zaporojeni, aflaţi atunci sub jugul polonezilor. Înainte de a ajunge în serviciul unchiului Mariei, Grigori a slujit la curtea prinţului Ostrojski, apărător înflăcărat al ortodoxiei, care se opunea cu înverşunare unirii Bisericilor. Acest prinţ ordonase în trecut alungarea călugărilor răspopiţi care îşi găseau refugiu în centrele arianismului. Secta lui Arius, numită şi Secta Fraţilor Polonezi, avea să joace un rol important în Reforma din Polonia. Susţinătorii arianismului respingeau dogma Sfintei Treimi şi cereau un respect necondiţionat faţă de libertatea de conştiinţă. Înzestrat cu această „educaţie poloneză liberală", Dimitri şi-a oferit serviciile cumnatului contelui Mniszek!

La început, Marina nu era îndrăgostită de acest ţarevici provincial şi nici nu conştientiza marile interese care erau în joc. De aceea, tatăl ei şi-a luat sarcina de a o convinge: „Dacă Grigori ar reuşi, cu ajutorul polonezilor, să urce pe tronul Rusiei, avantajele pe care le-am putea obţine din această situaţie ar fi inestimabile!"

În timp ce fiica sa analiza întreaga situaţie, contele Mniszek l-a prezentat pe „ţareviciul Dimitri" lui Sigismund al III-lea. Nunţiul papal şi iezuiţii au asistat la audienţă, acceptând să favorizeze îndeplinirea dorinţelor acestui pretendent la tronul Rusiei. Dar Varşovia nu era singura care îl susţinea. Boierii din Rusia, ostili ţarului centralizator Boris Godunov, căutau şi ei un om providenţial gata să le apere interesele. Aşadar, falsul Dimitri a fost „plămădit într-un cuptor polonez, dar frământat la Moscova", ca să reproducem cuvintele istoricului rus Kliucevski.

În acest context, Marina a acceptat, în cele din urmă, perspectiva unei căsătorii cu falsul Dimitri. Grigori-Dimitri şi-a înmulţit promisiunile: s-a prefăcut că satisface dorinţa iezuiţilor şi se converteşte la catolicism, a jurat că va ceda regelui Poloniei teritoriile occidentale ale Rusiei şi chiar s-a angajat că îi va susţine candidatul la tronul Suediei. În sfârşit, viitorului său socru Dimitri i-a promis achitarea tuturor datoriilor – acesta a fost, de altfel, singurul angajament pe care l-a respectat.

Puşkin, în *Boris Godunov*, ni-l înfăţişează pe Dimitri mărturisind logodnicei sale Marina că nu era ţareviciul: „Umbra lui Ivan cel Groaznic m-a numit Dimitri şi m-a adoptat ca fiu..."

Varianta cea mai verosimilă este că autenticul Dimitri era cu adevărat mort, dar, în biografia falsului Dimitri scrisă de Prosper Mérimée, autorul enumeră o serie de puncte contradictorii rămase nelămurite: „În ce mănăstire s-ar fi găsit călugări care să doboare urşi cu o singură lovitură sau care să poată conduce la

atac un escadron de husari?" El dezvăluie şi faptul că impostorul cunoştea limba poloneză, avea calităţi remarcabile de călăreţ şi era foarte curajos.

În ziua de 13 octombrie 1604, susţinut de o trupă de o mie cinci sute de oameni, formată din cazaci pricepuţi în arta războiului şi din soldaţi mercenari, falsul Dimitri a trecut frontiera rusă şi şi-a început imediat înaintarea. Marina promisese că avea să se alăture imediat ce cucerea capitala. Vestea l-a alarmat pe Boris Godunov, care a dispus mobilizarea generală.

Om cu spirit teatral, Dimitri şi-a organizat sosirea la Moscova în mod spectaculos. I-a cerut mai întâi „mamei sale" să i se alăture. Văduva ţarului Ivan cel Groaznic, Maria Nagaia, devenită între timp călugăriţă cu numele de Marfa, s-a prefăcut că îşi recunoaşte fiul şi şi-a jucat perfect rolul. Oare fosta ţarină s-a pretat la această manevră ca să se răzbune pentru umilinţele suferite după moartea soţului ei? În orice caz, Maria s-a răzbunat. În timpul domniei falsului Dimitri, Maria a trăit la Kremlin în *terem*-ul rezervat ţarinelor văduve.

Dimitri a mers lângă trăsura mamei sale până la Moscova. Intrarea lor a fost de-a dreptul triumfală. Pentru popor, întoarcerea ţarului „legitim" era un adevărat miracol. Pe malurile râului Moscova fusese ridicat un cort enorm. Cu părul şi mustaţa vopsite cu grijă, îmbrăcat cu o tunică roşie şi cu pantaloni bufanţi de culoare albastră, falsul Dimitri i-a primit acolo pe oamenii din popor şi pe marii negustori. În timpul acestei ceremonii tradiţionale, i-au fost oferite numeroase daruri – mătăsuri şi bijuterii din aur şi din argint. Apoi şi-a făcut o intrare solemnă în Kremlin, prin Poarta Mântuitorului, şi s-a îndreptat spre Catedrala Sfântul Arhanghel Mihail, ca să se reculeagă în faţa mormântului lui Ivan. Afară, cazacii veniţi de pe Don, din Urali şi de pe Volga au îngenuncheat. Sunetul trompetelor se amesteca plăcut cu acordurile sublime ale muzicii cântate de corurile catedralei, în timp ce stindardele clerului fluturau în vânt.

La puţin timp după aceea, Dimitri a ordonat mutarea rămăşiţelor pământeşti ale lui Boris Godunov lângă cadavrele soţiei şi ale fiului său, sugrumaţi cu câteva zile mai înainte în Casa Săracilor, o mănăstire din centrul Rusiei, unde reuşiseră să se refugieze.

În acest timp, cortegiul Marinei părăsea Polonia. În acea lună de aprilie, seva proaspătă făcea mugurii să se deschidă. Nopţile erau încă reci, iar sub razele soarelui timid de dimineaţă puteau fi auzite ciocnindu-se între ele blocurile de gheaţă purtate de curentul râurilor. Ghioceii se ascundeau în iarba proaspătă; natura, asemenea omenilor, se trezea dintr-o lungă hibernare.

Dimitri organizase pentru logodnica lui un popas la o mănăstire rusă. Poporul a crezut însă că acest lăcaş fusese ales pentru ca viitoarea ţarină să se convertească la religia ortodoxă. Dar nu s-a întâmplat aşa. Marina voia să rămână fidelă catolicismului. De altfel, Dimitri, în pofida promisiunii făcute iezuiţilor, nu se convertise nici el.

Marina a ajuns în cele din urmă la Moscova în ziua de 2 mai. Tânăra era mândră nevoie-mare, căci avea să domnească peste acel teritoriu imens. Mergând pe esplanada Kremlinului, Marina a fost uluită de acea înghesuială de

palate, biserici şi de mănăstiri. Pentru ea, toate reprezentau un stil cunoscut. Nu era nici stilul gotic de la Varşovia, nici stilul bizantin, ci pur şi simplu stilul moscovit. După părerea ei, nici un alt stil arhitectonic nu-şi realizase capriciile cu o fantezie atât de mare.

Oare destinul rus al Marinei avea să fie la fel de capricios?

Talentul pentru puneri în scenă al falsului Dimitri şi al Marinei a ajuns la apogeu câteva zile mai târziu, când tânărul a traversat Moscova pe un cal alb, al cărui harnaşament era în întregime acoperit cu pietre preţioase. Purta un costum ţesut cu fir de aur, şi garda sa a oferit poporului o demonstraţie impresionantă de exuberanţă vestimentară rusă, la care polonezii adăugau rafinamentul eleganţei occidentale. Locuitorii capitalei au fost frapaţi nu atât de înfăţişarea logodnicei regale, cât de cortegiul ei imens, ce înainta cu un aer sfidător. Ai fi zis că era o invazie străină: o hoardă de soldaţi înarmaţi care se comportau ca într-o ţară cucerită, agresând oamenii şi chiar jefuind prăvăliile.

Căsătoria, urmată de încoronare, a avut loc în ziua de 8 mai 1606.

Ţareviciul, îmbrăcat cu un caftan albastru, ţesut cu flori de aur, îşi aştepta viitoarea soţie în sala tronului. Tânărul a fost uluit de frumuseţea logodnicei sale. Ea purta, peste părul împletit cu lănţişoare de aur, un voal după moda poloneză; rochia, după moda rusească, era împodobită cu un număr atât de mare de pietre preţioase, încât abia dacă i se putea distinge culoarea.

Autorii din secolul trecut au descris-o pe Marina Mniszke ca pe o tânără roşcată cu ochi verzi, cu o siluetă înaltă şi zveltă, dar cronicile din epocă o prezintă brunetă şi mică de statură, cu ochii mari şi căprui. Prosper Mérimée spunea: „Se făcea remarcată prin graţie şi frumuseţe printre femeile din ţara ei". Dar un istoric polonez preciza: „Marina se distingea printr-o formă de frumuseţe puţin atrăgătoare: era o femeie rece, ambiţioasă, mai nemiloasă decât cel mai rău dintre cămătari". Aleksandr Puşkin spune despre ea în Boris Godunov: „Nu-i regină mai frumoasă decât o fiică a Poloniei".

Ceremonia căsătoriei a început cu schimbul de inele, apoi Marina, condusă de tatăl ei, a fost invitată să ia loc pe tron. Marele scutier a adus crucea, coroana, diadema şi colierul, ca să fie sărutate de cei doi.

Clopotele au început să bată, amintindu-le soţilor că era timpul să se îndrepte către Catedrala Adormirea Maicii Domnului. Arhimandritul a aşezat obiectele sacre pe un talger de aur cizelat, le-a acoperit cu un voal şi a purtat talgerul deasupra capului până în locul sfânt. În spatele lui mergeau cu un pas solemn Marina şi Dimitri, urmaţi de un prinţ care ducea sceptrul şi de un boier care ţinea globul imperial.

Ajuns în catedrală, cuplul a sărutat icoanele şi relicvele. Marina s-a ridicat în vârful picioarelor, dar, fiindcă nu reuşea să ajungă la cele mai înalte, a primit un taburet pentru a putea îndeplini ritualul. Patriarhul a pus colierul la gâtul tinerei femei şi a prezentat asistenţei diadema pe care urma să o aşeze pe fruntea ei. Marina simţea că se prăbuşeşte sub povara tuturor acelor obiecte sacre care se adăugau greutăţii rochiei.

Patriarhul a uns fruntea, obrajii, palma şi dosul mâinilor ţarului şi ale ţarinei cu mir, apoi soţii au băut din acelaşi pocal. Şi astfel, ceremonia a luat sfârşit. Liturghia ortodoxă rusă durase foarte mult, şi polonezii, obosiţi de atâta stat în picioare, ceruseră scaune. Această încălcare a protocolului a provocat indignarea ruşilor.

Sunetul clopotelor s-a amestecat cu cântul corurilor, salutând ieşirea mirilor din lăcaşul sfânt. Afară se întunecase. Pe cerul negru, stele albe străluceau cu un licăr clar şi persistent. Mulţimea şi-a aclamat suveranii, şi festivităţile au continuat până dimineaţa în tot oraşul.

A doua zi, Marina şi-a primit soţul în pavilionul său de baie, unde au stat mult timp de vorbă, ameţiţi de aburii de eucalipt. În timp ce vorbeau, Marina şi-a dat seama că îl aprecia cu adevărat pe acel bărbat de care îşi legase destinul. Când acesta s-a apropiat, ea nu l-a mai respins.

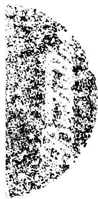
Dimitri a început să guverneze într-un mod cu totul neobişnuit. Contrar obiceiului, încă nu vizitase sălile de tortură. Noul ţar nu avea nimic din cruzimea înspăimântătoare a lui Ivan. Potrivit istoricului Kliucevski, Dimitri îl întrecea chiar şi pe Petru cel Mare, în cazul căruia „reformele îndrăzneţe şi spoiala de cultură occidentală erau înveşmântate în cea mai autentică barbarie".

Marina a transformat, la rându-i, modul de viaţă al suveranelor ruse; cuplul nu mai dormea după mese şi se ducea des la baie, locul privilegiat al întâlnirilor lor amoroase. Falsul ţar şi falsa ţarină schimbaseră caracterul medieval al relaţiilor mai-marilor Kremlinului cu servitorii lor. Erau distanţi, dar totodată accesibili şi celor mai umili supuşi.

Dimitri se ducea deseori la micii meşteşugari, ca să le cunoască mai bine munca şi să găsească mijloace de a încuraja artele şi meseriile. Într-o scrisoare adresată moscoviţilor, declara că dorea ca regatul său să fie liber, adăugând: „Vreau să-mi îmbogăţesc ţara cu ajutorul comerţului". Cronicarii englezi s-au grăbit să dezvăluie aceste intenţii lăudabile, insistând asupra faptului că nici un suveran european, până la acea dată, nu acordase o libertate atât de mare poporului său!

Ţarul voia să ştie tot ce se petrecea în cancelarii şi îşi făcea apariţia în mod neaşteptat în birourile administrative, unde răsfoia dosarele; zilnic, se ducea la Dumă, ca să controleze personal treburile statului. De asemenea, ca un comandant competent şi erudit, ţinea să conducă el însuşi exerciţiile militare.

Această popularitate a cuplului nu a durat însă foarte mult. Ţarului a început să i se reproşeze faptul că nu tutuia boierii şi nu voia să fie tutuit de ei. La cererea Marinei, Dimitri nu purta nici barbă, nici mustaţă şi refuza să bea rachiu de grâu. Mergea rareori la biserică şi se arăta împotriva posturilor prelungite. În schimb, avea o simpatie profundă pentru Vatican şi pentru catolici. După ce a numit un nou patriarh, Filaret Romanov, un fost boier exilat pe vremuri de Boris Godunov, Dimitri a convocat adunarea boierilor în şedinţă solemnă. „Este necesar, a spus el, să unim toate Bisericile creştine pentru a putea lupta

contra turcilor şi a islamului." Cu ocazia acestui discurs ecumenic, el a criticat formalismul dogmatic al clericilor ruşi. Această atitudine nu a fost deloc pe placul adunării. Din acel moment, cuplul a fost nevoit să facă faţă ostilităţii maselor, situaţie comparabilă cu ceea ce aveau să trăiască, patru secole mai târziu, Mihail Gorbaciov şi soţia sa.

Numărul polonezilor instalaţi la Moscova era destul de mare, iar certurile cu ruşii au devenit din ce în ce mai frecvente şi mai violente. Moscoviţii au început să se plângă de acest lucru ţarului.

Dimitri şi Marina au fost de nenumărate ori avertizaţi că se punea la cale un complot, dar, cum se întâmplă adesea în astfel de cazuri, victima nu vrea să creadă... „Ştiu unde domnesc; nu am duşmani!" îl asigura ţarul pe socrul său, care îi propunea să ia măsuri de securitate suplimentare.

Lovitura de stat a boierilor a început în zorii zilei de 26 mai 1606. Conjuraţii au făcut să se creadă că era vorba despre o invazie a polonezilor şi au pătruns în Kremlin împreună cu cazacii, sub pretextul că vor să protejeze viaţa ţarului. Nici un document nu a atestat, nici până azi, vreun ajutor dat boierilor de către Sigismund al III-lea. Totuşi, ştim că Dimitri nu-şi respectase promisiunile făcute polonezilor. În plus, la Varşovia se răspândise zvonul că suveranul moscovit se pregătea să atace Polonia ca să pună mâna pe tron.

Cele cinci sute de biserici de la Moscova au tras clopotul de alarmă: o trupă comandată de Vasili Şuiski, mai-marele boierilor, a intrat în oraş şi s-a îndreptat spre Kremlin.

Alertaţi de vacarm, Marina şi Dimitri au dat fuga la ferestre. Denunţând în gura mare impostura, soldaţii au intrat în forţă în palat şi au pătruns în camera suveranilor. În cămaşă de noapte, cu sabia încovoiată de cazac în mână, Dimitri a reuşit să scape de asediatori şi să fugă. Protejată de tânărul ei paj, care a apărat-o până la moarte, Marina a scăpat cu viaţă numai datorită unei mari stăpâniri de sine: ea le-a oferit celor care voiau s-o ucidă toate bijuteriile şi tot aurul. Sărind pe fereastră, Dimitri şi-a rupt un picior. Încercând să se târască până la cazărmile unui regiment polonez, falsul ţar a fost prins de o ceată de răsculaţi, care l-au omorât cu lovituri de bâtă, răcnind în mod perfid: „Polonezii îl asasinează pe ţar!"

Cadavrul mutilat a fost plimbat prin Moscova şi apoi incinerat. Cenuşa a fost pusă într-o ghiulea de tun care a fost trasă în direcţia Varşoviei. Astfel, impostorul se întorcea de unde venise!

Analiştilor din zilele noastre nu le place să-l considere pe Grigori Otrepiev un simplu impostor. Cazul său e mai complex: mai întâi, pentru că a crezut cu încăpăţânare în jocul său; apoi, pentru că s-a dovedit, la fel ca Gorbaciov, un rege al ambiguităţii, maestru în mânuirea vorbelor cu dublu înţeles; în sfârşit, pentru că s-a străduit să guverneze Rusia folosind metode mai subtile decât predecesorii săi. Dimitri îi repeta deseori Marinei: „Există două moduri de a domni: cu milă şi cu măreţie sufletească sau vărsând sânge. I-am promis Domnului că îl voi folosi pe cel dintâi..."

Venirea la putere a lui Şuiski, în ziua de 19 mai 1606, a marcat începutul „perioadei poloneze". Astfel, Kremlinul a fost ocupat timp de câţiva ani de armatele poloneze, care au jefuit tezaurele istorice, au distrus casele şi au ucis locuitorii Moscovei. Noul ţar îi plătea pe şefii trupelor poloneze de la Kremlin pentru a-l proteja, din cauză că, spre deosebire de falsul Dimitri, soldat curajos, aceasta se temea de bubuitul tunului şi detesta mirosul prafului de puşcă!

Şuiski, poreclit de popor Ţarul Secătură, era obsedat de întoarcerea unui nou ţar fals. Şi nu se înşela... Sigur, pusese capăt vieţii lui Dimitri, dar aventurile falsei ţarine aveau să continue.

Şi, într-adevăr, un an mai târziu, un recidivist evadat din închisoare s-a proclamat „Dimitri scăpat, prin miracol, de asasinii trimişi de boieri". Poporul s-a grăbit să-l aclame pe acest al doilea fals Dimitri: impostura devenise modalitatea uzuală de convertire a nemulţumirii sociale. Din acest moment şi până la sfârşitul secolului al XIX-lea, Rusia îşi va avea impostorii ei; rare vor fi domniile în care aceştia nu-şi vor face apariţia.

Întâmpinând doar o slabă împotrivire din partea trupelor moscovite, armata noului fals Dimitri s-a instalat la Ciuşino, la porţile capitalei ruse, în primăvara anului 1608.

Există versiuni diferite referitoare la originile celui de al doilea fals Dimitri. După cea mai verosimilă, ar fi vorba despre un lituanian pe nume Bogdanov, care – cu susţinerea regelui Sigismund al III-lea – a reuşit să adune o mică armată de mercenari şi de cazaci de pe Don, conduşi de un ataman polonez, ca să pornească la cucerirea Kremlinului.

Încă o dată, femeile au jucat un rol esenţial în ascensiunea lui. Marina şi tatăl ei se aflau în continuare în exilul moscovit, însă a doua soţie a contelui Mniszek a luat parte în mod activ la găsirea unui nou „om providenţial". Astfel, domeniul familiei Mniszek din Polonia a fost numit „fabrică de impostori".

În acest timp, Şuiski şi Sigismund al III-lea au semnat un tratat de pace, conform căruia cele două părţi se angajau să nu intervină în treburile interne ale celeilalte ţări. Moscova a eliberat apoi toţi prizonierii reţinuţi de la răsturnarea de pe tron a lui Dimitri. Marina se număra printre ei. Dar, în timp ce se afla în drum spre Polonia, ea a fost răpită de un detaşament trimis de „soţul" ei, al doilea fals Dimitri.

Tatăl o vânduse din nou. În schimb, el obţinea suma de o sută de mii de ruble şi fieful Serversk, care cuprindea paisprezece oraşe. Nu fără împotrivire, Marina a acceptat să recunoască în mod solemn că „hoţul de cai" era soţul ei, primind amândoi binecuvântarea patriarhului Filaret Romanov, care nu era altul decât tatăl fondatorului noii dinastii. Intervenţia înaltului cler a risipit ultimele îndoieli: Dumnezeu l-a salvat pe falsul Dimitri de asasinii lui Şuiski; poporul striga că avusese loc un miracol...

Astfel, datorită Marinei, „hoţul de cai", „tâlharul de la Ciuşino", a devenit noul „ţar legitim" şi a început să domnească asupra părţii meridionale

a ţării, care îi recunoscuse autoritatea. Noul suveran a creat la Ciuşino o curte, o adunare, a perceput impozite, a împărţit dreptatea, ca şi cum nu ar fi existat un alt ţar la Moscova. O coaliţie ruso-suedeză a reuşit totuşi să-l alunge şi a fost ucis în 1610. Marina a fost abandonată în voia destinului atât de tatăl ei, cât şi de regele Poloniei. Vânată fără milă de ruşi, Marina s-a refugiat iniţial la un şef cosac din Ucraina şi şi-a petrecut restul vieţii fugind de colo-colo, fiind în cele din urmă prinsă şi întemniţată. Amantul şi copilul ei de trei ani au fost omorâţi în faţa ei. Uitată de toţi, Marina a murit de disperare în temniţa umedă în care fusese aruncată.

Totuşi, numele Marinei a revenit în prim-planul scenei politice cu ocazia alegerii primului ţar din dinastia Romanov. În februarie 1613, soborul a adoptat următoarea moţiune: „De acum înainte, nici un străin sau vlăstar al unei mame care nu e rusoaică nu va putea să fie ales ţar..." Regele Sigismund, fiul său Ladislau şi „fiul hoţului şi al polonezei" Marina Mniszke erau astfel excluşi, o dată pentru totdeauna, de pe lista candidaţilor la tronul Rusiei. „Cine altul decât Mihail Romanov!" a exclamat majoritatea. „Nu este el nepotul ţarului Feodor prin ţarina Anastasia? Domnul să-i păstreze în pace sufletul sfânt în rai! Nu-i el nepotul ţarului Ivan, care s-a dus la Dumnezeu să-i ceară iertare pentru păcatele făcute?! Dumnezeu nu ne trimite pe nimeni altul decât pe Mihail Romanov. Să spălăm ruşinea alegerilor noastre nechibzuite..."

PERIOADA ROMANOVILOR

ÎN ACEA ZI DE VINERI din postul Paştelui, 19 februarie 1613, cupolele aurite, având deasupra cruci greceşti, aveau sclipiri transparente, lumina concentrându-se în punctul proeminent în formă de stea strălucitoare. Clopotele catedralelor din Kremlin, care băteau de zile întregi, anunţau alegerea tânărului Romanov.

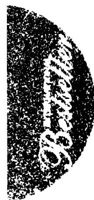
În ziua de 11 iulie a aceluiaşi an, o mulţime imensă îl aclama pe noul ţar. O călugăriţă îmbrăcată în întregime în negru, având pe cap ceva ce semăna cu diadema unor divinităţi mithraice, a urcat cu un pas ferm pe estradă. Era Marfa, mama lui Mihail. Femeia a îngenuncheat şi a zis: „Te binecuvântez, fiul meu, domneşte ca un ţar rus adevărat". Uitând de eticheta curţii, prinţul Romanov s-a aplecat să-şi ridice mama, dar a căzut şi el în genunchi sub greutatea ţinutei sale. A scăpat sceptrul şi cuşma de monarh. Boierii au format imediat un cerc în jurul tânărului ţar: „Ridică-te, a şoptit prinţul Mstislavski, aminteşte-ţi că eşti ţar şi că Marfa e supusa ta!" Murmurele indignate ale apropiaţilor nu au ajuns până la urechile mulţimii, dar martorii au fost unanimi: „Acest incident fusese suficient ca să arate boierilor că ţarul avea să fie sub influenţa mamei sale, care era autoritară şi intrigantă..."

Şi, într-adevăr, boierii au înţeles repede că nu era cazul să se adreseze ţarului, ci mamei sale, pe care poporul o va numi curând „adevărata ţarină".

După încoronare, a urmat o petrecere. Pe masa îmbelşugată trona un cerb întreg cu coarne, pregătit cu sosuri elaborate. De-a lungul secolelor, mulţi bucătari au încercat să pregătească bucatele care se aflau în mod obişnuit pe masa imperială. Amintind de unele compoziţii picturale contemporane, galbenul lămâilor contrasta plăcut cu negrul caviarului, venit din Astrahan, amestecându-se cu nuanţele bacelor şi cu rozul somonului marinat în lapte.

Vesela de aur stătea alături de pocalele de argint cizelat, gravate cu scene biblice de artizanii din Caucaz, motivele lor amintind boierilor ineluctabila judecată a Domnului. Dar ei nu luau acest aspect în seamă şi se dedau băuturii.

A bea nu era oare, după spusele marelui prinţ Vladimir al Kievului, „bucuria ruşilor"? Convivialitatea îţi impunea să bei, iar a fi beat în acea epocă constituia o trăsătură esenţială a ospitalităţii. Mesenii beau pahar după pahar şi le răsturnau deasupra capului ca să arate că erau goale. Dacă invitaţii nu erau trimişi la casele lor beţi morţi, seara nu fusese reuşită! Dar ţarul Mihail avea o sănătate fragilă şi suporta cu greu aceste excese. Devenit în scurt timp neputincios din cauza unei paralizii parţiale a picioarelor, el şi-a făcut din ce în ce mai rar apariţia la acest gen de festivităţi.

În 1618, s-a semnat pacea între Rusia şi Polonia, şi toţi prizonierii ruşi au fost repatriaţi. Printre ei se afla şi tatăl ţarului, patriarhul Filaret Romanov. Susţinut de soţia lui, călugăriţa Marfa, bătrânul autoritar a fost curând proclamat „ţarul numărul doi“ şi patriarhul tuturor ruşilor.

Prin Piaţa Roşie treceau procesiuni ciudate. Filaret, în veşminte sacerdotale, mergea în frunte, având în mâini sceptrul imperial; în spatele lui venea Mihail, purtând coroana, cuşma şi gulerul. Într-o zi, un vânt puternic a luat cuşma şi gulerul. Filaret a alergat după obiectele considerate atribute ale puterii supreme, le-a apucat cu aviditate şi, întinzându-i fiului său cuşma imperială, şi-a pus el gulerul! Mihail nu a spus nimic şi, cu picioarele tremurânde, a mers mai departe în spatele tatălui său.

Ţarul avea o pasiune deosebită pentru ceasuri şi, în timp ce Filaret conducea reuniunile boierilor, Mihail primea, la sfatul mamei sale, negustori, diplomaţi, mecanici şi ingineri străini, cărora le arăta cu mândrie propriul „muzeu de ceasuri“. În 1630, Filaret a murit şi a fost îngropat la Kremlin cu toate onorurile unui ţar. Dar Marfa veghea în continuare!

Suveranul a fost copleşit de o mare nenorocire: cei doi fii mai mari ai săi au murit în împrejurări misterioase. Mihail a refuzat din acel moment să se mai ocupe de treburile statului. Din ce în ce mai slăbit, ţarul nu se mai deplasa decât într-un fotoliu pe rotile, înconjurat în permanenţă de o mulţime de cerşetori şi de oameni săraci cu duhul. I s-a propus să se facă o anchetă asupra morţii fiilor săi. Zadarnic. „Viaţa şi moartea tuturor stă în puterea Domnului“, s-a limitat el să răspundă. Oricum, viaţa sa familială era dictată de mama lui, „ţarina“ Marfa. În 1616, Mihail se căsătorise cu fata unui nobil fără avere, Maria Hlopova. Marfa a făcut însă tot ce a putut ca să destrame această căsătorie. Astfel, în 1624, ţarul s-a căsătorit cu Maria Dolgorukaia. Aceasta avea să moară otrăvită patru ani mai târziu. Abia în 1626, Mihail a găsit o soţie agreată de toţi, Evdochia Streşneva, fiica unui mic nobil. Cei doi au avut zece copii, dintre care numai Aleksei, Irina, Anna şi Tatiana au supravieţuit.

Mihail a oferit mâna fiicei sale Irina prinţului moştenitor al Danemarcei, dar diferenţele religioase aveau să împiedice această legătură. În 1643, prinţul Waldemar, fiul Cristinei a IV-a, sosea la Moscova cu o suită de trei sute de persoane. În urma unor tratative îndelungate, s-a ajuns la un acord: Irina aducea ca dotă principatele Suzdal şi Iaroslav. De teama practicilor vrăjitoreşti, prinţul nu a primit nici un portret al logodnicei sale. De altfel, obiceiurile moscovite impuneau ca soţii străini să-şi vadă pentru prima dată soţia în camera nupţială. Waldemar obţinuse încuviinţarea să-şi păstreze credinţa protestantă.

Totuşi, la Moscova, i s-a pretins să se convertească la ortodoxie. Prinţul a refuzat şi a cerut să se întoarcă imediat la el acasă, însă nu i s-a permis acest lucru. A încercat să fugă, dar a fost prins şi sechestrat doi ani, până la moartea lui Mihail. Această căsătorie ratată a marcat profund familia ţarului. În ziua celei de a patruzecea aniversări, pe 12 iunie 1645, Mihail s-a uitat la fiica lui, Irina, cu ochii plini de lacrimi, a binecuvântat-o şi şi-a lăsat capul să-i cadă pe speteaza fotoliului. Murise. Astfel s-a încheiat domnia primului Romanov.

MAMA LUI PETRU CEL MARE

ALEKSEI, AL TREILEA FIU al lui Mihail, i-a succedat la tron la vârsta de şaisprezece ani. Era un băiat cu un caracter docil. Natură contemplativă, noul ţar era uşor influenţabil. Fusese crescut de boierul Morozov. Om de stat eminent, dar intrigant şi lipsit de scrupule, acesta intenţiona să devină, după exemplul patriarhului Filaret, un al doilea ţar, adevăratul conducător al ţării. Cel mai bun mijloc de a-şi atinge ţelul era, bineînţeles, să-l căsătorească în mod oportun pe Aleksei. Au fost aduse două sute de tinere fete, dintre care au fost alese şase. Puternicul consilier l-a încurajat pe ţar să o ia de soţie pe Maria, fiica prietenului şi complicelui său Miloslavski. Morozov însuşi s-a căsătorit cu sora mai mică a viitoarei ţarine. Aleksei a iubit-o cu tandreţe pe această femeie, care avea să-i dăruiască treisprezece copii. În schimb, căsătoria lui Morozov, în vârstă de şaizeci de ani, cu prea tânăra soră a Mariei nu a fost una fericită.

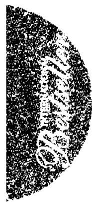
Dar zvonurile, ca întotdeauna, au dus până la urmă la distrugerea reputaţiei noii ţarine. Se spunea că „ieşea călare pe o coadă de mătură şi că zbura până la colinele de la periferia oraşului ca să celebreze, cu diavolul, sabatul". Un călugăr a susţinut că: „Belzebut însuşi a luat hotărârea să părăsească iadul ca să locuiască la Kremlin cu prietenii lui". Boierii pretindeau că ţarina şi sora ei refuzau să fie ajutate la baie de servitoare pentru că „degetul mare de la piciorul stâng purta semnul satanei şi era despicat".

Pe la sfârşitul lunii iunie a anului 1648, peste o sută de mii de persoane au invadat Kremlinul, cerând să vadă piciorul stâng al ţarinei. Cuprins de panică, Aleksei a fost de acord să dea pe mâna mulţimii câţiva apropiaţi ai lui Morozov. Ţarina a reuşit să fugă în ultima clipă prin subteranele palatului.

Cu ochii în lacrimi, Aleksei a spus mulţimii: „Dinastia mea domneşte pentru că a fost aleasă de popor. Promit în mod solemn, în numele meu şi al urmaşilor mei, că din Kremlin vor fi întotdeauna alungaţi «duşmanii poporului»".

În Rusia, dispoziţia poporului este întotdeauna foarte schimbătoare! Astfel, acel ţar de nouăsprezece ani care părea atât de nefericit i-a emoţionat într-o asemenea măsură pe manifestanţi, încât au început să strige: „Viaţă lungă ţarului nostru preaiubit!" Cei care au continuat să profereze ameninţări au fost legaţi şi daţi pe mâna poliţiei chiar de cei de lângă ei.

În urma răzmeriţei, ţarina şi-a rugat soţul să ia măsuri pentru calmarea poporului, la fel cum avea să facă mai târziu soţia lui Nicolae al II-lea. Aleksei a convocat imediat adunarea boierilor la un consiliu extraordinar, pentru elaborarea unui nou cod penal. Reformele prevăzute, împrumutate din legislaţiile asiatice, erau de o mare severitate, după cum dovedesc următoarele articole:

1. Celor dovediţi a fi falsificatori de bani li se va turna metal topit pe gât.

2. Femeia care şi-a ucis soţul trebuie să fie îngropată până la gât şi ţinută astfel până când moare (dar bărbatul care şi-a ucis nevasta nu trebuie decât să plătească o amendă!).

Această atitudine dezvăluia caracterul închis al statului moscovit, stăpânit de teamă şi de suspiciune, de orgolii şi de xenofobie. Kocihin, martor privilegiat, subliniază faptul că substituirea logodnicelor destinate străinilor era o practică frecventă. Iată ce spune el: „Nicăieri în lume nu există înşelătorie mai mare ca în statul moscovit, deoarece ruşii nu au adoptat practica din celelalte state ale Europei, unde este de presupus că vezi cu ochii tăi şi te înţelegi dinainte cu viitoarea soţie". Ambasadorii străini nu înmânau niciodată personal cadourile monarhilor lor pentru soţiile şi fiicele ţarilor, pentru că, scrie un istoric, Zabelin, „reprezentantele sexului frumos din statul moscovit nu ştiu să citească şi să scrie, femeile având prin natura lor o minte simplă şi fiind pudice. Este adevărat că de la cea mai fragedă vârstă şi până la nuntă ele trăiesc alături de tatăl lor, la adăpost de priviri indiscrete, în apartamente secrete, unde, în afara celor mai apropiate rude, nimeni – cu atât mai puţin străinii – nu poate să le vadă". Această situaţie ne ajută să înţelegem motivul pentru care nu se manifestau mişcările libere ale spiritului şi ale voinţei.

După elaborarea codului, ţarul i-a părăsit brusc pe boieri. Alergând pe culoare, s-a întors în apartamentele sale, unde s-a refugiat în camera de rugăciune din vecinătatea dormitorului. În taina acelor patru pereţi, înconjurat de icoane protectoare, al căror aur scânteia în lumina lumânărilor, ţarul s-a aşezat în genunchi şi a început să se roage.

Aleksei se închidea din ce în ce mai des în mica lui capelă, sănătatea sa deteriorându-se pe zi ce trecea. Ţarina avea grave crize de melancolie. Fiul lor cel mare, ţareviciul Feodor, rătăcea prin curţile reşedinţei de la Kremlin vorbind doar cu singurii săi „prieteni", pisicile; al doilea fiu, Ivan, sărac cu duhul, îşi petrecea cea mai mare parte a timpului într-un fotoliu; uneori schiţa câteva mişcări sacadate, ca şi cum ar fi vrut să prindă muşte. Numai fiica lor Sofia era robustă ca mama ei şi plină de o vitalitate care o împingea în braţele ofiţerilor din garda tatălui ei! Aşadar, familia ţarului ducea la Kremlin o viaţă ireală, fără contact cu poporul şi cu grijile lui.

În acel moment a apărut Nikon, fiu de ţăran, călugăr, popă căsătorit, apoi din nou călugăr. Primit în audienţă de Aleksei, el i-a făcut acestuia o impresie atât de puternică, încât ţarul l-a oprit la Kremlin. În 1652, Aleksei a făcut din călugăr mitropolitul Novgorodului, apoi l-a numit patriarh al tuturor ruşilor. Mulţi cred că Nikon a fost figura cea mai uimitoare a Rusiei din secolul al XVII-lea. Ţarul blând şi ezitant a devenit repede umbra capului Bisericii şi nu a mai făcut nimic fără aprobarea lui Nikon. Este adevărat că patriarhul era o adevărată forţă a naturii: avea doi metri înălţime şi o voce puternică precum tunetul. Ţarul, convins că ieşise victorios în războiul împotriva Poloniei datorită rugăciunilor lui Nikon, nu i-a mai refuzat nimic. Astfel, i-a permis să convoace

conciliul pentru „corectarea greşelilor liturgice“. Pentru Nikon, modificările aduse cărţilor sfinte constituiau un mijloc esenţial de a suprima dezacordurile cu Biserica greacă, născute din greşelile conţinute în textele ruseşti. Aleksei nu se considera doar ţarul tuturor ruşilor, ci se dădea drept ţarul întregului Orient ortodox. Adversarii lui Nikon nu contestau caracterul universal al ţarului rus, dar respingeau necesitatea de a căuta la greci sursele adevăratei ortodoxii. Certurile provocate de acţiunea lui Nikon vor lua o întorsătură fanatică şi sângeroasă.

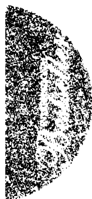
Probabil că Aleksei a regretat ulterior faptul că oferise o putere atât de mare patriarhului său, deoarece acesta propovăduia superioritatea autorităţii spirituale asupra autorităţii temporale. Ţarul a văzut în asta o ameninţare pentru propria putere. Şi s-a închis din nou în apartamentele sale împreună cu ţarina, consultând cărţile sfinte. Acest aspect al corectării Scripturilor îl depăşea.

Ostenit, după multe discuţii cu socrul său, ţarul a luat hotărârea să creeze un nou minister: *Tainîi Prikaz* (Ministerul Afacerilor Secrete ale Statului). Când boierii au aflat de această hotărâre, un vânt de panică a început să bată la Kremlin. Imediat s-a vorbit despre întoarcerea la epoca lui Ivan cel Groaznic. În acest timp, ţarul nu scotea o vorbă; totuşi, pe faţa lui se putea vedea zugrăvită o satisfacţie abia perceptibilă şi enigmatică. Într-o zi, în faţa unei asistenţe numeroase, Aleksei i-a spus unui boier: „Tu vei fi şeful acestui nou minister“. Începând din acel moment, boierul Stukov a fost asaltat de confraţii săi, care încercau să-i câştige simpatia. Unii dintre ei au ajuns chiar să strecoare monede de aur în buzunarul său în timpul slujbei religioase. Febra făcea ravagii la Kremlin, când, cu ocazia unei adunări, Aleksei i-a strigat lui Stukov, ca să fie auzit de toţi: „Şi să nu-ţi cumperi ereţi de la Vologda, că aceştia din ţara noastră sunt cei mai buni şi se dresează cel mai uşor!“

Ei da! Faimosul ministru, cel care stârnea atâta teamă, se ocupa, de fapt, de vânătoare; ţarul îşi bătuse joc de boieri! Aleksei avea mii de păsări dresate, trei mii de şoimi şi de ereţi şi peste zece mii de porumbei. Ba chiar a scris o lucrare intitulată *Codul şoimilor*. Ca să-şi sporească Înalta Curte – aşa îşi numea el păsările –, ţarul crease un *minister*, al cărui nume amintea în mod ciudat de poliţia secretă a lui Ivan cel Groaznic. Scenă anodină din tragicomedia în o sută de acte care se juca la Kremlin deja de un secol şi care aminteşte de marile partide de vânătoare ale lui Leonid Brejnev!

Prima vânătoare a noului ministru a fost un adevărat succes: şoimii şi ereţii au adus peste cinci sute de animale. Din nefericire, la întoarcere, Aleksei a aflat de moartea soţiei sale.

Imediat, fiecare boier şi-a pregătit fata pentru marea prezentare, sperând ca ţarul să o aleagă pe a lui. Dar acesta o alesese deja pe Natalia Narîşkina. Nikon a contestat cu fermitate decizia lui Aleksei. Şi asta, pentru că Natalia era fiica unui funcţionar de la Ministerul de Externe, fără avere, mama ei fiind scoţiană rusificată: un ţar nu putea să ia de soţie o femeie pe jumătate străină. Nikon a cedat în cele din urmă, nu fără a fi obţinut de la suveran promisiunea ca viitoarea ţarină să se pregătească pentru căsătorie „în adevărata credinţă a Bisericii Ortodoxe“ şi să-l ia pe el, patriarhul tuturor ruşilor, drept unic duhovnic.

Un vânt de bucurie a început să bată la Kremlin. Natalia nu era o frumuseţe, dar caracterul ei vesel şi mintea vioaie o făceau încântătoare. Palatul răsuna de melodii populare ruse şi scoţiene, pe care le cânta acompaniindu-se ea însăşi la ţiteră, şi, pentru plăcerea lui Aleksei, dansa la fel de frumos cum cânta. Noua ţarină şi-a iniţiat soţul în distracţiile occidentale; astfel, a fost înfiinţat primul teatru de la Kremlin, unde dansul şi concertele însufleţeau serile lungi de iarnă. Mai târziu, Aleksei avea să aducă la palat chiar o trupă germană în 1672. Ţarul însă nu a îndrăznit să transforme total viaţa severă a palatului, dar, pentru a pregăti câteva reforme, şi-a trimis ambasadorul, Potemkin, să studieze obiceiurile occidentalilor. Diplomatul a raportat că moravurile franceze nu erau bune pentru creştini şi că spaniolii erau „ţigani deghizaţi"!

Lui Nikon nu-i păsa de aceste studii asupra vieţii occidentale şi persevera în certitudinea lui. În mijlocul unei slujbe religioase, el a rupt un liturghier vechi şi l-a aruncat pe jos. Cuprins de furie, patriarhul a strigat: „Această carte este opera Satanei!"

Nikon îşi redobândea calmul doar în prezenţa ţarinei, care venea deseori să discute cu duhovnicul ei despre diferite subiecte religioase. Deşi ţarul se bucura văzându-şi soţia că încerca să-şi salveze sufletul de „păcătoasă" cu ajutorul acelui „om sfânt", anturajul său privea cu alţi ochi aceste întâlniri frecvente. Duşmanii patriarhului nu se jenau să sublinieze temperamentul vulcanic al lui Nikon. De aceea, relaţiile dintre soţ şi duhovnic au devenit extrem de încordate. Obosit de acest prieten prea influent, ţarul şi-a schimbat atitudinea faţă de el. În luna iulie a anului 1658, Nikon a renunţat la patriarhat.

În 1672, ţarina a adus pe lume un copil. Micul Petru avea să fie o forţă a naturii, măsurând şi el, la maturitate, doi metri înălţime.

Slăbit de atâtea certuri, Aleksei nu a mai ieşit din palat şi a murit în 1676. Datorită victoriilor acestui ţar liniştit, Rusia devenise o mare putere.

Ţarul lăsase mulţi moştenitori: doi băieţi şi şase fete din prima căsătorie, un fiu şi două fiice din a doua căsătorie. Situaţia era complicată, familia fiind divizată în două ramuri, după originea celor două ţarine: familia Miloslavski şi familia Narîşkin. Dacă fetele din prima căsătorie erau sănătoase şi pline de energie, băieţii însă, Feodor şi Ivan, erau bolnăvicioşi. În schimb, Natalia Narîşkina, a doua soţie a ţarului, adusese pe lume un băiat solid şi inteligent. Însă puternicul clan Miloslavski a luat hotărârea să-l urce pe tron pe Feodor. În spatele acestei iniţiative se ascundea cea mai puternică şi mai ambiţioasă dintre surorile sale, Sofia, care era doar cu un an mai în vârstă decât mama sa vitregă, Natalia Narîşkina.

Tânărul Feodor primise o educaţie excelentă datorită preceptorului său Simeon, care îi insuflase dragostea faţă de ştiinţe şi-l îndrumase spre cunoaşterea matematicii şi a limbilor străine, inclusiv latina. Totuşi, din cauza unei maladii incurabile, starea lui era extrem de precară, abia fiind în stare să se mişte.

SOFIA IA PUTEREA

ZĂPADA TOPITĂ SE PRELINGEA pe vitraliile Catedralei Sfântul Vasile. Copitele cailor răsunau în Piaţa Roşie. Mii de călugări, veniţi din toate colţurile ţării ca să asiste la încoronarea fiului lui Aleksei, călcau prin noroiul care le venea până la glezne. În vârstă de cincisprezece ani, bolnăviciosul Feodor a suportat cu dificultate greutatea însemnelor imperiale. În timp ce viitorul ţar îşi prindea gulerul regal, prinţul Goliţîn, care purta coroana, a avut ideea de a şi-o pune el însuşi pe cap. Un boier bătrân cu statură impozantă s-a apropiat de prinţ şi i-a spus: „Gestul tău este o crimă pe care ai putea s-o plăteşti cu capul!"

Goliţîn nu a răspuns, ci a aruncat o privire spre Sofia, care zâmbea. De altfel, nu era singura care se amuza. Cei care observaseră scena le cunoşteau complicitatea şi ştiau că în fiecare noapte prinţul venea la *terem*-ul Sofiei şi pleca abia în zori.

În 1680 s-a decis căsătoria lui Feodor al III-lea. Dar bietul băiat nu era deloc pregătit. A început să plângă când a fost obligat să se ducă la *terem* ca să-şi aleagă logodnica. Părinţii candidatelor l-au târât spre *terem*, rostind tot felul de încurajări. Aşezat în locul privilegiat de „observator", ţarul a închis cu încăpăţânare ochii, a murmurat o rugăciune şi şi-a făcut semnul crucii. În ciuda stării sale sufleteşti, boierii le-au pus pe fete să treacă prin faţa lui şi l-au silit pe Feodor să aleagă. Scârbit, tânărul ţar a ales la întâmplare o poloneză numită Agatha Gruşevskaia.

Noua ţarină, care era mai mare cu şase ani decât soţul ei, avea un caracter independent şi autoritar. Ea a murit după un an, dând naştere unui copil care nu i-a supravieţuit. Conform unei legende, dorind să-şi întărească autoritatea, Sofia a luat hotărârea de a adresa patriarhului, în cel mai mare secret, o cerere de „dispensă de incest", pentru a se căsători cu fratele ei, ţarul. Dar în secretariatul patriarhului s-a comis o indiscreţie şi astfel Sofia a fost nevoită să renunţe la planul său înainte ca acest zvon să se răspândească. Apoi, a găsit o altă candidată pentru fratele ei, Marfa Apraksina, fiica unui mic nobil din Riazan. Feodor şi-a acceptat noua soţie cu o indiferenţă absolută.

În timpul scurtei sale domnii, Feodor al III-lea a încercat să-l reabiliteze pe fostul patriarh Nikon. Cu puţin timp înainte de a muri, i-a trimis un mesaj la mănăstirea sa de la Marea Albă, cerându-i să se roage pentru sufletul lui şi pentru cel al tatălui său, Aleksei, redându-i titlul de patriarh. Nikon a răspuns: „Te iert pe tine, Feodor. Pentru tatăl tău însă, numai Judecata de Apoi va hotărî; ne vom întâlni amândoi în faţa Domnului şi acolo vom vedea!"

Revenirea în graţii a lui Nikon a produs mare zarvă în rândul poporului. Aflând despre întoarcerea sa, opozanţii din nordul Rusiei s-au aruncat în foc împreună cu familiile, ca să-şi arate ataşamentul faţă de vechea Biserică. Şeful lor spiritual, protopopul Avvakum, a murit pe rug împreună cu soţia şi cu copiii. Mii de credincioşi i-au urmat exemplul, mirosul de carne arsă ajungând până în capitală.

Moartea lui Nikon a pus capăt acestui val de sinucideri. În timp ce se îndrepta spre Moscova, a fost doborât de o boală ivită ca din senin; numai Dumnezeu ştie ce fel de boală. În schimb, ştim că mitropolitul a refuzat să-i acorde ultimele îngrijiri bisericeşti. Feodor, suferind de colici violente, a murit şi el în ziua de 27 aprilie 1682, pentru că – se spune – abuzase de mâncarea sa preferată: tarta cu dude!

În acea primăvară, viaţa politică a Rusiei era mai aspră decât clima! Succesiunea lui Feodor era o chestiune complicată.

De ani buni, la Kremlin se înfruntau două clanuri: nobilii, în jurul Sofiei, şi familia Narîşkin, în jurul ţarinei Natalia şi al fiului ei Petru. Alegerea lui Petru ca moştenitor al lui Feodor părea firească, deoarece Ivan, fratele mai mic al ţarului defunct, era slab la minte. Dar Sofia vedea lucrurile cu totul altfel. Ea avea sprijinul total al nobililor care detestau familia Narîşkin şi susţinerea streliţilor, acei infanterişti înarmaţi cu archebuze care aveau să devină principalul dispozitiv folosit pentru cucerirea puterii. Sofia a luat iniţiativa organizării unei lovituri de stat, ca să-l pună pe tron pe Ivan şi să devină regentă.

Încălcând protocolul, Sofia urmase sicriul lui Feodor plângând şi smulgându-şi părul. Avea douăzeci şi şase de ani şi arăta de cincizeci. Consulul francez La Neuville i-a făcut un scurt portret: „Cu un corp monstruos de gras, cu un cap mare, păr pe faţă şi ulcere la picioare".

La sfârşitul slujbei, Sofia a lansat un apel către popor: „Fratele nostru, ţarul Feodor, a fost otrăvit de duşmanii noştri. Fratele nostru Ivan nu a fost ales să domnească. Suntem doar nişte bieţi orfani. Lăsaţi-ne viaţa şi daţi-ne voie să plecăm în ţări străine, la regii creştini!"

În ziua de 15 mai 1682, o mulţime înfricoşată s-a adunat în Piaţa Roşie, privind la nobilii care intrau în palat, acolo unde se reuniseră susţinătorii lui Petru şi ai mamei sale. „Iată lista canaliilor pe care am hotărât să le suprimăm! strigau ei. Ţie, ţarină Natalia, şi fiului tău, nu vă vom face nici un rău, dar trebuie să-i găsim pe trădătorii religiei noastre ortodoxe creştine. Altfel nu va mai rămâne piatră pe piatră din acest palat şi veţi fi cu toţii spânzuraţi ca nişte câini!" Pe esplanadă a luat poziţie o companie de streliţi. A fost citită lista condamnaţilor. Imediat, douăzeci şi cinci de persoane au fost arestate, trase în ţeapă şi ucise cu sabia. Natalia şi Petru au fost nevoiţi să privească acest masacru. Unul dintre oameni şi-a înfipt lancea într-un cap care s-a rostogolit lângă el şi s-a întors spre micul Petru, care avea doar zece ani. „Uită-te bine la acest cap! i-a strigat el copilului îngrozit. Este capul unchiului tău, Narîşkin!"

Ofițerul l-a apucat pe Petru de ureche, l-a tras, în pofida țipetelor Nataliei, spre cadavrele mutilate și l-a aruncat peste cadavrul lui Narîșkin. Copilul s-a ridicat și a alergat în brațele mamei sale, tremurâd din tot corpul. Petru nu-și va mai putea alunga niciodată din minte acest coșmar, rămânând cu un tremur nervos toată viața.

Streliții au mai masacrat alte cincizeci de persoane. Au jefuit pivnița curții, au băut toate vinurile, chiar și pe cele de Samos, destinate împărtășaniei țarului și a câtorva boieri.

Sofia, prințul Golițîn și câțiva oameni din suită au părăsit Kremlinul în acele zile sângeroase de mai. Streliții au fost răsplătiți cu zece ruble de fiecare, și bunurile boierilor căzuți în dizgrație au fost vândute în profitul lor. Decizia Dumei de a-l pune pe Petru pe tron a fost revizuită: Rusia urma să aibă doi țari. Ivan a fost înscăunat ca „primul țar“, în timp ce Petru a fost proclamat „al doilea țar“. Regența i-a fost încredințată Sofiei.

Ea și-a numit amantul, pe prințul Golițîn, cancelar și comandant-șef. Fin și cultivat, acest om și-a dat repede seama de slăbiciunea militară a nobililor și a reorganizat complet armata. El a dispus în Piața Roșie prima trecere în revistă a trupelor, care a impresionat poporul și pe diplomații străini. Amintindu-și de curajul cazacilor zaporojeni, el a transformat fiefurile lor în districte militare.

Din acel moment, Sofia și amantul ei au devenit adevărații stăpâni ai Kremlinului. Înainte de Sofia, numai două femei guvernaseră statul rus: prințesa Olga la Kiev și Elena Glinskaia, regentă în timpul copilăriei fiului ei, viitorul Ivan cel Groaznic. Dar pentru prima dată o nobilă necăsătorită deținea puterea supremă.

Polonofilă cu vederi occidentale, Sofia a vrut înainte de orice să împace Moscova cu Varșovia, ca să intre în Liga Sfântă formată din Polonia, Austria, Ungaria și Veneția, alăturându-se ei în lupta împotriva turcilor.

Mama vitregă a Sofiei, țarina Natalia, a fost obligată să părăsească, împreună cu familia, Kremlinul și s-a dus să locuiască în Palatul de Vară de la Preobrajenskoie, situat nu departe de Moscova.

În mod formal, Ivan și Petru erau amândoi țari. În încercarea de a salva aparențele, Sofia a comandat un tron dublu. Însemnele imperiale au fost purtate de fiecare pe rând; pentru Petru s-a cerut confecționarea unei cușme a Monomahului, asemănătoare, ca formă, celei originale, dar inferioară din punct de vedere al valorii artistice.

Neîncrezători în înțelepciunea celor doi mici suverani, boierii au pus să se amenajeze, în dosul spetezelor acestui tron în întregime din argint, o ascunzătoare pentru preceptori. Ea era însă de cele mai multe ori ocupată de regentă.

Din când în când, boierii veneau să-l ia pe Petru de la Palatul de Vară ca să-l prezinte corpului diplomatic. În cursul acestor audiențe, Sofia sufla din ascunzătoarea ei, printr-o mică deschizătură ferită de un covor,

răspunsurile la întrebările insidioase ale diplomaţilor, deseori uimiţi de înţelepciunea copilului.

Iată cum descrie un ambasador polonez una dintre aceste ceremonii:

„Ţarul Petru, în vârstă de zece ani, foarte înalt pentru vârsta lui, ne privea cu ochii lui trişti şi curioşi, agitându-şi cu nervozitate capul; se spune că acest tic datează de la lovitura de stat dată de sora lui vitregă, Sofia, când streliţii l-au ameninţat cu asasinarea. Ţarul Petru voia să atingă decoraţia Ordinului „Leul şi Soarele“, dar a fost împiedicat cu brutalitate de şeful poliţiei secrete, care l-a apucat de braţ şi poate că l-a şi ciupit, căci tânărul ţar a roşit de mânie şi de durere.

Iar Ivan era un ţar ciudat, care stătea tot timpul nemişcat, cu ochii spre tavan; nu a făcut decât o singură mişcare bruscă, pentru a prinde o muscă şi a-şi ţine coroana, care era gata să cadă. Petru a sărit de pe tron şi i-a aşezat-o la loc pe cap...“

La moartea ţarului Aleksei, succesorul său, Feodor, insistase ca fratele său vitreg Petru să beneficieze de un preceptor excelent: „Un om cu frica lui Dumnezeu, bine instruit, şi mai ales căruia să nu-i placă să se îmbete!“ Boierii au căutat mult timp această pasăre rară şi în cele din urmă au găsit-o la Ministerul Contribuţiilor Directe, care se ocupa în special de încasările provenite din alcool. Nikita Zotov era un om bine instruit pentru acea perioadă, dar, fiind mereu alături de băutorii de votcă, devenise în scurt timp un beţiv inveterat. În rarele sale momente de sobrietate, preceptorul îl învăţa pe Petru alfabetul rusesc, Evanghelia, Vechiul Testament, cântece liturgice, noţiuni elementare de aritmetică şi de istorie.

Zotov preda într-un mod atât de monoton, încât elevul adormea deseori pe genunchii lui. Viitorul creator al Imperiului Rus nu putea să scrie în limba sa natală fără să facă numeroase greşeli de ortografie. Într-o zi, au fost observate patru greşeli într-un cuvânt format din trei litere! Se spune că Petru, din tot ce l-a învăţat Zotov, a reţinut doar câteva cântece. De altfel, îi va plăcea toată viaţa să cânte cu vocea lui frumoasă de bas alături de corurile din catedrale.

Fiu unic şi răsfăţat cu dragoste de mama lui, Petru a crescut foarte repede, poate prea repede, şi a devenit un adolescent precoce. La doisprezece ani, era deja un băiat înalt şi frumos, care nu dispreţuia alcoolul, pe care Zotov îl învăţase cum să-l bea.

Mama lui dispunea de un mic apartament la Palatul de Vară, căci Kremlinul îi acorda foarte puţini bani. Cele câteva femei care o serveau pe Natalia îl apreciau foarte mult pe tânărul ţar. Băutura îl făcea „sentimental“ şi îl îndemna să-şi găsească uşor companie. O veche credinţă rusă acordă atingerilor ţarului calităţi terapeutice. Petru a uzat din plin de „puterile de vindecător“, care se terminau cu hohote de râs în tufişuri sau pe peluză. Dar, când a împlinit treisprezece ani, fetele tinere au început să se plângă de comportamentul lui, după cum dovedeşte această scrisoare: „... Am venit pe peluză, îmbrăcată cu hainele mele cele mai frumoase, şi m-am întors în casă goală-puşcă, fiindcă ţarul mi-a rupt

bluza, fusta şi panglicile. Mi-a rupt cel puţin o coastă, pentru că m-am apărat împotriva provocărilor lui şi n-am vrut să comit păcatul mortal..."

Ca să-i potolească ardoarea, Natalia a luat hotărârea să-l căsătorească imediat ce împlinea şaisprezece ani. Familia Narîşkin nu voia o alianţă cu o familie mare, susceptibilă să-i facă concurenţă. De aceea, ţarina a ales-o pe Evdochia Lopuhina, fiica unui mic nobil. Logodnica avea ochi mari şi verzi şi un gât impozant. Era drăguţă, dar îi rămăsese complet indiferentă lui Petru.

După căsătorie, Petru a continuat să ducă o viaţă dezordonată. Una dintre domnişoarele de onoare ale ţarinei Evdochia a povestit vizita pe care Petru, beat mort, ar fi făcut-o soţiei sale. După ce ar fi tras-o pe Evdochia din pat de picioare, ar fi forţat-o să se îmbrace pentru ca apoi să-i rupă hainele, ar fi aruncat-o pe sofa în prezenţa a trei dintre servitoarele ei şi le-ar fi violat înainte de a adormi pe masă...

De câţiva ani buni, ţarului îi plăcea să frecventeze târgurile şi locurile de distracţii publice. Sigur, căuta acolo compania femeilor, dar recruta şi tineri cu intenţia de a-şi forma o gardă personală. I-a grupat în „regimente de joc", ca şi cum ar fi fost vorba de tovarăşi de joacă, nu de soldaţi. Neavând destui bani ca să cumpere echipamentul necesar pentru prietenii săi, i-a mituit pe gardienii arsenalului de la Kremlin şi a reuşit să-şi procure tot materialul de care garda sa avea nevoie.

Încă din copilărie, Petru fusese intrigat de aspectul cartierului germanilor, unde vedea case curate din cărămidă şi grădini umbroase. Tânărul ţar trecea deseori prin acest cartier din Moscova în care locuiau străinii. Dar abia din 1690, la doi ani după căsătorie, vizitele sale au devenit tot mai frecvente. Părăsea adesea palatul ca să se bucure de plăcerile străzii. Dacă ruşii se mulţumeau să-şi petreacă serile bând până când toată lumea cădea lată, străinilor, în schimb, le plăcea să discute despre modă, despre oamenii lor de stat, despre savanţi şi războinici. Beneficiind de libertatea de a umbla pe unde dorea, Petru a legat noi relaţii şi a ajuns, după cum vor spune biografii lui, „la jumătatea drumului spre Europa".

În cartierul germanilor a făcut cunoştinţă cu guralivul căpitan Franz Lefort, din Geneva. Sosit la Moscova în timpul domniei lui Aleksei, Lefort făcuse carieră în armată. Acest petrecăreţ, mare fustangiu, va rămâne până la moarte unul dintre oamenii cei mai fideli ai lui Petru. Aproape la fel de înalt ca ţarul, cu umeri mai laţi, un nas lung şi ascuţit şi ochii scăpărători, Franz Lefort era un bărbat frumos. În acea perioadă avea treizeci şi patru de ani, iar Petru, nouăsprezece.

Evdochia nu mai primea deloc vizita soţului ei. Acesta nu mai era văzut la palat zile în şir şi uneori chiar săptămâni întregi, deoarece trăia şi dormea la prietenii săi din cartierul german, unde avea şase amante. Totuşi, s-a îndrăgostit la un moment dat până peste cap de Anna Mons, principala sa amantă. Această tânără cu părul bălai fusese deja cucerită de Lefort. Când ţarul a lăsat să se înţeleagă că devenise interesat de părul blond, de râsul ştrengar şi de ochii

sclipitori ai acestei fete „peste măsură de frumoasă“, Lefort i-a cedat, pur şi simplu, locul. Anna îi plăcea lui Petru pentru că putea să-i ţină piept, indiferent că era vorba de băutură sau de glume. Fără să se preocupe de protocol, apărea cu Anna în compania boierilor sau a diplomaţilor străini. Probabil că tandreţea tinerei faţă de ţar a fost stimulată şi de ambiţie. Petru i-a cumpărat o mulţime de bijuterii, apoi i-a oferit un palat şi un domeniu la ţară, unde se organizau deseori serbări pantagruelice. Petrecerile începeau în mod obişnuit pe la prânz şi se terminau în zori. Între mese, se făceau pauze în care mesenii fumau, jucau bile sau popice, trăgeau cu arcul sau cu muscheta. Discursurile erau însoţite de sunetul trompetei şi chiar de salve de artilerie. Când exista o orchestră, Petru bătea toba. Seara era înveselită de dansuri şi de focuri de artificii. Dacă unul dintre invitaţi era învins de somn, rămânea acolo unde se afla şi continua să doarmă. Nu de puţine ori se întâmpla ca jumătate din asistenţă să cadă lată sforăind de zor. Uneori, aceste petreceri durau două, chiar trei zile, timp în care invitaţii, culcaţi pe jos, se sculau să bea şi să mănânce, ca apoi să cadă din nou în toropeală.

Detestând vechile tradiţii, moravurile şi obiceiurile ruseşti, ţarul îi frecventa din ce în ce mai mult pe străini.

În contact cu ei, Petru a învăţat argoul a numeroase limbi. În 1717, ministrul de externe francez Dubois spunea: „Când vorbesc cu ţarul în franceză, mă întreb de la cine a putut să înveţe limba noastră. Nu cunoaşte nici un cuvânt uzual, dar foloseşte nişte expresii care ar face să roşească dragonii din regimentele noastre. L-am auzit odată, la Versailles, înjurând într-un asemenea hal încât i-a făcut pe valeţii de la grajduri să rămână cu gurile căscate“. Dacă generalul scoţian Patrick Gordon îi dădea îndrumări judicioase şi sfaturi pline de înţelepciune, Franz Lefort îi asigura, în schimb, lui Petru veselia, prietenia şi înţelegerea. Tânărul se destindea în compania lui. Când era cuprins de una dintre furiile lui legendare şi spărgea totul în jurul, Lefort era singurul care putea să-l prindă de braţ şi să-l ţină până când se liniştea. Probabil ţarul era impresionat de faptul că prietenia lor era total dezinteresată. Aprecia sinceritatea amicului său, spiritul de dreptate şi generozitatea acestuia. Promovarea acestui tovarăş fără pereche a fost fulgerătoare. Petru i-a oferit un palat şi fondurile necesare întreţinerii lui, l-a făcut general, amiral, apoi ambasador.

Prinţul Kurakin ne dezvăluie atmosfera epocii: „... Cei mai mulţi dintre aceşti străini care trăiau la noi erau, în ţara lor, nişte secături. Au reuşit să se amestece printre acei boieri şi nobili ai noştri care aveau aceleaşi «calităţi». Tânărul ţar, aflat total sub influenţa lor, participă la cele mai josnice distracţii ale acestei bande diabolice. Nimic nu-i opreşte pe aceşti oameni fără lege şi fără credinţă...“ În memoriile sale, el descrie petrecerile „bandei lui Petru şi ale amantei sale germane“. Aceste orgii se numeau „întâlnirile cu Ivaşka Hmelniţki“. Aici e vorba despre un joc de cuvinte, *Hmel* însemnând „alcool“; era, aşadar, vorba despre nişte întâlniri cu alcoolul. Fiecare dintre ele se termina deseori

cu moartea câtorva participanți. Trebuia să ai o sănătate de fier ca să treci „proba lui Hercule moscovit", cum o numea Franz Lefort, care consta în destuparea a optsprezece sticle de vin.

Cu ocazia uneia dintre aceste escapade smintite în cartierul german, în timpul unei nopți de pe la jumătatea Păresimilor, Petru și Anna Mons l-au deghizat pe Zotov, preceptorul țarului, în Bachus și l-au pus să conducă o sanie trasă de patru porci împodobiți cu panglici!

Prin căsătorie, Petru devenise major. Pe de altă parte, regenta se gândea la coroană pentru ea. Astfel stând lucrurile, confruntarea dintre cele două tabere avea să fie inevitabilă.

La începutul verii anului 1689, Sofia a primit un nou raport despre uneltirile lui Petru și ale tovarășilor lui de joacă. Îndoiala nu mai era posibilă; tânărul țar voia s-o alunge de la Kremlin. Regenta s-a gândit atunci la masacrarea fratelui ei vitreg, a familiei sale și a tuturor servitorilor acestora cu ajutorul streliților. Anunțat în noaptea de 7 spre 8 august că o trupă înarmată se îndrepta spre Preobrajenskoie, Petru a fugit la Lavra Sfintei Treimi a Sfântului Serghei, situată la vreo șaizeci de kilometri de Moscova. A fost ultima dată când a dat dovadă de lașitate, probabil din cauza amintirilor din copilărie rămase de la revolta streliților.

În timpul acestor evenimente, prietenii săi din cartierul german au jucat un rol decisiv pentru destinul țarului.

Sigur de forța lui, tânărul monarh a ordonat tuturor generalilor și ofițerilor străini să vină în tabăra de la mănăstire, călare și înarmați. Primul care a răspuns chemării a fost curajosul general scoțian Patrick Gordon. Când a sărit în șa, a fost urmat de toate regimentele străine. În vârstă de cincizeci de ani, Gordon se bucura de un respect unanim.

Victoria fiind asigurată, Petru a cerut să-i fie predați șefii streliților, precum și tovarășii lor de arme, și a ordonat să fie uciși prin tortură. În ziua de 6 septembrie, Petru i-a scris fratelui său Ivan, explicându-i necesitatea îndepărtării Sofiei de la putere. Declarându-se gata să-și sprijine fratele, el îi cerea permisiunea de a-l elibera de povara puterii. Ivan nu s-a opus și nu și-a mai îndeplinit decât cu numele obligațiile de țar, până la moartea sa, în 1696.

După aceea, Petru i-a cerut Sofiei să renunțe la regență; aliații ei și-au retras în curând susținerea. Treptat, patriarhul, boierii, trupele regulate și majoritatea regimentelor de streliți au trecut de partea lui Petru.

În ziua de 12 septembrie 1689, la porunca lui Petru, erau numiți noi șefi ai administrațiilor centrale de la Moscova.

FEMEILE LUI PETRU CEL MARE

PENTRU INAUGURAREA DOMNIEI, ţarul a dat o petrecere la Kremlin, la care a invitat tot poporul. În acest timp, regenta Sofia se retrăsese la o mănăstire. Când Petru a cerut veşti despre ea, i s-a răspuns că sora lui vitregă dorea să-şi primească numele de călugăriţă chiar de la Maiestatea Sa.

Tânărul s-a uitat cu răceală la interlocutorul său şi i-a răspuns tăios: „Spune-i să înveţe să danseze şi să ia numele de Salomeea, căci îi voi oferi pe tavă capul şefului streliţilor".

După ce a scăpat de regenta Sofia, ţarina Natalia a guvernat cu ajutorul clanului Narîşkin. Tânărul ţar îşi adora mama. În prezenţa ei, era de nerecunoscut; nu bea şi nu înjura niciodată. Totuşi, după spusele istoricului Waliszewski, au exista şi momente în care Petru şi-a pus întrebări despre viaţa sentimentală agitată a celei care îl adusese pe lume.

„În cursul unei orgii, Petru l-a interpelat pe boierul Tihon Streşnev, despre care se ştia că fusese intim cu cea de a doua soţie a ţarului Aleksei.

– Ăsta, a zis Petru, arătând spre un personaj din suita lui, ştie cel puţin că e fiul natural al ţarului Aleksei, presupusul meu tată. Dar eu, eu al cui fiu sunt? Al patriarhului Nikon? Sau al altuia? Vorbeşte! Haide, vorbeşte fără teamă! Vorbeşte că te strâng de gât!

Petru l-a apucat de gât. Boierul, alb la faţă şi tremurând tot, a reuşit să articuleze:

– Maiestate... Sire... Vă implor... Daţi-mi drumul. Nu pot să răspund cum se cuvine ţarului meu.

– Şi de ce, mă rog?

– Sire... Cum să spun... Nu am fost singurul bărbat care a vizitat patul ţarinei Natalia..."

În acea perioadă, Petru era însoţit de doi oameni care aveau să joace un rol esenţial în viaţa lui: viitorul „prinţ al ţinutului Ijora", Aleksandr Menşikov, şi baronul Piotr Şafirov.

Tânărul suveran îi cunoscuse cu câţiva ani în urmă. Alertat de strigătele ce veneau din prăvălioara unui mic negustor, Petru şi-a croit drum până la el. Un bărbat mic de statură ţinea un adolescent de guler. Îl scutura şi vocifera că pungaşul îi furase pânză în valoare de cinci ruble. Hoţul, un băiat înalt cu părul buclat şi cu umeri laţi, se zbătea proclamându-şi nevinovăţia de „onorabil negustor de *piroşki**". În jurul lui se formase deja un cerc de oameni ameninţători, când a intervenit Petru:

---

* Un fel de pateuri sau plăcinţele, cu diverse umpluturi, servite la borş, ca antreu cald sau ca desert (n.red.)

– Ce se întâmplă aici?

– *Mijnheer*, e Alexandr Menşikov, fiul lui Daniel, scutier al boierului Samsonov, un băiat de toată isprava, îl cunosc foarte bine, se află în serviciul meu, a răspuns Lefort.

– Dă-i drumul, i-a ordonat ţarul negustorului. Ce vină are şi de ce faci atâta scandal într-o zi de sărbătoare?

Micul negustor nu părea deloc impresionat de intervenţia acelor domni care păreau, după hainele pe care le purtau, nişte persoane sus-puse.

– Mi-a furat un cupon de mătase în valoare de cinci ruble şi, dacă nu-mi plăteşte, îl voi da pe mâna poliţiei.

Petru s-a uitat la negustor şi a zis:

– Eşti încăpăţânat. Lasă-l să plece pe acest om şi vino mâine la mine, la Preobrajenskoie. Îţi voi da cele cinci ruble. Apoi s-a întors spre băiat şi a adăugat: Iar tu, Aleksandr Menşikov, începând de azi, îl vei servi pe ţarul tău, în loc să te ţii de prostii şi să fii prins de poliţişti.

A doua zi, negustorul s-a dus la Preobrajenskoie.

– Unde te-ai născut? a întrebat Petru.

– În Olanda.

– Cum te cheamă?

Pinkus Isaievici Şapiro, negustor ambulant.

– Ai călătorit mult? Cunoşti mai multe limbi?

– Da, Maiestate, cunosc ţările situate dincolo de Vistula, de Prut şi de Marea Neagră. Vorbesc germana, olandeza, latina, polona, engleza şi... şi idiş, Maiestate.

– Eşti evreu?

– Da, Maiestate.

Petru s-a scărpinat în cap.

– Bine, te vei numi Piotr Petrovici Şafirov.

– Am înţeles, Maiestate.

Petru s-a uitat apoi în urma tânărului negustor, care începuse să se îndepărteze şchiopătând uşor.

– Nu găseşti peste tot oameni capabili să se descurce în toate aceste dialecte străine. Într-o zi, am să te fac ministru de externe, a conchis ţarul.

Viitorul vicecancelar al Imperiului Rus, numit Evreul lui Petru cel Mare, a îngenuncheat în faţa ţarului său...

În momentul când Şafirov l-a revăzut pe Menşikov, a scuipat în direcţia lui şi i-a zis ţarului:

– Maiestatea Voastră va avea întotdeauna necazuri cu ăsta. Hoţul rămâne hoţ, spune un proverb latin.

Menşikov s-a uitat la negustor şi a răspuns:

– Avem şi noi un proverb rusesc: „Fereşte-te de un hoţ iertat..."

În urma acestei altercaţii cu negustorul Şapirov, Aleksandr Menşikov a devenit ordonanţa personală a ţarului. Culcându-se în camera vecină cu cea a lui Petru sau la picioarele patului său, când acesta se deplasa în străinătate,

Aleksandr se afla în serviciul său zi şi noapte. Astfel, a lucrat alături de stăpânul lui pe şantierele navale din Amsterdam şi din Deptford. Adaptabil şi cu ţinere de minte bună, Menşikov a învăţat germana şi olandeza; totuşi, a rămas fundamental rus. Acceptând să renunţe la vechile obiceiuri şi încercând să înţeleagă ideile noi, tânărul întruchipa tipul de om pe care Petru şi-l dorea tot mai răspândit în ţara lui.

După moartea lui Lefort, survenită în 1699, Menşikov a devenit confidentul lui Petru. Pe cei doi bărbaţi avea să-i lege o profundă afecţiune.

Asemenea stăpânului său, Aleksandr era o adevărată forţă a naturii. La fel de priceput ca Petru la exerciţii fizice, putea să execute orice sarcină. Ştia să fie tovarăşul orgiilor sale, confidentul amorurilor, comandantul cavaleriei şi ministrul guvernului său cu devotament şi abilitate. Aleksaşka, cum îi zicea ţarul, a devenit o figură proeminentă a epocii. Tactul, optimismul, marea sa intuiţie în a înţelege şi a anticipa ordinele şi furiile lui Petru îl făceau de neînlocuit.

Totuşi, ascensiunea rapidă i-a atras multe necazuri.

Devenit un fel de alter ego al lui Petru, Aleksaşka ştia atât de bine cum va reacţiona acesta în orice situaţie, încât ordinele sale erau acceptate ca fiind ale ţarului. „Poate să facă orice vrea fără să-mi ceară părerea, dar eu nu hotărăsc nimic fără să-l întreb pe el", spunea suveranul. Asta era valabil şi în privinţa problemelor sentimentale ale ţarului.

În ianuarie 1694, ţarina Natalia a murit. Avea patruzeci şi patru de ani; Petru nu împlinise încă douăzeci şi doi. Din acel moment, începea o nouă etapă în viaţa lui de ţar.

În 1697, Petru a plecat într-o lungă călătorie în străinătate, în compania celor mai apropiaţi prieteni ai săi, ca să „înveţe lucruri utile" şi să vadă „cum trăiesc ceilalţi". A refuzat totuşi, pe cât a putut, să meargă în vizite oficiale, deoarece, spunea el, „nu putea să-şi piardă timpul cu recepţiile". Detestând eticheta, Petru s-a ascuns sub pseudonimul de Piotr Mihailovici, voluntar de la ambasada ţarului.

Înaintea plecării sale din Olanda, suveranul a fost invitat la Utrecht de Wilhelm de Orania, regele Angliei, cunoscut sub numele de Wilhelm al III-lea. Această întâlnire l-a făcut să se ducă în Anglia, unde construcţia de vase era şi mai bine pusă la punct decât în Olanda. A plecat imediat la şantierul naval de la Deptford, unde Menşikov aproape s-a ridicat la nivelul ţarului, fiind, în afară de Petru, singurul rus care avea aptitudini reale pentru meseria de dulgher. Felul în care ţarul îşi petrecea timpul era notat într-un jurnal de călătorie: de exemplu, iată ce apare scris cu ocazia vizitării Londrei: „Am văzut Teatrul, bisericile. Am primit vizita unor episcopi englezi care ne-au plictisit mai bine de două ceasuri. Am convocat-o pe «femeia-gigant», înaltă de patru arşini: ţarul a trecut fără să se aplece pe sub braţul întins al acestei femei. Am vizitat Observatorul Astronomic. Ne-am dus la Turnul Londrei, am văzut Monetăria, închisoarea şi Parlamentul..."

Întâlnirea cu „femeia-gigant“ nu s-a derulat fără incidente. Ruşii îi propuseseră o sumă frumuşică pentru a-i observa ştiinţific, şi de aproape, detaliile anatomice. Dar aceşti „cercetători“, cam prea insistenţi, au vrut – tot în numele ştiinţei – să ştie cum făcea amor! Refuzând această prestaţie suplimentară, femeia a luat banii promişi şi s-a dus la ea acasă, indignată.

Ţarul a părăsit Anglia după trei luni. În drum spre Viena, s-a oprit la Dresda, unde a fost primit de văduva *Kurfürst*-ului de Brandemburg şi de prinţesa de Hanovra, frumoasa Aurora de Koenigsmark. O mulţime de femei frumoase din aristocraţia germană s-au strâns în curând în jurul „copilului teribil de la Kremlin“. Cu ocazia unei serate, Petru, încercând să-şi arate virtuozitatea, a cerut să fie adusă o tobă mare şi le-a oferit timp de câteva ore acelor doamne un spectacol puţin cam zgomotos. Tânărul şi-a mărturisit dispreţul faţă de muzica clasică şi faţă de vânătoare, mai ales faţă de vânătoarea cu şoim, „o tradiţie rusească stupidă“. A spus că ocupaţia lui preferată era să călătorească, să construiască vase şi să lanseze focuri de artificii.

După aceste confesiuni, a urmat dansul. Ţarul, dându-şi prea puţin seama de forţa lui, îşi ridica partenerele în braţe, le arunca în sus şi le prindea din zbor. I-a fost prezentată o fetiţă de zece ani, viitoarea mamă a lui Frederic cel Mare; Petru a vrut s-o sărute şi a ridicat-o în sus de urechi!

În timpul meselor, nu voia să ştie de furculiţă, cuţit sau şervet.

În general, colosul rus a fost apreciat. Conversaţia lui le-a încântat la culme pe prinţese, care l-au găsit amuzant, inteligent, bizar şi galant. Totuşi, ele au subliniat faptul că înjura deseori „ca un birjar beat“.

La Viena, Petru a primit veşti proaste: streliţii exilaţi din Moscova se aflau în marş spre capitală. Scopul lor era să-i masacreze pe germani şi să-l ucidă pe ţar, ca s-o urce pe Sofia pe tron. Bătălia decisivă a avut loc în ziua de 18 iunie 1698. Ea a fost câştigată de generalul Gordon şi cele şapte regimente ale sale venite să-i întâmpine pe revoltaţi pe drumul spre Riazan. Vreo cincizeci de oameni au fost decapitaţi. Interogarea streliţilor a scos la iveală complicitatea celor de la mănăstirea Novodevici, unde trăia retrasă Sofia.

Petru a primit la Viena raportul marilor judecători care anunţa sfârşitul revoltei. Amintirea teribilelor zile de 15–19 mai 1682, când a avut loc masacrarea familiei sale de către streliţi, nu i se ştersese din minte. Ţarul a plecat imediat la Moscova. Pe tot parcursul călătoriei, Petru a vorbit despre măsurile pe care avea să le ia împotriva Sofiei şi a revoltaţilor: „Voi extirpa o dată pentru totdeauna această sămânţă blestemată din pământul rusesc. Îi voi face să le treacă gustul pentru revoltă, chiar dacă pentru asta va trebui să masacrez câteva mii dintre aceşti tâlhari“.

Execuţia a început în ziua de 10 octombrie 1698. Ţarul i-a invitat la Preobrajenskoie pe toţi trimişii prinţilor şi ai potentaţilor străini să asiste la această manifestare a justiţiei sale neîndurătoare. Petru a cruţat-o pe Sofia, dar a ordonat ca şefii revoltei să fie spânzuraţi sub ferestrele camerei sale. Fosta

regentă s-a văzut constrânsă să se călugărească cu numele de maica Suzana şi a rămas la mănăstirea Novodevici, sub pază, până la moartea ei, în ziua de 3 iulie 1704.

Domnia lui Petru începea o a treia etapă, într-un mod cât se poate de serios. Pedepsirea streliţilor a fost primul act al luptei înverşunate duse de ţar împotriva tradiţiilor ruseşti. O parte importantă a reformelor sale privea emanciparea femeilor. Numeroase ucazuri au stipulat suprimarea *terem*-elor; iar bonetele obligatorii în vechea Rusie pentru ascunderea părului au rămas de domeniul trecutului. La început, femeile au primit cu ostilitate aceste reforme, dar şi-au dat repede seama de toate avantajele pe care li le aduceau inovaţiile ţarului şi au devenit susţinătoare zeloase ale acestuia. Petru a decretat instruirea obligatorie a fiilor de boieri şi de nobili şi a mai ordonat supuşilor săi să-şi taie barba şi să poarte haine poloneze.

În această conjunctură, ţarul a decis să se debaraseze de soţia sa, Evdochia. Dacă la începutul căsătoriei lor ţarina nu era deloc interesată de soţul ei, mai târziu se străduise cum se pricepuse mai bine să-i fie pe plac. În timpul călătoriilor sale, îi scria scrisori foarte tandre, care dovedeau o afecţiune reală. Obişnuia să-şi semneze misivele: „*Duşka* ta", adică Sufleţel, însă scrisorile ei rămâneau întotdeauna fără răspuns.

De la Londra, Petru i-a scris duhovnicului Evdochiei şi i-a cerut s-o convingă pe aceasta să se călugărească. După ce s-a întors, a stat trei săptămâni fără s-o viziteze pe ţarină. În cele din urmă, a avut o întrevedere cu soţia lui acasă la şeful Poştelor, Vinnius. Discuţia a fost furtunoasă. După patru ore, ţarina refuza în continuare să se retragă la o mănăstire. Furios, soţul ei a lovit-o, fără să se jeneze de prezenţa lui Vinnius. După câteva zile, o suită modestă o conducea pe Evdochia la mănăstirea din Suzdal...

Petru era din ce în ce mai îndrăgostit de Anna Mons şi o dorea de soţie. Dar în acel moment nu ştia că Anna era şi amanta ambasadorului Prusiei în Rusia, Keyserling (va afla acest lucru trei ani mai târziu).

În 1703, ţarul punea prima piatră de temelie a oraşului Sankt-Petersburg, pe Neva.

În 1706, Petru a întâlnit-o pe cea care avea să devină soţia sa iubită, ţarina Ecaterina I.

Marta Skavronskaia, născută în Livonia în 1684 din părinţi polonezi calvinişti, era o servitoare la o fermă. În timpul Războiului ruso-suedez, ea a fost violată, ca multe dintre compatrioatele ei. A reuşit să evite în ultima clipă intrarea într-un bordel, căsătorindu-se cu dragonul suedez Johann Rabe, pe care îl urma în calitate de cantinieră a trupelor. Dar Rabe, vrând să profite de frumuseţea ei, a vândut-o la scurt timp unui soldat livonian, care a forţat-o să se prostitueze. Eliberată de „protectorul" ei de către ruşi, Marta s-a refugiat la Marienburg, unde a intrat ca econoamă în serviciul unui pastor. Pacea nu a durat mult şi frumoasa fată a fost capturată de calmuci. La cucerirea oraşului Marienburg de către ruşi, dragonul Demin a luat-o sub protecţia lui, urmând

ca aceasta să intre ulterior în serviciul bătrânului mareșal Șeremetiev. Unii spun că, fermecat de fată, Menșikov a cumpărat-o de la Șeremetiev și a dus-o la Moscova. Atunci Marta a luat numele de Ecaterina.

Menșikov avea treizeci și doi de ani, iar Ecaterina – șaptesprezece. Amândoi aveau să devină tovarășii cei mai intimi ai lui Petru cel Mare, păstrând între ei o complicitate incontestabilă.

Când țarul a văzut-o prima dată pe Ecaterina acasă la Menșikov, a fost imediat sedus. Îmbrăcată cu un sarafan mov și cu o bluză cu mâneci largi, fata avea la gât un colier de corali, și la urechi îi atârnau cercei de argint; o cărare dreaptă îi despărțea în două părul blond.

– Maiestatea Sa e plină de zăpadă, a murmurat fata intimidată.

L-a scăpat de cușma de blană udă, apoi i-a scos haina de vulpe și a scuturat-o energic.

– Cine e frumusețea asta? a întrebat suveranul.

Menșikov a încercat să evite întrebarea. Zadarnic.

Și, pentru că nu putea să-i refuze nimic țarului, i-a cedat locul fără sentimentalisme.

Îndrăgostit la nebunie, Petru s-a gândit curând să se însoare cu Ecaterina. Totuși, nu a fost o hotărâre ușoară. Evdochia încă mai trăia. În plus, pentru rușii tradiționaliști, căsătoria țarului cu o țărancă străină analfabetă ar fi riscat să provoace tulburări serioase. Însă iubirea a învins.

Petru s-a căsătorit cu Ecaterina în noiembrie 1707. Ceremonia a fost celebrată în intimitate la Sankt-Petersburg. Țarul a păstrat mult timp secretul față de popor, de miniștri și de unii membri ai familiei, deși Ecaterina îi dăruise cinci copii. Abia în martie 1711, înainte de a porni în campania împotriva turcilor, le-a chemat pe sora lui, Natalia, și pe cumnata Prascovia ca să le-o prezinte pe Ecaterina. Petru le-a spus că era soția lui și că trebuia să fie considerată țarină. A mărturisit că dorea să celebreze în mod public căsătoria lor și le-a cerut ca, în cazul în care el ar fi murit înainte, ele s-o accepte drept văduva lui.

Petru și-a ținut cuvântul și a celebrat în mod oficial căsătoria, cu mare pompă, în februarie 1712. Înainte de ceremonie, tânăra femeie a fost botezată și primită în Biserica Ortodoxă. Moștenitorul tronului, Aleksei, fiul Evdochiei, i-a fost naș. Astfel, frumoasa „fermieră" a devenit în mod oficial țarina Ecaterina Alekseievna, deși nu fusese încă încoronată.

Petru a mai avut după aceea câteva legături trecătoare, dar ele nu au jucat nici un rol în viața lui. Petru cel Mare a avut sentimente profunde pentru patru femei: mama sa, sora lui, Anna Mons și Ecaterina. Mama sa și Ecaterina au exercitat o influență preponderentă. De altfel, Ecaterina devenise într-un fel o a doua mamă pentru Petru. Dragostea totală și necondiționată pe care o avea față de el lua deseori un caracter matern. La fel ca țarina Natalia, Ecaterina putea să-i potolească accesele de furie. Avea calități pe care Petru nu le găsise la nici o altă femeie. Plină de căldură, veselă, compătimitoare, generoasă și robustă, Ecaterina avea o vitalitate uimitoare.

Ecaterina şi Menşikov erau singurii în stare să facă faţă cadenţelor infernale impuse de energia fenomenală a ţarului. Niciodată nu era văzută morocănoasă sau bosumflată. Nu-şi uita totuşi vechea condiţie, cedând întotdeauna locul străinilor de sânge regal.

„În timpul vizitei la Berlin, ţarina a manifestat cel mai mare respect faţă de regină... Noua sa autoritate nu a făcut-o să uite diferenţa dintre ea şi această prinţesă. Avea o mare dorinţă de-a face bine şi, chiar dacă nu poseda toate farmecele feminine, amabilitatea sa nu avea margini..." Astfel o descrie, într-o depeşă, ambasadorul Prusiei.

Ecaterina avea un bun-simţ ţărănesc şi descoperea, cu perspicacitate, minciunile sau linguşelile. În public avea tactul de-a nu apărea în prim-plan.

Noua ţarină era soţia ideală pentru Petru. Călătorea aproape totdeauna alături de el. Călărea două, trei zile la rând, se culca pe pământ, iar înfruntarea violenţei unei bătălii nu o înspăimânta deloc. Era prezentă chiar şi în timpul petrecerilor interminabile, încercând totuşi să modereze într-o oarecare măsură consumul de alcool al soţului ei. Cu ocazia uneia dintre aceste agape, Ecaterina a bătut la uşa încăperii în care se aflau Petru şi cheflii lui zicând: „E timpul să ne întoarcem la noi". Uşa s-a deschis şi ţarul a urmat-o docil pe soţia sa. Dragostea, dar şi rezistenţa Ecaterinei s-au manifestat prin naşterea a doisprezece copii, şase fete şi şase băieţi. Dar numai doi au ajuns la vârsta adultă: Anna, viitoarea ducesă de Holstein şi mama ţarului Petru al III-lea, şi Elisabeta, care a domnit ca împărăteasă între 1740 şi 1762.

Cuplul a dat de mai multe ori aceleaşi nume copiilor, sperând de fiecare dată că noii Petru, Pavel, Natalia vor avea mai mult noroc decât cei dinaintea lor: Petru (1704–1707); Pavel (1705–1707); Ecaterina (1707–1708); Anna (1708–1728); Elisabeta (1709–1762); Natalia (1713–1715); Margareta (1714–1715); Petru (1715–1719); Pavel (1717); Natalia (1718–1725); Petru (1723); Pavel (1724).

Drept dovadă a ataşamentului dintre Petru cel Mare şi Ecaterina stau scrisorile lor, păstrate în arhivele ruseşti. În timpul rarelor despărţiri, Petru îi scria la fiecare trei, patru zile. Se interesa de sănătatea ei, asigurând-o că el se simţea bine, împărtăşindu-i grijile şi bucuriile: „Slavă Domnului, totul e vesel aici! Dar când ajung într-o casă unde tu nu eşti, sunt foarte trist". Sau: „Când îmi spui că e foarte trist să te plimbi singură, deşi parcul e un loc plăcut, te cred, pentru că la fel se întâmplă şi cu mine. Roagă-te la Dumnezeu ca asta să fie ultima vară pe care o vom petrece despărţiţi şi pe viitor să putem fi mereu împreună". Scrisorile ţarinei nu par scrise cu aceeaşi degajare, ea dictându-i-le unui secretar, dar sunt, la rândul lor, tandre. Ecaterina nu se plângea niciodată şi nu se ferea să dea sfaturi politice sau personale soţului ei. Făcea câteva glume şi vorbea îndelung despre copii. Scrisorile lor erau aproape totdeauna însoţite de mici pachete cu dulciuri sau de haine.

În 1711, ţarina avea să joace un rol diplomatic extrem de important.

În 1710, ambasadorul Rusiei la Constantinopol, Andrei Tolstoi, a fost închis în donjonul Celor Şapte Turnuri. Războiul ruso-turc s-a reluat cu şi mai mare înverşunare. În această împrejurare, Şafirov, ministrul de externe rus, a dat dovadă de o mare clarviziune. El i-a explicat ţarului că singurul mijloc de a evita conflictul cu Imperiul Otoman era să ceară medierea Franţei, a cărei influenţă avea să atârne greu în faţa sultanului. „Apăr întreaga creştinătate şi nu voi da înapoi", a răspuns Petru, respingând insistenţele anturajului său, care îi recomanda o retragere provizorie.

Strategia ţarului a fost însă greşită. Încolţiţi în Moldova şi cu drumurile de aprovizionare tăiate, soldaţii ruşi s-au simţit pierduţi. În culmea disperării, Petru a căzut într-o depresie profundă. Şafirov a scris în memoriile sale că a fost nevoit să smulgă un pistol din mâna ţarului, care voia să se sinucidă ca să nu cadă viu în mâinile turcilor. În acel moment crucial, Ecaterina a fost chemată de urgenţă să se alăture soţului ei pe front. Şafirov a trimis o mare sumă de bani marelui-vizir ca să-l facă răbdător, promiţându-i dublu după semnarea armistiţiului. A luat-o cu el pe Ecaterina în tabăra turcilor, unde au discutat clauzele tratatului de pace. Marele-vizir îi vizita deseori ca să stea de vorbă sau să joace şah.

În ziua de 12 iulie 1711, Ecaterina şi Şafirov s-au întors în tabăra rusă după ce obţinuseră armistiţiul. La citirea tratatului, Petru a exclamat: „Eşti un vrăjitor, Ţapirka! Cum ai reuşit să-i smulgi asta marelui-vizir?"

Şafirov a zâmbit cu modestie şi, prinzând-o de braţ pe Ecaterina, a răspuns: „Nu eu am salvat Rusia, ci ea" .

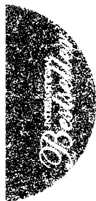
Într-adevăr, ţarina le dăduse toate bijuteriile şi o sumă de două sute de mii de ruble de aur marelui-vizir şi şefului ienicerilor. În ajunul semnării armistiţiului, Petru era gata să renunţe la toate cuceririle sale în detrimentul Turciei şi al Suediei, cu excepţia oraşului Sankt-Petersburg, şi chiar să cedeze Suediei oraşul Paskov, unul dintre cele mai vechi ale Rusiei. Abilitatea soţiei sale i-a permis să evite un eşec diplomatic major. În urma acestui episod, ţarul a instituit Ordinul „Sfânta Ecaterina", a cărui deviză era: „Pentru dragoste şi pentru patrie". Singurul om care a beneficiat de această decoraţie a fost fiul lui Menşikov, care a primit-o, din glumă, pentru timiditatea sa feminină la balurile de la curte. În secolul al XIX-lea, această distincţie le recompensa pe doamne pentru operele lor de caritate.

Ţarul a fost constrâns să dea înapoi doar oraşele Azov şi Taganrog şi a semnat pacea cu Carol al XII-lea.

Dar, la semnarea acestui tratat, marele-vizir a mai cerut şi ca Şafirov să-i fie predat ostatic până la executarea completă a tuturor clauzelor tratatului.

– Mi-ai salvat opera, Ţapirka, a spus ţarul, părăsind Turcia. Vei putea să-mi aminteşti acest lucru. Îi dau acest inel soţiei mele, ca ea să ţi-l înmâneze când te vei întoarce.

Şafirov a fost eliberat abia în 1714. Petru l-a copleşit cu favoruri, în ciuda sarcasmelor lui Menşikov, duşmanul său dintotdeauna. Ecaterina îl proteja şi îl

chema aproape zilnic să joace cărţi sau să-i povestească despre şederea forţată în Turcia.

În 1716, Şafirov i-a recomandat lui Petru să se apropie de Franţa, deoarece relaţiile dintre cele două ţări deveniseră, cum zicea ţarul, „dulci-acrişoare".

În 1717, suveranul a sosit la Paris, unde şi-a dat frâu liber curiozităţii. Intra în prăvălii, oprea trăsurile pe stradă, punea întrebări birjarilor şi flecărea cu ei. La Versailles se ţinea după femei în grădini, „doar ca să se uite la ele mai de aproape". Şi le dădea o sumă atât de mare de bani ca să le despăgubească, încât aleile de la Versailles au fost pline în curând de femei care se plimbau, sperând la o nouă vizită a „barbarilor ruşi".

Petru cel Mare a vizitat muzee şi arsenale, turnătorii de statui, colecţii din ceară şi manufactura Gobelins. De la Domul Invalizilor şi până la Observator, de la Marly şi până la Saint-Cyr, ţarul a pus întrebări, a luat notiţe şi a făcut schiţe. A trecut în revistă trupele Casei Regale pe Champs-Elysées, a asistat la o şedinţă a Academiei de Ştiinţe, precum şi la o şedinţă a Parlamentului... Suntem departe de acel Petru care, în 1697, stupefiase adunarea cu grosolănia lui. Vorbind despre el, ministrul francez Rambaud spunea: „Rămâne cel mai mare oaspete străin pe care l-a avut vreodată Parisul".

Rumorile străzii erau nu mai puţin elocvente. În primele zile ale vizitei sale, oamenii se uitau uimiţi la acel suveran căruia nu-i păsa de etichetă. Toţi îşi vorbeau în şoaptă despre ciudăţeniile ţarului şi ale suitei sale; se pomenea de trăsura bizară pe care şi-o construise chiar el.

Saint-Simon recunoştea la ţar „un rest de obiceiuri barbare, dar, pe lângă ele, câtă măreţie!"

La curte s-a vorbit în curând de o căsătorie între Ludovic al XV-lea şi Elisabeta, a doua fiică a lui Petru. Curtenii, văzându-l pe ţar sărutându-l cu căldură pe regele Franţei şi şuşotind câteva cuvinte regentului, au tras concluzia că lucrurile fuseseră aranjate. Mareşalul de Tessé relatează, în memoriile sale, convorbirea avută cu Şafirov la Versailles: „Puterea formidabilă a Casei de Austria nu vă alarmează deloc? Înlocuiţi Suedia cu noi şi vom ţine locul a tot ce aţi putea spera de la ea împotriva Austriei".

În ziua de 4 august 1717, Franţa, Prusia şi Rusia semnau la Amsterdam următorul acord: „... Părţile contractante se angajează să contribuie prin bunele lor oficii la menţinerea liniştii publice restabilite prin tratatul de la Utrecht şi Baden..."

Ţarul şi regele Prusiei au acceptat ca Franţa să servească drept intermediar în conflictul acestor două ţări cu Suedia. Între Versailles şi Sankt-Petersburg păreau că se deschid noi perspective. Dar chiar în seara semnării, cu ocazia unei convorbiri private cu ambasadorul Kurakin, cardinalul Dubois respingea logodna Elisabetei a Rusiei cu Ludovic al XV-lea, propunând alţi candidaţi, precum ducele de Chartres şi ducele de Bourbon. Aşadar, această căsătorie, care trebuia să ducă la o alianţă strânsă între Franţa şi Rusia, nu a avut loc. Nevăzând acest lucru cu ochi buni, diplomaţii prusaci au căutat şi ei alţi logodnici pentru Elisabeta.

De altfel, la Paris se vorbea deja despre căsătoria lui Ludovic al XV-lea cu fiica lui Stanislas Leszczynski, regele detronat al Poloniei.

În acest timp, Ecaterina îi pregătea soţului o surpriză. Ea pusese să se construiască în secret un palat la ţară, la vreo douăzeci de kilometri de Sankt-Petersburg. Având două etaje, clădirea din piatră se înălţa pe o colină care domina câmpia ce se întindea până la Neva şi la oraş. Când ţarul s-a întors din Franţa, soţia lui i-a spus că găsise un loc ideal pentru a construi o casă... A doua zi dimineaţă, o suită numeroasă a pornit din noua reşedinţă. La ordinul ţarului, în urmă venea o căruţă care transporta un cort destinat să-i adăpostească pe invitaţi în timpul dejunului. La poalele colinei, o alee mărginită de tei urca în pantă uşoară, iar la capătul ei se profila noua locuinţă. Atunci Ecaterina a spus: „Iată casa de la ţară pe care am construit-o pentru seniorul şi stăpânul meu". Petru, în culmea bucuriei, şi-a strâns soţia în braţe şi a zis: „Văd că vrei să-mi arăţi că există locuri frumoase în jurul oraşului Sankt-Petersburg, chiar dacă nu sunt pe apă!" Lui Petru i se pregătise surpriză după surpriză. După ce i-a arătat locul, ţarina l-a dus în sufragerie, unde era pregătită o masă somptuoasă. Ţarul a ţinut un toast, lăudând talentele arhitecturale ale Ecaterinei. Când a ridicat şi ea paharul în onoarea stăpânului casei, unsprezece tunuri ascunse în parc au tras o salvă. Proprietatea s-a numit Ţarskoe Selo (Satul Ţarului). Ulterior, fiica lor, Elisabeta, îl va pune pe arhitectul Rastrelli să construiască acolo un palat măreţ, cu ziduri azurii, care va purta numele Ecaterina I.

În mijlocul acestei veselii, o dramă familială avea să îndolieze Rusia.

În timp ce războiul din Nord bătea pasul pe loc, nemulţumirea ţării lua amploare. O opoziţie reală se cristalizase în jurul fiului lui Petru şi al fostei ţarine Evdochia, iar Rusia seculară părea că vrea să se ralieze cu ţareviciul Aleksei. Acest tânăr ftizic nu-i iertase niciodată tatălui său purtarea faţă de Evdochia şi căsătoria cu Ecaterina, „prostituata".

Căsătorit cu prinţesa Charlotte de Brunswick, Aleksei a preferat-o însă pe amanta lui, Afrosinia, o fermieră finlandeză plină de viaţă. În octombrie 1715, Charlotte a murit aducându-l pe lume pe viitorul Petru al II-lea. În ziua funeraliilor, Ecaterina a dat naştere unui băiat, care a fost numit tot Petru.

Câteva zile mai târziu, Aleksei a primit o scrisoare de la tatăl său, care îl acuza de uneltiri subversive. Cuprins de teamă, ţareviciul a urmat sfaturile prietenilor şi a plecat mai întâi în Austria cu amanta lui deghizată în băiat, după care a fugit în Italia. Viena era atunci cartierul general al refugiaţilor politici ruşi. În timpul periplului său, tânărul a persistat în a-şi blama tatăl. Petru a trimis emisari în toată Europa ca să-şi găsească fiul. Când Aleksei, rămas fără bani, s-a întors la Viena, prinţul Tolstoi, unul dintre „copoii" cei mai abili ai ţarului, îl aştepta acolo. Prinţul l-a convins să se întoarcă în Rusia în schimbul promisiunii unui permis de liberă trecere, dar Aleksei a fost arestat imediat ce a ajuns la frontieră.

Tolstoi, Menşikov şi senatorul Puşkin au fost numiţi şefii comisiei de anchetă care a decretat arestarea a mii de opozanţi. Fraţii şi verii Evdochiei, amantul

ei, sute de boieri, printre care şi prinţul Dolgoruki, au fost daţi pe mâna călăului. Fosta ţarină a fost exilată într-o mănăstire de pe malul lacului Ladoga. Menşikov a ordonat ca amanta ţareviciului să fie arestată şi a aruncat-o în închisoarea Fortăreţei Sfinţii Petru şi Pavel, unde Petru se ducea s-o interogheze personal. Fata nu a fost torturată, dar a povestit ţarului planurile fiului său: după succesiunea la tron, Aleksei intenţiona să stea liniştit la Moscova, să desfiinţeze în mare parte armata şi să distrugă flota. Aşadar, visurile ţareviciului erau îndreptate în principal împotriva a tot ceea ce Petru considera ca fiind marea realizare a vieţii sale şi o necesitate vitală pentru Rusia. Aleksei a fost declarat vinovat de a fi condus o reţea de conspiratori îndreptată împotriva „vieţii ţarului" şi a „siguranţei statului" şi a fost condamnat să fie biciuit până la moarte, sentinţă executată de oamenii lui Menşikov şi de Petru însuşi, în subsolurile sinistrei fortăreţe Schlüsselburg, în ziua de 2 iunie 1718. Cu toate acestea nu s-a găsit nici cea mai mică dovadă a unui complot împotriva ţarului. Dat fiind numărul crescând de nemulţumiţi care manifestau simpatie faţă de ţarevici, eliminarea acestuia fusese necesară din raţiuni de stat şi pentru a proteja interesele Rusiei.

După moartea lui Aleksei, Petru a pregătit venirea la tron a celui de al doilea fiu al său, Petru. Din nefericire, o altă tragedie avea să-l lovească pe ţar. Într-o zi, în parcul palatului Peterhof, a izbucnit o furtună extrem de violentă, obligând guvernantele şi copilul să se refugieze într-o grotă aflată lângă Cascada Monştrilor, unde au fost loviţi de trăsnet.

Ţarul a plâns două zile întregi în faţa pătuţului gol.

Petru a devenit din ce în ce mai închis în el. În jurul său, colaboratorii se certau tot timpul. Menşikov, ajuns prinţ serenisim de Ijora, adunase milioane de ruble. Corupţia era omniprezentă.

În 1721, războiul din Nord, care durase douăzeci şi unu de ani, a luat sfârşit, datorită eforturilor mediatorului francez Campredon. Aşadar, situaţia Rusiei era departe de a fi prosperă. Războiul, revoltele, eforturile faraonice depuse pentru construirea oraşului Sankt-Petersburg pe mlaştină ruinaseră ţara şi duseseră la moartea a sute de mii de ruşi. Petru părea a nu-şi da seama de gravitatea acestor probleme.

La întoarcerea de la Astrahan, cuplul imperial s-a prezentat la sfârşitul lunii noiembrie 1722 pentru carnavalul de la Moscova. Ambasadorul Saxei a descris festivităţile: „La defilare luau parte şaizeci de sănii reprezentând corăbii. În prima se afla un Bachus mai adevărat decât cel adevărat, deoarece se făcuse în aşa fel încât acesta să nu se trezească din beţie timp de trei zile şi trei nopţi. Urma o sanie trasă de patru porci şi o alta, de zece câini. Apoi colegiul cardinalilor în mare ţinută, călărind pe boi. El era urmat de un papă înconjurat de arhiepiscopi binecuvântând mulţimea, apoi de Cezar între doi urşi. Partea cea mai simpatică era o fregată în miniatură, cu două punţi şi trei catarge, lungă de zece metri, cu pânzele desfăşurate, înarmată cu treizeci şi două de tunuri. Ţarul, în uniformă de marinar, stătea pe punte şi manevra velele.

Acest spectacol stupefiant era urmat de un șarpe de mare de treizeci de metri, cu coada susținută de douăzeci și patru de sănii mici, legate unele de altele, în așa fel încât să onduleze pe zăpadă. După șarpe, urma o barjă mare aurită, în care se afla Ecaterina îmbrăcată în țărancă din Frizia și însoțită de membri ai curții sale deghizați în negri. Apoi, veneau, succesiv, Menșikov deghizat în abate și alți oameni de seamă germani, polonezi, chinezi, persani, circazieni și siberieni. Trimișii străini care defilau împreună purtau dominouri cu alb și negru, în timp ce prințul Moldovei era îmbrăcat în turc".

În anul 1723, Menșikov a căzut în dizgrație, și Șafirov a fost condamnat la moarte, fiind acuzat de corupție.

În ziua de 15 februarie, Șafirov, îmbrăcat într-un simplu halat de casă de culoare grena, a fost dus la eșafod. În momentul în care călăul urma să ridice securea, a sosit un emisar al țarului care aducea un decret ce îi comuta pedeapsa în exil pe viață în Siberia. Ecaterina nu uitase inelul dat pe vremuri lui Șafirov cu ocazia plecării sale în Turcia, care simboliza o datorie pe care țarul o avea de plătit. Prin urmare, condamnatului i s-a permis să se retragă la Novgorod. La moartea lui Petru, Ecaterina l-a adus pe Șafirov înapoi la Sankt-Petersburg și i-a înapoiat titlurile.

În acel an 1723, înainte de a pleca de la Moscova spre capitală, Petru a invitat-o pe țarină la un spectacol uimitor: incendierea casei de lemn de la Preobrajenskoie, unde, în secret, începuse să pregătească războiul împotriva Suediei. El însuși a umplut dulapurile cu material inflamabil colorat și cu artificii, apoi a dat foc clădirii. Numeroase explozii mici și flăcări de toate culorile au țâșnit din incendiu. Timp de câteva clipe, silueta neagră a șarpantei grele s-a detașat pe fundalul unui curcubeu incandescent, după care s-a prăbușit. Când au mai rămas doar resturi fumegânde, țarul a spus: „Iată imaginea războiului: victorii strălucite urmate de distrugere. Fie ca, odată cu această casă în care au fost puse la punct primele mele planuri împotriva Suediei, să dispară orice gând care ar putea să înarmeze brațul meu împotriva acestui regat și fie ca el să rămână pentru totdeauna cel mai fidel aliat al imperiului meu".

În cursul anului au avut loc numeroase festivități. Ca să-și curețe organismul după aceste chefuri, Petru făcea de un anumit timp cure cu ape conținând fier, descoperite recent într-un loc aflat la aproximativ patruzeci de kilometri de Sankt-Petersburg. Îi plăcea să se ducă acolo iarna, fiindcă avea ocazia să traverseze lacul cu sania. Ecaterina îl însoțea deseori. Țarul avea un fel ciudat de a urma prescripțiile medicale. Putea să bea până la douăzeci și unu de pahare din acea apă în cursul dimineții. În timpul curelor, îi erau interzise fructele proaspete, castraveții și unele feluri de brânză. Numai că într-o zi, după ce băuse apă, a mâncat vreo douăsprezece smochine și câteva livre de cireșe. Ca să alunge monotonia vieții de om aflat la cură, lustruia obiecte din lemn și din fildeș, iar când își simțea forțele revenind, se ducea la fierăria din apropiere, unde bătea fierul în bare și în foi subțiri.

În noiembrie 1723, un ucaz anunţa încoronarea Ecaterinei: „Dat fiind că scumpa noastră soţie, împărăteasa Ecaterina, ne-a fost de mare ajutor, însoţindu-ne peste tot, asistând la toate operaţiunile războinice din proprie voinţă, fără să manifeste slăbiciunea obişnuită a sexului său, am luat hotărârea, în virtutea puterii suverane pe care o exercităm, să ne încoronăm soţia, drept recunoştinţă pentru toate acestea, ceea ce se va face, cu voia Domnului, în această iarnă la Moscova".

Făcând împărăteasă o fermieră lituaniană, ajunsă în Rusia captivă, ţarul îşi asuma unele riscuri. Totuşi, nimeni nu a găsit nimic de spus când ţarul a declarat în faţa câtorva senatori şi conducători ecleziastici că soţia sa urma să fie încoronată, pentru a avea dreptul de a guverna ţara.

De obicei foarte econom, Petru a dorit de această dată o ceremonie fastuoasă. Au fost invitaţi membrii Senatului, ai Sfântului Sinod, oficiali şi nobili de toate rangurile. Mantia de încoronare a fost comandată la Paris, şi cei mai buni bijutieri din Sankt-Petersburg au primit sarcina să facă o coroană mai frumoasă decât cele pe care le purtase vreodată o suverană în Rusia. Slujba religioasă urma să aibă loc nu în oraşul lui Petru, ci la Kremlin, respectând astfel tradiţia vechilor ţari.

În zorii zilei de 7 mai 1724, o bubuitură de tun a dat semnalul. Cortegiul număra zece mii de oameni din garda imperială, precum şi un escadron de călăreţi. La ora zece, clopotele oraşului au început să bată cu toată puterea. Însoţiţi de toţi demnitarii de stat, Petru şi Ecaterina au apărut în faţa mulţimii, la Kremlin. Ţarina purta o rochie violet, tivită cu fir de aur, fiind nevoie de cinci doamne de onoare ca să-i ducă trena. Petru avea o tunică albastră brodată cu fir de argint şi ciorapi de mătase roşii. Au coborât treptele, au traversat piaţa şi au intrat în Catedrala Adormirea Maicii Domnului. În centru, pe o platformă deasupra căreia se afla un baldachin de catifea cusut cu fir de aur, îi aşteptau două tronuri incrustate cu pietre preţioase.

Cuplul a fost primit la uşa catedralei de demnitarii Bisericii Ortodoxe. Patriarhul le-a întins crucea să o sărute, apoi i-a condus spre tronuri. În momentul solemn, ţarul s-a ridicat, patriarhul i-a dat coroana imperială, apoi, întorcându-se spre cei de faţă, a spus: „O încoronăm pe soţia noastră preaiubită". A pus chiar el coroana pe capul Ecaterinei şi i-a întins globul, în timp ce păstra în cealaltă mână sceptrul, simbolul puterii supreme. Coroana era incrustată cu două mii cinci sute şaizeci şi patru de diamante, perle şi alte pietre preţioase: în creştet, deasupra unei cruci din diamante, fusese aşezat un rubin mare cât un ou de porumbel.

În acel moment, Ecaterina, cu ochii plini de lacrimi, a îngenuncheat în faţa lui şi a vrut să-i sărute mâna, dar el nu a lăsat-o, iar când a dat să-i sărute genunchii, ţarul a ridicat-o. Amestecate cu sunetele clopotelor şi cu bubuiturile tunurilor, cântecele au însoţit ieşirea din biserică a cuplului imperial.

După ceremonie, Petru s-a întors la palat să se odihnească, întrucât era foarte slăbit după cură. Ecaterina a rămas singură în fruntea cortegiului ce a pornit

spre Catedrala Sfântul Arhanghel Mihail, unde țarina urma să se reculeagă la mormântul țarilor, după cum era obiceiul. Mantia imperială, brodată cu sute de vulturi bicefali din fir de aur, era atât de grea, încât a fost nevoită să se oprească de câteva ori. Menșikov mergea în spatele țarinei, aruncând monede de aur și de argint mulțimii. În Piața Roșie erau puși la frigare doi boi enormi umpluți cu vânat și cu găini, în timp ce din două fântâni curgea vin alb și vin roșu.

Ca urmare a dorinței soțului ei, Ecaterina era de acum înainte recunoscută regentă și suverană, dacă Petru ar fi dispărut înaintea ei.

Un triumf ascunde uneori o tragedie. De câteva săptămâni, un german tânăr, născut în Rusia, elegant, vesel, inteligent și ambițios, devenise confidentul țarinei. La început secretar, el ajunsese la rangul de șambelan. Îl chema William Mons, fratele mai mic al Annei, care fusese amanta lui Petru în urmă cu douăzeci și cinci de ani. Filiera Mons a căpătat o valoare inestimabilă, ceea ce a nemulțumit foarte mult anturajul suveranului. Ecaterina părea să subestimeze gelozia soțului ei.

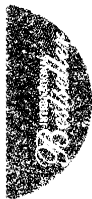
În seara de 8 noiembrie 1724, țarul a luat cina în compania soției sale și a celor două fiice și a flecărit cu Mons. Declarând că era obosit, a întrebat-o pe Ecaterina cât era ceasul. Era nouă. „E timpul ca toată lumea să meargă la culcare“, a spus Petru. Binedispus, Mons s-a întors acasă. Pe cer se conturau crengile negre ale copacilor, presărate cu stele scânteietoare. Imediat ce s-a dezbrăcat, generalul Ușakov a dat buzna în cameră și l-a arestat pentru corupție. A doua zi, în prezența lui Petru, a mărturisit faptele pentru care era acuzat: „Mită și deturnare de fonduri în detrimentul țarinei“. Timp de două zile, un crainic a bătut străzile Moscovei, cerând ca toți cei care îi dăduseră mită lui Mons să se prezinte, dacă nu voiau să fie pedepsiți.

Ecaterina nu a obținut clemență pentru protejatul ei. În ajunul execuției, Petru s-a dus în celula acuzatului pentru a-i spune că regreta că pierdea un om atât de talentat, dar că fapta lui trebuia pedepsită.

În ziua de 16 noiembrie, William Mons a fost adus cu sania la locul execuției și i s-a tăiat capul. După execuție, țarul și-a obligat soția să facă o plimbare cu sania în jurul eșafodului. Ecaterina, care negase întotdeauna că ar fi fost amanta tânărului, a manifestat o totală nepăsare, știind că, la cel mai mic semn de emoție, Petru ar fi fost în stare s-o sugrume pe loc.

Totuși, acest incident a otrăvit viața cuplului imperial. Petru și Ecaterina abia dacă își mai vorbeau, nu mai luau masa împreună și dormeau separat. Starea depresivă a țarului s-a agravat. Rătăcea ore întregi pe străzile orașului, de unul singur. Uneori se refugia pe malurile Balticei ca să audă tânguirile pescărușilor care anunțau furtuna.

Domnia lui Petru se apropia de sfârșit. Miniștri săi făceau planuri dintre cele mai îndrăznețe. „Deoarece Ecaterina îi va urma la tron lui Petru, va fi suficient să divorțez ca să mă căsătoresc cu ea și să devin țarul tuturor rușilor...“, își zicea extrem de încrezător Menșikov.

Pe la sfârşitul lui ianuarie, cronicile au scris: „Ţarina s-a înclinat adânc în faţa ţarului. Convorbirea a durat mai bine de trei ore şi au şi luat cina împreună“.

Degradarea stării generale a ţării se accentua odată cu şubrezirea sănătăţii ţarului. Ambasadorul Prusiei scrie despre acest lucru suveranului său Frederic Wilhelm: „Nici o expresie nu este destul de dură pentru ca Maiestatea Voastră să-şi poată face o idee despre neglijenţa şi confuzia intolerabile cu care sunt tratate aici problemele cele mai importante, astfel încât nici trimişii străini şi nici miniştrii ruşi nu ştiu ce să facă. De la miniştri nu putem obţine decât oftaturi, ei recunoscându-şi disperarea în faţa dificultăţilor pe care le întâmpină în legătură cu orice lucru“.

Recoltele agricole proaste doi ani la rând, acuzaţiile de corupţie aduse celor mai înalţi demnitari ai ţării, cazul Mons... Părea că nimic nu mai mergea bine în Rusia. Sfârşitul domniei lui Petru a fost foarte trist. În palate, servitorii nici măcar nu mai aduceau lemnele pentru foc dacă ţarul nu le dădea ordin.

Numai Ecaterina reuşea să-şi aline soţul, aşezându-i capul pe genunchii ei. În 1724, Petru avea doar cincizeci şi doi de ani, dar rezistenţa trupului său fusese distrusă de atâtea excese. Mai avea, în plus, şi pietre la rinichi.

În ziua de 25 ianuarie 1725, ţarul s-a simţit rău. Totuşi, a făcut un efort şi a luat pana pentru a-şi scrie testamentul, însă mâna lui tremurătoare n-a reuşit să mâzgălească decât: „Las totul...“. Numai Dumnezeu a ştiut cui, pentru că ţarul a intrat în comă şi a murit a doua zi.

Decretul promulgat de Petru în anul 1722, înainte de încoronarea soţiei sale, conferea monarhilor ruşi posibilitatea să-şi numească moştenitor pe cine doreau, indiferent de sex. Acest document esenţial avea să le permită femeilor să domnească în Rusia practic tot secolul al XVIII-lea. Timp de şaptezeci de ani, pe tronul Rusiei vor urca, succesiv, Ecaterina I, două împărătese Anna, Elisabeta şi Ecaterina a II-a.

SECOLUL ÎMPĂRĂTESELOR

RĂPĂITUL TOBELOR ÎN CURTEA palatului i-a făcut pe toţi să alerge la ferestre. Masate sub cerul plin de stele, gărzile erau aliniate în rânduri strânse în jurul clădirilor.

Prinţul Repnin era indignat.

– Cine şi-a permis să le aducă?

– Excelenţă, a răspuns cu răceală comandantul gărzii, acesta a fost ordinul expres al suveranei noastre împărăteasa Ecaterina, pe care şi dumneavoastră, şi ei, şi toţi supuşii fideli sunt obligaţi să-l îndeplinească pe dată şi fără condiţii.

Soldaţii, dintre care mulţi plângeau, strigau: „Tătucu' nostru a murit, dar Mămuca noastră trăieşte!"

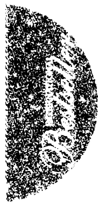
Astfel a fost Ecaterina proclamată „autocrată cu toate prerogativele răposatului ei soţ".

Apăruseră zorii, şi ceţurile dimineţii se ridicaseră spre orizontul înzăpezit. Palidă, cu ochii adânciţi în orbite, ţarina a spus, plângând, că era „văduvă şi orfană". Gărzile cu tocă de astrahan, eghileţi de argint, pantaloni scurţi albaştri şi cizme negre au aclamat-o pe noua autocrată. Ţărăncuţa, servitoarea pastorului livonian, amanta lui Menşikov şi văduva lui Petru cel Mare a mulţumit adunării cu un zâmbet.

În tabăra suveranei se aflau, prin forţa împrejurărilor, persoane noi, cei pe care Puşkin avea să-i numească „puişorii din cuibul lui Petru". Soarta acestor aventurieri sentimentali era legată de cea a noii capitale. Ar fi pierdut totul în urma unei schimbări a puterii. Sprijinindu-se mai mult pe vechile familii de boieri, cei aflaţi în tabăra adversă mizau pe Moscova împotriva Sankt-Petersburgului. Ca să se opună dominaţiei Ecaterinei şi a aliaţilor ei, aceştia au cerut ca înmormântarea ţarului Petru cel Mare să aibă loc în Catedrala Sfântului Arhanghel Mihail de la Moscova, unde se aflau şi strămoşii săi. Demersul lor nu va avea totuşi succes, trupul lui Petru fiind dus, cu mare fast, la catedrala Fortăreţei Sfinţii Petru şi Pavel din Sankt-Petersburg.

Timp de mai bine de o lună, corpul îmbălsămat al ţarului a fost expus într-o încăpere având pereţii acoperiţi cu tapiserii franţuzeşti, oferite lui Petru cu ocazia ultimei călătorii la Paris. Poporul a primit încuviinţarea să treacă prin faţa lui ca să aducă un ultim omagiu suveranului său.

Ecaterina a avut de înfruntat şi o altă durere. La câteva zile de la dispariţia ţarului, a murit şi fiica ei Natalia, în vârstă de şapte ani. În ziua de 8 martie 1725, cele două sicrie au fost duse în catedrală, printr-o furtună de zăpadă. Ecaterina mergea în primul rând al cortegiului, urmată de o sută cincizeci de doamne de la curte şi de un şir imens de curteni, demnitari, trimişi străini şi ofiţeri,

cu capetele descoperite. Mitropolitul Teofan Prokopovici a ţinut discursul funebru, comparându-l pe Petru cu Moise, Solomon, Samson, David şi Constantin, apoi a exprimat tristeţea care pusese stăpânire pe toţi: „Ce ni s-a întâmplat? Unde suntem noi, ruşii? Ce vedem? Ce facem? Îl îngropăm pe Petru cel Mare!"

Domnia Ecaterinei a durat aproape doi ani, suficient cât să patroneze expediţia ştiinţifică a lui Bering, care avea să descopere strâmtoarea ce desparte Asia de America şi care-i poartă numele, să inaugureze Academia de Ştiinţe de la Sankt-Petersburg şi să restrângă în mod serios puterile Senatului. Ea a continuat destul de fidel politica şi reformele lui Petru. Pragmatică şi lucidă, a plătit soldele fără întârziere, a distribuit uniforme noi şi a organizat numeroase parade militare.

Totuşi, Menşikov era adevăratul stăpân al ţării. Astfel, în ziua de 8 februarie 1726, la un an de la urcarea pe tron a Ecaterinei, a fost înfiinţat un nou organ destinat să „uşureze greaua povară a guvernării Maiestăţii Sale".

În 1727, Ecaterina s-a îndrăgostit de un ofiţer. Decisă să scape de burta care o împiedica să danseze, ţarina a ţinut o cură de slăbire. Din acel moment, a început să aibă tulburări cardiace.

În ziua de 21 ianuarie, împărăteasa a participat la binecuvântarea apelor îngheţate ale fluviului, apoi a trecut în revistă opt mii de oameni. Aceste ore petrecute în frig i-au provocat febră şi sângerări ale nasului, care au forţat-o să stea în pat timp de două luni. După ce s-a pus pe picioare, boala a recidivat, şi astfel Ecaterina s-a stins în somn, în ziua de 6 mai 1727.

Simţindu-şi sfârşitul aproape, ţarina îl numise succesor pe marele-duce Petru, nepotul lui Petru cel Mare şi fiul ţareviciului Aleksei, şi Înaltul Consiliu Secret ca regent. Fiicele sale Elisabeta şi Anna (ducesă de Holstein), în vârstă de şaisprezece şi, respectiv, şaptesprezece ani, aveau să facă şi ele parte din acest consiliu.

A doua zi, „testamentul" ţarinei a fost citit în mod solemn.

Primul succesor: ţareviciul Petru.

Al doilea succesor: Anna, ducesă de Holstein, fiica lui Petru cel Mare.

Al treilea succesor: Elisabeta, fiica lui Petru cel Mare.

Al patrulea succesor: Natalia, sora lui Petru cel Mare.

În acest context, Menşikov devenea omul forte al regimului. Unii dintre adversarii săi, precum ducesa de Holstein şi soţul ei, au preferat să părăsească ţara. Încântat că-i vede plecaţi, Menşikov le-a acordat o pensie generoasă luată din tezaurul rus. Un an mai târziu, în ziua de 28 mai 1728, Anna murea la Kiel, la puţin timp după ce adusese pe lume un fiu, viitorul Petru al III-lea. Elisabeta era acum singura supravieţuitoare dintre cei doisprezece copii pe care Ecaterina I îi avusese cu Petru cel Mare. În ziua de 8 mai 1727, Petru al II-lea urca pe tronul Rusiei.

Tânărul împărat era frumos, înalt şi cu un fizic robust. De ceva timp nutrea o mare tandreţe pentru mătuşa lui, Elisabeta, căreia îi plăcea să călărească,

să vâneze și să danseze în compania lui. Ivan Dolgoruki, favoritul lui Petru, un tânăr solid de douăzeci de ani, îi însoțea întotdeauna.

Țarul nu părea că se ocupă cu treburile statului, dar nu va trece mult până când va începe să se intereseze de ele. Fiind înconjurat de tineri de vârsta lui, țarul voia să guverneze împreună cu prietenii săi. Petru îi aduna regulat și nota deciziile lor în caietele de școală, pe care le înmâna apoi lui Menșikov și Înaltului Consiliu Secret. Începând să devină conștient de forța sa, țarul a refuzat să-și mai continue lecțiile cu preceptorul său Ostermann.

Legenda spune că Menșikov, nemulțumit de noua atitudine a țarului, a poruncit să fie adus în propriul palat. I-a dat pantalonii jos și l-a bătut la fund. Palid la față, adolescentul ar fi spus: „Vom vedea cine e împărat, tu sau eu!"

Ca să-și întărească poziția, Menșikov a încercat să aranjeze logodna țarului cu fiica sa, Maria, atunci în vârstă de șaisprezece ani. Zadarnic. Reușind să fugă la Peterhof, Petru a convocat imediat câțiva înalți demnitari ai imperiului. În timpul acestei reuniuni, s-a luat decizia trimiterii lui Menșikov în Siberia. Exilat în septembrie 1727 în orășelul Berezov, deposedat de bunuri și fără nici un titlu, Menșikov s-a stins lângă soția lui, Daria, lăsând-o singură pe fiica sa Maria, logodnică efemeră a țarului Petru al II-lea.

Prințul Aleksei Dolgoruki, tatăl lui Ivan, a devenit atunci omul de încredere al tânărului împărat. Ca să-și întărească poziția, el a introdus-o pe fiica sa Ecaterina, în vârstă de șaisprezece ani, în cercul prietenilor lui Petru. Dorința sa secretă era s-o căsătorească pe Ecaterina cu țarul și pe fiul său Ivan cu Elisabeta. În urma unui dineu somptuos, unde s-a băut din plin, Dolgoruki și-a lăsat singură fata cu țarul o noapte întreagă. A doua zi, Ivan a spus: „Onoarea impune ca împăratul să o ia de soție pe Ecaterina..."

După câteva zile, decizia țarului era anunțată poporului: se va căsători cu prințesa Dolgorukaia, și Moscova va redeveni capitala Rusiei. „Este timpul să-i împăcăm pe toți supușii imperiului pe care mi l-a lăsat bunicul. Eu și Ecaterina vom face acest lucru."

Astfel, rămășițele pământești ale țareviciului Aleksei au fost îngropate în fortăreața de la Schlüsselburg. Toată țara era bucuroasă și îl aproba pe acest țar tânăr al cărui caracter ferm nu era și plin de cruzime. La fel ca tatăl său, respecta tradițiile vechii Rusii, fiind în același timp deschis lumii exterioare, ca bunicul său. Petru al II-lea a refuzat din acel moment să se mai întoarcă la Sankt-Petersburg. „Ce să fac într-un loc unde e numai apă sărată?" spunea el. Treptat, serviciile guvernamentale au revenit la fosta reședință.

Viața a lăsat în suspans urmarea acestui vodevil, deoarece, la începutul anului 1730, Petru s-a îmbolnăvit; diagnosticul a fost variolă. Boala s-a agravat și l-a răpus în ziua de 11 ianuarie, în ajunul nunții. Abia împlinise 15 ani.

A urmat o succesiunea agitată. Un testament fals, scris de părinții logodnicei, prevedea transmiterea tronului Ecaterinei. În cele din urmă, Înaltul Consiliu Secret a optat pentru Anna, fiica cea mică a lui Ivan al V-lea, fratele vitreg a lui Petru cel Mare.

Anna trecea drept o femeie calmă, chibzuită şi econoamă, supusă regimului micului ei ducat al Curlandei. Condiţiile ascensiunii sale la tronul Rusiei au fost foarte severe: trebuia să promită că va guverna în acord cu Înaltul Consiliu Secret, că nu va hotărî niciodată ceva singură şi că va supune toate actele contrasemnării lor de către această instituţie. I s-a mai cerut să nu-şi aducă în Rusia amantul, Biron, fost rândaş la curte. Deşi era puternic influenţată de favoritul ei, Anna a acceptat totuşi aceste condiţii.

Îmbrăcată în haine noi, ţarina a părăsit plângând Mittau, capitala Curlandei, lăsându-i pe Biron şi pe câinii săi preferaţi, pechinezii, în „cocioaba curlandeză". (Mittau era un târguşor foarte sărac.) Garda a escortat-o până la Moscova. În timpul călătoriei, ofiţerii au spus: „Noi, ruşii, suntem obişnuiţi de mult timp să servim un tiran. De ce ar trebui să fim sclavii mai multor tirani? Nu fiţi de acord cu condiţiile Înaltului Consiliu Secret..."

În marea sală boltită de la Kremlin, Anna a primit Înaltul Consiliu Secret şi nobilimea moscovită. În timp ce urmărea sosirea şi plecarea demnitarilor, ea mângâia un talisman: un nasture de la costumul lui Biron.

Deodată, sala a fost invadată de ofiţerii gărzii. Unul dintre ei a îngenuncheat în faţa Annei şi a implorat-o încă o dată:

– Dorim o ţarină autocrată, nu vrem să se amestece Înaltul Consiliu Secret.

Anna a întrebat:

– Dar nu cunoaşteţi condiţiile cerute de Înaltul Consiliu Secret? Nu v-a consultat?

– Nu, Maiestate, a răspuns un maior. Sunt nişte trădători şi, dacă daţi ordin, capetele acestor mizerabili se vor rostogoli la picioarele voastre!

Anna s-a întors spre prinţul Dolgoruki, cel mai influent membru al Înaltului Consiliu Secret şi a întrebat:

– Aşadar, m-ai înşelat?

Ofiţerii din gardă nu l-au lăsat pe prinţ să răspundă, împingându-l în fundul sălii. Ducesa de Curlanda a luat sulul care conţinea „condiţiile" la care subscrisese şi, în văzul tuturor, l-a rupt în aclamaţiile gărzii, spunând: „Şi dacă mi-am încălcat promisiunea şi nu mi-am respectat vreo vorbă, atunci să-mi fie luată coroana Rusiei". Seara, pe cerul Moscovei a apărut o auroră boreală, fenomen foarte rar la această latitudine. Toţi au văzut în asta un semn rău.

Domnia Annei a început în ziua de 25 februarie 1730. Avea treizeci şi şapte de ani. Trăind aproape optsprezece ani în Curlanda, noua împărăteasă dobândise gusturi occidentale; de aceea, a încurajat mutarea reşedinţei, din nou, la Sankt-Petersburg.

Ca să-şi serbeze urcarea pe tron, Anna a dat un dineu somptuos urmat de bal. Alături de ea, se afla scumpul ei Biron. Poruncise, totodată, să i se aducă şi pechinezii, pe care îi instalase într-o încăpere vecină cu apartamentele sale.

Mesenii s-au delectat cu ciorbă de peşte din Volga, cegă, caviar, jambon de Siberia şi Ural, vinuri franţuzeşti şi italiene, precum şi cu votcă. Marea

şi impozanta Anna deschidea balul la braţul unui colonel din gardă, manifestându-şi astfel în mod deschis dorinţa de a se sprijini pe armată. S-a vorbit multă vreme în toată Europa despre această gală ce o glorifica pe noua ţarină, care ştiuse să dejoace intrigile câtorva mari familii dornice să instaleze în Rusia un regim constituţional.

Annei nu-i plăcea deloc Kremlinul, unde fiecare încăpere îi amintea de copilăria nefericită alături de tatăl ei, Ivan al V-lea, cel slab de minte. Îi plăcea doar palatul de lemn de la Izmailovo, lângă Moscova, şi nu se consacra treburilor statului decât după ce se ocupa de amantul şi de câinii ei. Biron şi pechinezii o urmau peste tot.

Împărăteasa avea o povestitoare, o calmucă pitică. Această fată bătrână îi povestea ore în şir legendele care evocau superstiţiile locuitorilor stepelor parfumate din Astrahan. Sfârşitul tragic al povestitoarei avea să rămână în analele istoriei. Într-o zi, ţarina a luat hotărârea s-o căsătorească pe fata bătrână, cunoscută pentru diformitatea ei, cu prinţul Goliţîn, convertit la catolicism şi, din cauza asta, ajuns în postura de bufon. A poruncit să se construiască un mic palat pe malurile Nevei, palat în care toate zidurile şi mobilele erau din gheaţă. Corpul diplomatic a fost convocat pentru a o vedea pe împărăteasă conducând cuplul în locuinţa lui. Soţul era deghizat în Moş Crăciun, şi soţia sa – în fiica lui Moş Crăciun. A doua zi după nuntă, cei doi au fost găsiţi morţi. La ordinul Annei, cadavrele celor doi au fost lăsate în patul de gheaţă, care s-a topit în primăvară, ducând corpurile celor doi nefericiţi în Neva.

Sătulă de festivităţi, ţarina se izola cu Biron, pechinezii, piticii şi ghicitorii ei în cărţi, ca să uite de treburile statului. Vânătoarea era una dintre distracţiile ei favorite. Imediat după urcarea pe tron, a dat ordin să fie instalate puşti încărcate în toate încăperile palatului. Când îi venea cheful, deschidea o fereastră şi dobora o pasăre din zbor. Domnişoarele ei de onoare erau obligate deseori să se dedea şi ele acestui joc, altfel erau concediate.

În timp ce ţarina îşi petrecea timpul cu astfel de distracţii, ţara trecea printr-o gravă criză economică. Dintre observatori, ducele de Liria scria: „Rusia a ajuns la marginea posibilităţilor sale fiscale şi nu mai obţine nimic cu sistemul său de impozitare. Puterea nu mai recunoaşte dreptul de proprietate al supuşilor şi le confiscă bunurile sub orice pretext“.

UN AMBASADOR FRANCEZ PE CALE SĂ DOMNEASCĂ ASUPRA RUSIEI

ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI al XVIII-lea, Franţa nu era în relaţii foarte bune cu Rusia. Imperiul Otoman, Suedia şi Polonia găsiseră întotdeauna la Versailles un sprijin solid împotriva Moscovei. În Europa, situaţia era încordată şi fiecare căuta un aliat. Franţa era considerată cea mai mare putere de pe continent, şi Anglia făcea tot ce putea ca s-o lipsească de această hegemonie. Anna nu încerca deloc să schimbe politica externă a consilierilor ei, favorabili Prusiei, spre marele necaz al marchizului de La Chétardie, ambasadorul Franţei în Rusia.

Supravegheată şi suspectată, fiica lui Petru cel Mare, Elisabeta, cunoscută pentru francofilia ei, părăsise curtea pe timpul domniei Annei şi se instalase la Moscova, în micul palat de la Izmailovo.

Neavând copii, ţarina Anna Ivanovna voia să menţină la putere descendenţa tatălui ei. Aşadar, i-a chemat lângă ea pe nepoata sa Anna Leopoldovna şi pe soţul acesteia, Anton Ulrich, prinţ de Brunswick-Lünebourg, şi l-a proclamat pe fiul lor, Ivan, moştenitorul tronului.

În ziua de 28 octombrie 1740, ţarina Anna Ivanovna se stingea din viaţă lăsând regenţa amantului ei, Biron, „până la majoratul lui Ivan al VI-lea". În secolul al XIX-lea, istoricul Kliucevski i-a rezumat astfel domnia: „O pagină dintre cele mai întunecate din istoria noastră; dar pata cea mai neagră pe această pagină întunecată a fost însăşi ţarina..."

Cu un ţar în vârstă de două luni şi un regent de origine germană, Rusia avea nevoie de o schimbare! Dar Biron nu a ocupat mult timp această poziţie. În dimineaţa zilei de 9 noiembrie 1740, el a fost dus la fortăreaţa de la Schlüsselburg, apoi condamnat la exil pe viaţă în Siberia. Anna Leopoldovna, nepoata ţarinei defuncte, devenea regentă în locul lui.

Răpăitul tobelor avea să răsune din nou la urcarea pe tron a unei femei.

Atât oamenii simpli, cât şi majoritatea ofiţerilor din gardă aveau o mare nostalgie faţă de domnia lui Petru cel Mare. Nu o uitaseră pe fata lui cea mică... Elisabeta nu se căsătorise de la moartea logodnicului ei, Charles-August de Holstein. Câţiva băieţi frumoşi îi alungaseră singurătatea şi, în acel moment, o mare încredere o lega de ambasadorul Franţei, marchizul de La Chétardie. Acesta înţelesese că toţi consilierii ţarinei Anna, simpatizanţi ai Austriei, aveau să împingă Rusia într-un război împotriva Franţei. Din acest motiv, diplomatul a pus la cale un adevărat complot menit s-o aducă pe tron pe fiica lui Petru cel Mare.

Intrată în istoria diplomației, această prietenie tandră părea ieșită dintr-un roman de capă și spadă.

Marchizul de La Chétardie avea treizeci și patru de ani când a sosit în Rusia, în decembrie 1739, însoțit de doisprezece secretari, șase bucătari și de cincizeci de paji și lachei. Era un om frivol, când ofițer, când diplomat, dar mai ales un bărbat monden, mare seducător.

La Chétardie și-a început cariera în Rusia printr-o viclenie gastronomică. Ca să-i impresioneze pe locuitorii din Sankt-Petersburg, a cerut curții de la Versailles să-i trimită o sută de mii de sticle din cele mai bune vinuri franțuzești. Această provizie uriașă a detronat curând vinul unguresc (de Tokay) de la recepțiile oficiale de la Kremlin, și astfel vinul franțuzesc a început să fie la fel de prețuit ca votca.

În timp ce Anna Leopoldovna își începea regența, ducând o politică progermană, diplomatul avea să însuflețească o opoziție profranceză.

Între 1739 și 1741, La Chétardie a întreținut legături privilegiate cu Elisabeta. După cum precizează Michel Heller în lucrarea sa monumentală *Histoire de la Russie et de son empire* („Istoria Rusiei și a imperiului său"), „ambasadorul nu a ezitat să ajungă în patul prințesei".

Marchizul a rugat-o pe Elisabeta să iasă din izolarea moscovită și să vină la Sankt-Petersburg. Principalul său aliat în acest caz a fost un anume Lestocq. Sosit în Rusia în timpul lui Petru cel Mare, acest hughenot din Le Havre, vindecător, magician și spiritist, a câștigat repede încrederea Elisabetei.

În acea perioadă, marea-ducesă era o femeie de douăzeci și opt de ani, bine făcută. Avea o vitalitate demnă de cea a părinților ei, un păr șaten splendid, dinți frumoși, buze cărnoase și ochi albaștri expresivi. Elisabetei îi plăceau festivitățile și balurile costumate, unde bărbații se travesteau în femei și viceversa. Nimic nu o distra mai mult decât să-i vadă pe bătrânii demnitari, cu brațele și cu picioarele păroase, deghizați în păstorițe sau în zâne. Mai târziu, ambasadorul avea să aducă la palat un profesor de dans francez.

În timp ce îi făcea curte marii-ducese, La Chétardie nu pierdea nici o clipă din vedere adevăratul său scop: să o ajute pe protejata lui să urce pe tronul Rusiei, asigurând astfel o alianță durabilă între cele două țări.

În ziua de 22 noiembrie 1741, regenta a somat-o pe Elisabeta să-l alunge pe Lestocq și să înceteze orice tip de relație cu ambasadorul francez. După o reacție furtunoasă, marea-ducesă s-a decis să acționeze. De la decesul lui Petru al II-lea, Lestocq încercase zadarnic s-o convingă pe Elisabeta să-și revendice dreptul la tron.

Dar, în 1741, situația se schimbase. Marea-ducesă se bucura nu numai de susținerea Franței, ci și de cea a Suediei. Și, de data asta, Lestocq a reușit s-o atragă spre regimentele create de Petru cel Mare.

Elisabeta le-a amintit grenadierilor a cui fiică era și a obținut totala lor adeziune la cauza ei.

Perspicace, La Chétardie distribuise în prealabil grenadierilor o mare cantitate de vin franţuzesc. Viitoarea împărăteasă a promis graţierea tuturor condamnaţilor la moarte, apoi s-a dus în fruntea cortegiului şi s-a îndreptat, în plină noapte, spre palatul regentei.

Când Elisabeta a intrat în camera Annei Leopoldovna, aceasta se afla în compania tandrei sale prietene Iulia Mengden. „E timpul să te scoli, surioară!" a fost tot ce i-a zis.

Anna s-a sculat şi s-a predat cu calm. A cerut doar să nu fie despărţită de prietena ei. Soţul său a fost arestat la sediul Ministerului de Război, unde avea obiceiul să doarmă.

Elisabeta a trimis apoi după Ivan al VI-lea. Bietul băiat, aşezat pe tron la vârsta de două luni şi detronat la cincisprezece, a rămas în închisoare cei douăzeci şi doi de ani care i-au mai rămas de trăit.

Limba şi manierele franţuzeşti aveau să strălucească de acum înainte în Rusia, punându-se astfel capăt afinităţii progermane a domniilor trecute.

După reuşita loviturii de stat, instigatorii ei au fost recompensaţi regeşte. Lestocq a primit titlul de conte, iar La Chétardie, cordonul Ordinului „Sfântul Andrei" şi frumoasa sumă de un milion şi jumătate de livre.

În ziua de 28 noiembrie, Elisabeta îi scria regelui Ludovic al XV-lea, exprimându-şi speranţa de a întări prietenia dintre cele două curţi, subliniind rolul jucat de La Chétardie în aceste evenimente. Dar vanitatea avea să-l ducă la pierzanie pe ambasadorul ajuns în culmea gloriei. În depeşele sale adresate regelui Franţei, volubilul marchiz nu ezita să povestească detaliile picante ale performanţelor sale. Recunoştea că Elisabeta era pe gustul lui, „deşi avea pulpele unei bucătărese poloneze şi nu-i plăcea să se spele prea des". În plus, ambasadorul preciza că adevăratul scop al Franţei nu era o alianţă cu Sankt-Petersburgul, ci „dorinţa de a vedea Rusia rămânând în nulitatea ei". Însufleţit de aceste sentimente, frumosul marchiz a intrat în conflict cu puternicul vicecancelar Bestujev-Riumin. Acesta a obţinut în cele din urmă plecarea ambasadorului, în cursul anului 1742.

La Chétardie a revenit în Rusia doi ani mai târziu, dar nu a mai redobândit influenţa pe care o avusese altădată pe lângă împărăteasă. Şi asta deoarece Christian Goldbach, înalt funcţionar în serviciul vicecancelarului şi matematician de talent, descoperise cheia codului utilizat de ambasadorul francez în depeşele sale. Documentele descifrate au fost aduse la cunoştinţa Elisabetei, care nu i-a iertat „abaterile" de limbaj la adresa relaţiilor dintre ei. Declarat *persona non grata*, La Chétardie a fost dus la frontieră şi i s-a retras prestigioasa decoraţie a Ordinului „Sfântul Andrei". A fost, de asemenea, obligat să înapoieze portretul împărătesei, o miniatură împodobită cu diamante, oferită la începutul prieteniei lor.

Cel care ar fi putut să devină favorit sau poate chiar împărat al tuturor ruşilor a plecat iniţial pe frontul din Italia, pentru ca apoi să încerce o nouă carieră în diplomaţie, ca ambasador la Torino. Fidel lui însuşi, a vrut să obţină

favorurile amantei regelui Sardiniei şi a fost încă o dată declarat *persona non grata*. Copilul teribil de la Versailles a murit, uitat de toţi, în 1758.

Împărăteasa a păstrat totdeauna o anumită apropiere faţă de Franţa, povestind cu plăcere despre faptul că bunicul ei, Petru cel Mare, dorise s-o căsătorească, la un moment dat, cu viitorul Ludovic al XV-lea.

Totuşi, căderea în dizgraţie a lui La Chétardie a înveninat relaţiile dintre Franţa şi Rusia. Rămasă fără reprezentant diplomatic la Sankt-Petersburg, Franţa a fost nevoită să folosească agenţi secreţi, printre care şi pe celebrul cavaler d'Éon. Legenda spune că el ar fi pătruns în anturajul împărătesei şi i-ar fi câştigat încrederea, travestit în femeie. Acest episod romanţat nu este însă conform cu realitatea istorică. Totuşi, d'Éon a fost într-adevăr reprezentantul secret al curţii de la Versailles la Sankt-Petersburg, sub identitatea secretarului scoţian Douglas. Începând din luna august a anului 1756, cavalerul d'Éon a reuşit să întreţină contacte directe cu împărăteasa şi a contribuit la restabilirea relaţiilor dintre Franţa şi Rusia.

Sub domnia Elisabetei, în Rusia s-a instaurat o conducere „bicefală". Moscova, datorită apropierii de Lavra Sfintei Treimi a Sfântului Serghei, lăcaş foarte important al ortodoxiei, a devenit un „oraş sfânt", administraţia imperială fiind lăsată la Sankt-Petersburg. Astfel, noua reşedinţă reprezenta oraşul imperial, dar şi simbolul splendorilor Rusiei.

De acum înainte, comparabil cu Moscova prin numărul de locuitori, oraşul întemeiat de Petru cel Mare, supranumit „Veneţia Nordului", stârnea admiraţia tuturor curţilor Europei. Pe malul Nevei fuseseră construite palate luxoase. Frumuseţea monumentelor, a podurilor, a aleilor largi depăşea cu mult vechea capitală. „Barocul elisabetan" a fost legat în principal de numele arhitectului Bartolomeo Rastrelli, fiul unui sculptor italian venit la Sankt-Petersburg pe vremea lui Petru cel Mare. Rastrelli a construit multe palate, reşedinţe particulare şi biserici, precum şi ansamblul mănăstirii Smolnîi. La cererea Elisabetei, el a început construirea Palatului de Iarnă, dar împărăteasa nu s-a putut instala în el, deoarece lucrările s-au terminat abia la un an de la moartea ei.

În sfârşit, sub domnia Elisabetei a fost ridicat primul teatru rus, în 1756, şi au fost înfiinţate Academia de Arte Frumoase, în 1757, şi s-a încheiat construirea Academiei de Ştiinţe, începută sub domnia Ecaterinei I.

Deoarece nu putea să aibă copii, Elisabeta l-a adoptat pe fiul surorii sale defuncte şi al lui Charles de Holstein, procurându-şi astfel un moştenitor. Orfanul, în vârstă de paisprezece ani, a dezamăgit-o pe mătuşa lui încă de la sosirea sa la Sankt-Petersburg, în 1742. Slab, cu o înfăţişare lipsită de armonie, neinstruit şi violent, adolescentul îl adora pe Frederic al II-lea al Prusiei, îi dispreţuia pe ruşi şi nu a acceptat să le înveţe limba decât constrâns. Elisabeta s-a consolat spunându-şi că tânărul va depăşi această perioadă şi, cu ajutorul educaţiei, lucrurile vor lua o cu totul altă turnură. Au trecut astfel doi ani, fără să se observe o ameliorare a caracterului sau a fizicului tânărului moştenitor al tronului. Împărăteasa s-a gândit atunci că o influenţă bună asupra lui ar putea-o

avea căsătoria. Alegerea logodnicei a fost influenţată, probabil, de amintirea lui Carol-August de Holstein, mort înainte de a se fi căsătorit cu Elisabeta. Această dragoste, curmată prea devreme, a favorizat dobândirea unei averi prodigioase de către Sofia d'Anhalt-Zerbst, nepoata defunctului.

Când viitoarea împărăteasă Ecaterina a II-a a călcat pentru prima dată în Sankt-Petersburg, ceaţa învăluia palatul şi ascundea cheiurile.

Probabil că, jucându-se în marea piaţă din Settin cu copiii din oraş, această prinţesă germană nu îşi imaginase nici o clipă că într-o zi avea să urce pe tronul celui mai mare imperiu din Europa.

Din punct de vedere politic, partida era foarte tentantă, dar, din punct de vedere uman, era un adevărat dezastru. Cu faţa ciupită de vărsat şi total dizgraţios, Petru al III-lea era viclean şi josnic. Prinţesa Daşkova, celebră memorialistă, îl descria astfel pe moştenitorul Elisabetei: „Fericirea lui Petru al III-lea era să se prezinte dimineaţa la trecerea în revistă a gărzii îmbrăcat în caporal, să ia dejunul, să bea vin de Bourgogne, să-şi petreacă serile cu bufonii lui şi cu câteva femei şi să execute ordinele regelui Prusiei". Biserica Ortodoxă a făcut ca Sofia să se numească Ecaterina Alekseievna. Viitoarea Ecaterina a II-a s-a trezit cu un soţ care se îmbăta cu valeţii şi cu o cameră conjugală plină de o haită de câini. În plus, s-a constatat foarte repede că viitorul ţar era practic impotent. Această infirmitate a fost remediată – ca să cităm rapoartele diplomatice din epocă – printr-o „rapidă operaţie chirurgicală cu rezultat aleatoriu". Atitudinea acestui soţ respingător a făcut-o până la urmă pe Ecaterina să-i întoarcă definitiv spatele. „Dacă aş fi avut un soţ care s-ar fi făcut iubit de mine, scrie ea, i-aş fi fost fidelă toată viaţa, pentru că nu am nici un fel de aplecare spre desfrâu. Dumnezeu să mă judece! Marea mea nefericire este că nu ştiu dacă această dispoziţie este un viciu sau o virtute."

A aşteptat opt ani lungi înainte de a-l înşela pe acel vlăstar nesănătos şi nu a făcut-o din proprie iniţiativă. Elisabeta, îngrijorată că marea-ducesă nu rămânea însărcinată, îi va împinge un amant în pat. Ecaterina vorbeşte ea însăşi de propunerile împărătesei: „ «Îţi propun să alegi între Serghei Saltîkov şi Leon Narîşkin. Dacă nu mă înşel, l-ai ales deja pe al doilea.» La care eu am exclamat: «Nu, vă asigur că nu! » Atunci ea a zis: «Ei bine, dacă acesta nu e cel bun, atunci cu siguranţă că e celălalt»".

Mare maestru în materie de senzualitate, contele Saltîkov, pe care depeşele îl descriau ca „un bărbat înfumurat, un libertin, prea răsfăţat de femei, deşi nu-i păsa de sentimentele lor", i-a dezvăluit marii-ducese plăcerile amorului. Majoritatea istoricilor îi atribuie paternitatea viitorului Pavel I, primul copil al Ecaterinei. Imediat după naşterea copilului, Elisabeta l-a expediat pe Saltîkov în străinătate. Se spune că, ajuns pe tron, Pavel I l-a chemat pe amantul mamei sale ca să-l întrebe dacă era tatăl lui. Saltîkov, jenat, ar fi răspuns: „Au fost mai mulţi lângă mama ta". Este adevărat că, după plecarea lui, un alt bărbat i-a luat destul de repede locul.

Ecaterina va schimba obiceiurile timpului, transformându-şi favoriţii în sfătuitori politici. A doua etapă a educaţiei sale sentimentale a fost mai

romantică. Stanislaw-August Poniatowski era un tânăr polonez de douăzeci și trei de ani, bine educat și rafinat. Sosit la Sankt-Petersburg în 1755, tânărul secretar al noului ministru plenipotențiar britanic s-a îndrăgostit nebunește de marea-ducesă imediat ce a întâlnit-o. Era prima femeie din viața lui. După propriile mărturii ale Ecaterinei, Poniatowski a făcut-o să trăiască împreună dorințe și fantasme, învăluiți în complicitate și tandrețe; o prietenie reală i-a unit pe vecie (ea îl va face regele Poloniei). Evocând aceste zile fericite, el a fost singurul dintre amanții acestei țarine care i-a făcut un portret ce dovedește dragoste și respect: „Avea douăzeci și cinci de ani și abia se întremase după prima naștere; se afla în acel moment în culmea frumuseții. Părul ei negru îi făcea pielea de un alb orbitor, avea gene negre foarte lungi, un nas drept, o gură care părea a cere să fie sărutată, mâinile și brațele perfecte, o talie zveltă, un mers extrem de ușor și totuși de o mare noblețe, sunetul vocii era plăcut și râsul la fel de vesel ca dispoziția care o făcea să treacă pe dată de la jocurile cele mai nebunatice, cele mai copilărești, la munca serioasă".

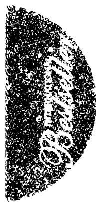
Dragostea e oarbă, ar fi putut să spună Ecaterina la citirea acestui elogiu, ea care mărturisea că nu fusese niciodată frumoasă! Sigur, nu avea trăsături de o mare finețe, dar emana un farmec și o grație indiscutabile.

Poniatowski sosea la momentul potrivit. Devenită mamă, marea-ducesă trăia totuși izolată de curte. Împărăteasa nu-i permitea nici măcar să vadă copilul, și marele-duce, soțul ei, își manifesta tot timpul aversiunea față de ea. Totuși, elegantul polonez a reușit să-l încânte pe viitorul Petru al III-lea, care a îndrăznit să-i ceară să-i povestească aventurile amoroase cu nevasta lui. „Mă duceam deseori la Orianenbaum, scrie el, unde soseam seara; urcam pe o scară ascunsă în apartamentele marii-ducese, unde se aflau marele-duce și Elisabeta Voronțova. Luam cina împreună, apoi marele-duce, luându-și amanta, zicea: «Copii, nu mai aveți nevoie de mine!» Și stăteam acolo cât voiam."

Întâlnirea cu Stanislaw a făcut să se profileze lupta pentru putere. Datorită susținerii britanicilor – pentru care lucra amantul ei –, Ecaterina a pus la cale un adevărat plan de acaparare a puterii cu ajutorul marelui cancelar Bestujev. Din nefericire, Ecaterina a acționat înainte de vreme. Aflând de manevrele ei, Elisabeta a ordonat arestarea lui Bestujev (care nu a trădat-o pe viitoarea țarină) și l-a alungat din țară pe Poniatowski.

Și, pentru că o nenorocire nu vine niciodată singură, marele-duce a luat hotărârea s-o repudieze pe Ecaterina ca să-și legitimeze legătura cu Elisabeta Voronțova. Ecaterina a avut atunci o discuție furtunoasă cu împărăteasa. Viitorul împărat, ascuns în spatele tapiseriilor groase din salonul Elisabetei, a fost obligat să admită că soția lui avea o mare cutezanță. Calcule bine făcute, forță de caracter, noroc? Marea-ducesă și-a recâștigat poziția.

De acum înainte, dragostea și puterea aveau să coexiste. Ecaterina a încercat să-și alunge durerea provocată de plecarea amantului ei, în 1758, cu o scurtă aventură avută cu rusul Elaghin. Această legătură va lăsa în urma ei doar câteva scrisori, primele scrise în rusă de viitoarea țarină.

În 1760, Elisabeta s-a stins din viaţă şi Petru al III-lea a urcat pe tron. Din acest moment, între soţi avea să înceapă o luptă fără milă. Ecaterina nu se străduia să ia puterea, ci ducea o adevărată luptă pentru supravieţuire, deoarece Petru, devenit ţar, a vrut imediat s-o trimită să-şi sfârşească zilele la o mănăstire. Cine putea să-i ofere o susţinere eficace? Curtea? Elaghin? Toţi erau prea fricoşi şi prea absorbiţi de plăceri pentru o acţiune atât de îndrăzneaţă ca a ei. De origine străină, Ecaterina era conştientă de pericolul de a cere sprijin din afara frontierelor, cu atât mai mult cu cât Războiul de Şapte Ani schimbase complet echilibrul de forţe între puterile europene, în detrimentul Rusiei. Încă o dată, singura soluţie era armata, nemulţumită de comportamentul ţarului.

De data asta, Ecaterina a mizat pe conspiratori necruţători, care aveau în comun viciul, îndrăzneala şi plăcerea riscului: fraţii Orlov. Aceştia au înţeles repede că singurul mijloc de a accede la putere era urcarea pe tron a Ecaterinei, dar, pentru asta, trebuia ucis ţarul.

Astfel, în 1762, răpăitul tobelor gărzii a însoţit, încă o dată, urcarea pe tron a unei noi ţarine.

Toţi favoriţii Ecaterinei aveau să poarte de acum înainte uniforma şi epoleţii aurii ai gărzii imperiale. De altfel, se vor încadra cu toţii în acelaşi tipar: fizic impresionant, virilitate, curaj nelimitat şi avere nesemnificativă.

După lovitura de stat, tânăra împărăteasă, care mai ieri visa la absolut în braţele delicate ale frumosului Poniatowski, îi scria amantului ei: „Adio, viaţa ne conduce deseori spre împrejurări ciudate". Cel pe care îl va face regele Poloniei nu dorea decât un singur lucru: să revină la ea. În ziua de 27 noiembrie 1762, după patru ani de la plecarea lui Stanislaw, Ecaterina i-a scris: „Ei bine, pentru că ai luat hotărârea să nu înţelegi ce-ţi spun de şase luni, trebuie să-ţi vorbesc clar: dacă vii aici, riscăm să fim amândoi ucişi..."

După urcarea pe tron a Ecaterinei, au urmat zece ani de intrigi şi de umilinţe. Noul favorit, Grigori Orlov, era opusul predecesorului său: aspru, brutal, grosolan, infidel şi gelos. Împărăteasa îi dăduse acestui om toată puterea, lăsându-i iniţiativa să se „ocupe" de soţul ei! Acum Orlov o avea la mână.

Numeroasele escapade nocturne ale lui Grigori Orlov îi provocau Ecaterinei adevărate crize de depresie. În ciuda suferinţelor avute ca femeie, împărăteasa conducea cu mână de fier ţara adoptivă. Prinţul Wiazemski a rezumat astfel calitatea extraordinară de adaptare a Ecaterinei: „Multe lucruri din istoria noastră se pot explica prin faptul că un rus, adică Petru cel Mare, s-a străduit să facă din noi nişte germani, în timp ce o germancă, adică Ecaterina cea Mare, a vrut să facă din noi ruşi".

Aşadar, care este secretul reuşitei acestei femei excepţionale? Încrederea oarbă în ea însăşi, curajul nezdruncinat? Caracterul? Înzestrată cu o veselie legendară, ea beneficia şi de o mare vigoare şi avea un chef de viaţă fără margini. Era o fiinţă complexă. Pe de o parte, autocrata făcea şi desfăcea alianţe, ridica moralul generalilor, îi dojenea pe regi, pândind cu un ochi de vultur estul continentului, aduna opere de artă, preocupată să nu-i fie furată

moştenirea. Pe de altă parte, era veşnic îndrăgostită, bună şi egoistă, uşuratică şi hotărâtă, iubindu-şi copiii şi povestind la bătrâneţe cuvintele hazlii ale nepoţilor. Trebuia să fii, cumva, toate astea la un loc pentru a putea purta pe umeri un asemenea destin.

Oare ce trebuia să facă acum, ajunsă într-o situaţie critică din cauza lui Orlov? Să accepte inacceptabilul? Să-l îmblânzească pe amantul ei, care, în intimitate, avea accese violente de furie, o maltrata, o bătea? Ea, care sperase să găsească la el senzualitate şi tandreţe, s-a străduit zadarnic să-l aducă la sentimente mai bune. Totul a fost inutil. Prea sigur de puterea lui şi de cea a familiei sale, desfrânatul Orlov domnea ca un stăpân incontestabil asupra Rusiei.

Ecaterina a aşteptat cu răbdare ocazia de a se debarasa de acest om stingheritor. Şi această ocazie a fost o absenţă mai îndelungată a lui Orlov. Vicleană, împărăteasa l-a îndepărtat pe Orlov în mod subtil, profitând de această plecare a lui ca să-l instaleze în apartament pe favoritul ei, frumosul Vasilcikov.

Bărbatul pe care începuse să-l urască, deşi îl stima, fusese înlocuit de un altul pe care ea nu reuşea să-l iubească, considerându-l prost şi plictisitor. Acesta va mărturisi cu josnicie după căderea în dizgraţie: „Eram doar o prostituată întreţinută. Am fost tratat ca atare".

Şi, dintr-odată, a apărut un nou personaj care avea să intre în analele gloriei militare a Rusiei, dar şi în inima Ecaterinei – Grigori Potemkin. Acest general va deveni soţul ei morganatic şi va rămâne consilierul său cel mai apropiat, în ciuda favoriţilor pe care îi va avea mai târziu, cu acordul tacit al acestuia.

ARTA DE A FI BUNICĂ

ECATERINA A II-A A LĂSAT întotdeauna să planeze o îndoială în legătură cu naşterea fiului ei Pavel. Împărăteasa l-a preferat dintotdeauna pe nepotul ei Alexandru. Copilul a fost crescut în atmosfera culturii franceze, înconjurat de emigranţi care participaseră la revoluţie. Preceptorul său, filosoful La Harpe, l-a educat în spiritul Secolului Luminilor şi a exercitat o mare influenţă asupra lui. Devenit împărat, Alexandru l-a chemat imediat alături de el pe La Harpe, concediat de tatăl său, Pavel I, care a rămas un timp în fruntea Confederaţiei Elvetice. Deşi republican convins, La Harpe a fost ales de Ecaterina a II-a ca să facă din nepoţii ei nişte suverani luminaţi. Vasili Kliucevski, cel mai bun portretist al monarhilor ruşi, declara că, în planul calităţilor personale, Alexandru I nu putea să fie comparat decât cu ţarul Aleksei, fiul lui Mihail Romanov: a fost „o frumoasă floare de seră, care nu a avut nici timpul şi nici capacitatea să se aclimatizeze cu pământul Rusiei; a crescut şi s-a dezvoltat splendid atâta vreme cât timpul a fost frumos, dar, cum au început furtunile din Nord, s-a ofilit şi a apus".

Ecaterina a II-a a avut un rol decisiv şi în alegerea viitoarelor ţarine, aducându-şi la curte compatrioatele. De acum înainte, cu o singură excepţie (soţia lui Alexandru al III-lea, care va fi daneză), toate vor fi de origine germană.

Prinţesele erau alese de foarte tinere, între paisprezece şi şaisprezece ani, încă timide şi maleabile. Toate ceremoniile se conformau unei etichete foarte stricte, de la sosirea solemnă a viitoarei mari-ducese până la căsătorie. Trăsurile curţii o aşteptau pe tânără la gară. De-a lungul drumului care ducea la Palatul de Iarnă, unde urma să-i fie prezentaţi înalţii demnitari, putea să admire gărzile imperiale. Împăratul, călare, însoţea trăsura aurită – deasupra căreia se afla coroana imperială – trasă de opt cai suri. Marii-duci veneau în urmă călare, alături de marile-ducese – în alte trăsuri somptuoase. Etapa următoare era un fel de vizită a palatelor imperiale din Sankt-Petersburg şi din împrejurimi, ceea ce constituia pentru o tânără străină ocazia potrivită pentru a afla, pe scurt, istoria ţării. O altă etapă importantă era insuflarea culturii ţării sale adoptive, pentru a-i asigura o integrare completă. (Ceea ce reuşise perfect Ecaterina a II-a.) Viitoarele mari-ducese învăţau limba rusă şi se converteau la ortodoxie. Era obligatoriu. În scurt timp, nu mai aveau nici un contact cu ţara de origine. Văduvite astfel de germanitatea lor, puteau să devină nişte slave autentice.

Ceremonia căsătoriei va rămâne neschimbată până la domnia lui Nicolae al II-lea.

După terminarea acestor festivități, tânăra soție se trezea închisă în cadrul rigid al monarhiei ruse. Trebuia să renunțe la propriile gusturi și să devină o persoană lipsită de personalitate. Ajungând, la rândul ei, păzitoarea tradițiilor seculare, trebuia să se transforme în idolul națiunii.

Deocamdată, Ecaterina cea Mare era preocupată de nepotul ei Alexandru, care, de la paisprezece ani, manifesta puternice dorințe fizice, de-a lungul frecventelor sale conversații cu femei frumoase. Împărăteasa i-a cerut atunci unei doamne de la curte să-i inițieze nepotul în „misterele plăcerilor pe care le provoacă voluptatea". Prudentă, Ecaterina s-a gândit să-l căsătorească și a adus curând la curte două surori, prințesele Luise și Frederica de Baden. Astfel, Maria Feodorovna, soția lui Pavel I, mărturisea Ecaterinei că inima lui Alexandru a început să bată pentru Luise: „Alexandru ne scrie că Luise îi place din zi în zi mai mult, că are o frumusețe deosebită și o modestie încântătoare..."

Luise, la rândul ei, îi scria mamei sale: „Marele-duce Alexandru este foarte înalt și destul de bine făcut, are gamba și piciorul foarte bine formate, deși laba piciorului e puțin cam mare, dar este proporțională cu înălțimea lui. Are părul brunet, ochi albaștri, nu prea mari, dar nici foarte mici, dinți foarte frumoși, un ten încântător, nasul drept, destul de drăguț. La gură seamănă mult cu împărăteasa".

Viitorului învingător al lui Napoleon îi plăcea să se îmbrace în alb din cap până în picioare. Avea obiceiul să-și umezească pantalonii trei sferturi din piele ca să sporească efectul sculptural al anatomiei sale. De altfel, după spusele doamnelor de la curte: „Toate părțile corpului său ar fi putut să servească drept model unui sculptor".

IUBIRILE SFINXULUI RUS

ÎN ZIUA DE 23 SEPTEMBRIE 1793, Luise de Baden, pe care Biserica Ortodoxă o botezase Elisabeta, se căsătorea cu Alexandru. Conform ritualului instaurat de bunica lui, marele-duce purta un caftan de brocart, cusut cu fir de argint, cu nasturi din diamante, şi avea peste piept cordonul Ordinului „Sfântul Andrei". După slujba religioasă, Elisabeta a îmbrăcat rochia grea ţesută cu fir de argint, presărată cu diamante şi cu perle. În jurul taliei a fost drapată o trenă brodată cu crini şi cu trandafiri de argint, iar pe cap a purtat un voal de dantelă şi o coroniţă din flori de portocal. Pe umeri i-a fost apoi aşezată o capă de catifea tivită cu hermină. Din pricina greutăţii, fiecare pas făcut a fost un adevărat calvar pentru fată.

Cu ocazia căsătoriei, marea-ducesă a primit diadema Ecaterinei – în vârful căreia se afla un diamant splendid de culoare roz –, o coroană mică de diamante, cercei, inele şi brăţări.

În seara nunţii, un banchet urmat de un bal a celebrat intrarea marii-ducese în familia imperială. S-a dansat poloneza, adusă la modă de Ecaterina a II-a. Alexandru a făcut de trei ori turul sălii de bal şi de fiecare dată a schimbat partenera. Despărţindu-se de partenerii lor, doamnele făceau o reverenţă în timp ce ei se înclinau în faţa lor. În sfârşit, Alexandru a ajuns la Elisabeta. În vârstă de şaisprezece şi, respectiv, cincisprezece ani, tinerii căsătoriţi formau un cuplu perfect.

Marea împărăteasă îi scria prinţului de Ligne: „Parcă ar fi doi zei".

Martor privilegiat al idilei lor, contesa de Choiseul-Gouffier o descria astfel pe marea-ducesă: „Un profil de camee grecească, nişte ochi mari şi albaştri, un oval extrem de pur, părul de un blond adorabil".

Diplomaţii nu erau deloc zgârciţi cu elogiile la adresa ei: „Foarte drăguţă, cu o faţă blândă, interesantă, mai înaltă şi mai formată decât ar putea să fie în general altele la vârsta ei". Sau: „Persoana ei emană eleganţă, iar maiestatea mersului ei este diafană".

La Ţarskoe Selo a fost construit un castel pentru tânărul cuplu. În Palatul de Iarnă au fost amenajate pentru ei apartamente somptuoase. Rozul, albul şi auriul predominau la tapiseriile şi lambriurile dormitorului. Salonul, în albastru şi argintiu, avea ferestre mari care se deschideau spre Neva.

Tinerii căsătoriţi s-au avântat cu înfrigurare în viaţa mondenă. Marele-duce, adulat de femei, aprecia în mod deosebit acest vârtej. Soţia lui, o fire delicată şi cu o constituţie fragilă, avea mai degrabă nevoie să fie protejată decât expusă; visa la o viaţă mai liniştită.

„Tot timpul suntem ocupaţi cu a nu face nimic, îi scria ea mamei sale. Petrecem această săptămână în dansuri; de luni nu a trecut nici măcar o zi în care să nu fi dansat. Marţi a fost bal la noi, şi am dansat chiar şi *walsers*. Ieri a fost bal mascat la una dintre primele-doamne ale împărătesei; în seara asta e spectacol de societate la Ermitaj. În lunile octombrie şi noiembrie, comportarea lui Alexandru Pavlovici nu a corespuns cu aşteptările mele. E preocupat de fleacuri copilăreşti şi mai ales militare şi, după exemplul fratelui său, se dedă în cabinetul lui la jocuri nepermise cu servitorii. Aceste jocuri, care sunt pentru vârsta lui, nu se potrivesc deloc cu situaţia sa." Comportarea marelui-duce era la fel de copilărească şi faţă de soţia sa. Sigur, manifesta faţă de ea un mare ataşament, dar o anumită bruscheţe trăda un defect de educaţie amoroasă. Treptat, căsătoria citată atât de des ca exemplu a început să se clatine.

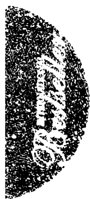
Anturajul şi-a dat toată osteneala ca să ofere fiecăruia dintre cei doi soţi numeroase ocazii de infidelitate. Platon Zubov, ultimul favorit al împărătesei, i-a întins o cursă redutabilă marii-ducese. Convins că funcţia pe care o avea îi garanta imunitatea, a început să-i facă asiduu curte în văzul tuturor. Amorezatul era stingheritor şi o punea pe Elisabeta într-o situaţie delicată. De aceea, a făcut cum a ştiut mai bine ca să-l îndepărteze, în mod amabil, pe favorit. În ciuda neliniştii sale, Alexandru era în continuare politicos cu potenţialul său rival: „Contele Zubov este îndrăgostit de soţia mea din prima vară a căsniciei mele, adică de un an şi câteva luni. Imaginează-ţi în ce situaţie jenantă e pusă soţia mea, care, realmente, se comportă ca un înger. Totuşi, trebuie să recunoaştem că atitudinea pe care trebuie să o ai faţă de Zubov e enervant de stânjenitoare... Dacă te porţi bine cu el, e ca şi cum ai fi de acord cu dragostea lui, iar dacă te porţi faţă de el cu răceală ca să-l pui la punct, împărăteasa, care nu ştie despre ce-i vorba, ar putea să considere necuviincioasă această comportare faţă de un om cu care ea este atât de amabilă. O atitudine de mijloc este extrem de greu de păstrat, mai ales în faţa unui public ca al nostru, atât de răutăcios şi de dispus să facă răutăţi*".

Ecaterina era la curent cu manevrele amantului ei şi se distra chiar, dar, când acesta întrecea măsura, îl chema imediat la ordine. Atunci, Zubov se liniştea, de teamă să nu cadă în dizgraţie.

Principala preocupare a împărătesei era de a-l îndepărta de tron pe fiul ei în favoarea nepotului Alexandru, pentru că, odată coroana ajunsă pe fruntea lui Pavel, asta ar fi însemnat sfârşitul absolutismului luminat în Rusia. Totuşi, marele-duce nu părea deloc dornic să domnească. Nu se jena să critice politica bunicii sale, chiar dacă nu o făcea niciodată în faţa ei. Declara că ura despotismul şi pretindea că, în ciuda exceselor, Revoluţia Franceză îndeplinise o acţiune salutară. În plus, Alexandru se apropiase de tatăl său.

---

* Scrisoare scrisă în franceză prietenului său, contele Victor Bociubei, ambasadorul Rusiei la Constantinopol (n.a.)

Pavel şi soţia lui, Maria Feodorovna, trăiau nu departe de Sankt-Petersburg, în palatul Gatchina. Viitorul împărat, care îl alesese pe Frederic al II-lea al Prusiei drept model, făcuse din acea proprietate un adevărat fief germanic, unde, pentru cel mai mic pretext, bubuia tunul. Soldaţii purtau uniformă germană, cizme înalte, mănuşi până la cot, tricornuri foarte mari. Alexandru era în mod paradoxal atras de acea atmosferă şi se ducea de trei, patru ori pe săptămână la Gatchina. Imediat ce sosea acolo, îşi dezbrăca hainele franţuzeşti şi îmbrăca uniforma prusacă.

De la Ţarskoe Selo, Ecaterina auzea ecourile înăbuşite ale exerciţiilor artileriei, care îl distrau atât de mult pe nepotul ei. Apropierea lui Alexandru de Pavel o enerva. Hotărâtă să acţioneze, ea a conceput un text solemn care stipula destituirea lui Pavel în favoarea fiului său Alexandru. Documentul trebuia făcut public în ziua de 24 noiembrie 1796, ziua Sfintei Ecaterina în Rusia. Dar destinul a hotărât altfel.

Cu douăzeci de zile înainte de data fatidică, familia asista la ultimele momente din viaţa împărătesei. Alexandru nu intenţiona să se prevaleze de drepturile sale la tron, dar tatăl său, ca măsură de precauţie, a ars totuşi testamentul. Acum nimic nu se mai opunea proclamării sale ca împărat. În ziua de 6 noiembrie 1796, Rusia o plângea pe Ecaterina cea Mare şi îl aclama pe noul suveran, Pavel I.

„O, am fost scandalizat de durerea extrem de mică pe care a manifestat-o împăratul (Pavel), scria Elisabeta. Parcă i-ar fi murit tatăl, nu mama, căci numai de el vorbea, împodobind toate camerele cu portretul lui, şi nici o vorbă despre mama lui, cu excepţia ocaziilor în care blama şi dezaproba cu glas tare tot ce fusese făcut în timpul ei."

Imediat după urcarea pe tron a soţului ei, împărăteasa Maria Feodorovna a ieşit din umbra în care se retrăsese în timpul domniei Ecaterinei. Marea-ducesă Elisabeta avea să fie prima ţintă a sarcasmelor sale.

În 1797, cu ocazia încoronării lui Pavel I, soţia lui Alexandru avea optsprezece ani. Devenise şi mai frumoasă: avea o talie suplă, iat părul blond cu nuanţe cenuşii îi cădea pe spate şi pe frunte. În ziua aceea îşi pusese câţiva trandafiri lângă diamantele prinse într-o parte a rochiei. După ce a privit-o cu severitate, Maria Feodorovna i-a smuls florile, le-a aruncat şi a bombănit: „Astea nu se potrivesc cu ţinuta solemnă!"

Marea-ducesă a fost curând foarte indignată de modul de a guverna al socrului ei. „O, mamă! scrie ea. Mi-e greu, mi-e cumplit de greu să văd zilnic nedreptăţi, brutalităţi, nenorociri (câte nu are pe conştiinţă!) şi să mă prefac în continuare că stimez, că respect un asemenea om! De aceea sunt nora cea mai respectuoasă, dar, în realitate, total lipsită de afecţiune. Dar lui, nici nu-i pasă dacă e sau nu iubit, din moment ce e temut; a spus-o chiar el. Şi dorinţa îi este îndeplinită, e temut şi urât..."

Singură în faţa anturajului ostil, Elisabeta suferea şi din cauza atitudinii soţului ei. Când venea acasă, extenuat de sarcinile pe care i le impunea tatăl său, Alexandru nu acorda soţiei atenţia dorită de tânăra femeie.

De aceea, aceasta a găsit alături de cel mai bun prieten al lui Alexandru, seducătorul prinț polonez Adam Czartoryski, dragostea la care visase zadarnic la începutul căsătoriei. Alexandru nu s-a considerat deloc ofensat și chiar a favorizat apropierea celor doi. Dovedise deja – în perioada în care Platon Zubov îi facuse curte soției sale – că nu era gelos. Era posibil ca faptul că o împărțea pe Elisabeta cu confidentul său să-i fi provocat o anumită plăcere? Realitatea e că a protejat cu atenție această legătură, despre care curtenii vorbeau cu glas scăzut. Educația sa, cum îi plăcea să spună, nu fusese oare bazată „pe principiile naturii, ale rațiunii, ale libertății individului, ale unui mod de viață sănătos și normal"?

În ziua de 18 mai 1799, Elisabeta a născut o fetiță cu părul și cu ochii negri. Când mica Maria a fost prezentată împăratului, acesta a spus tăios: „Credeți că un soț blond și o soție blondă pot să aibă un copil brunet?"

De data asta, cariera lui Adam Czartoryski în Rusia avea să fie compromisă. Pavel i-a ordonat prim-ministrului Rostopșin – care a notat în jurnalul său – să-l „expedieze cât mai repede posibil în misiune diplomatică în Sardinia".

La puțin timp după plecarea amantului, Elisabeta și-a pierdut fetița. „Din această dimineață nu mai am copil, a murit!" Îi scrie ea în franceză, în ziua de 27 iulie, mamei sale. „Mamă, să-ți pierzi copilul e nespus de cumplit, azi nu-ți pot spune nimic despre această nenorocire."

Alexandru era și el afectat. De la plecarea lui Adam Czartoryski, micul grup al consilierilor săi se destrămase. Cuprins de nostalgie și suferind de singurătate, marele-duce s-a apropiat de soția lui.

„Nu-mi place să datorez ceva împăratului, scria ea mamei sale. Instrument al răzbunării unor oameni împotriva marelui-duce și a prietenilor săi, aceștia se străduiesc să-mi facă o reputație îngrozitoare. Nu știu ce câștigă și mi-e indiferent, ca atunci când n-aș avea nimic să-mi reproșez. Dacă vor să-mi strice relațiile cu marele-duce, nu vor reuși. El, care știe tot ce fac și tot ce gândesc, nu se poate certa cu mine". Sau: „Cu câtva timp în urmă, îmi plăcea la nebunie, dar acum încep să-l cunosc, pot să remarc unele lucruri fără importanță, niște nimicuri... și câteva dintre aceste nimicuri nu sunt pe placul meu și au distrus modul excesiv în care îl iubeam. Îl iubesc încă mult, dar în alt fel".

Orice formă de atracție fizică dispăruse de mult timp dintre cei doi soți. Prietenia și încrederea reciprocă luaseră treptat locul pasiunii. Le plăcea să fie singuri, departe de urechile indiscrete, și să vorbească despre viitor.

Politica externă a lui Pavel părea și mai incoerentă decât politica internă care îi priva pe ruși de orice libertate. După ce pusese capăt campaniei pe care Ecaterina a II-a o dusese împotriva Persiei, țarul a fost indignat de ocuparea insulei Malta de către Bonaparte. De aceea a cerut să fie ales mare-maestru al Ordinului Cavalerilor de la Malta și a declarat război Franței. Ulterior, Bonaparte a devenit pentru el un al doilea Frederic al II-lea, un exemplu demn de urmat, un prieten pe care era bine să-l ai aproape. Pavel s-a apropiat atunci de Franța

şi s-a depărtat de Anglia care, contrar promisiunii, nu restituise insula Malta cavalerilor. Prin urmare, împăratul şi-a trimis trupele să cucerească India.

Îngrijorat de incoerenţa lui Pavel, anturajul începea să se gândească în mod serios la detronarea sa. Soarta i-a fost hotărâtă de o conjuraţie din sânul familiei imperiale, cu susţinerea gărzii.

În noaptea de 22 spre 23 martie 1801, un grup de ofiţeri, condus de contele Pahlen, a năvălit în apartamentele lui Pavel I din palatul Mihailovski. Valerian Zubov, fratele lui Platon, l-a lovit pe împărat cu o tabacheră grea, şi un alt ofiţer a avut grijă să-l sugrume cu o eşarfă.

Când Pahlen a ajuns în apartamentele lui Alexandru, l-a găsit pe acesta în uniformă de gală, plângând în braţele soţiei sale. „Ai făcut destul pe copilul, ar fi zis el. Vino să domneşti!"

Unii conjuraţi au afirmat că Alexandru, ascuns în spatele unei tapiserii, asistase la asasinarea tatălui său. Marele-duce Nicolae, istoric avizat al familiei Romanov, scrie: „Moştenitorul tronului cunoştea foarte bine toate detaliile complotului, dar nu a făcut nimic pentru a-l împiedica". Totuşi, majoritatea istoricilor ruşi presupun că Alexandru se aştepta la o abdicare forţată, nu la un asasinat, şi că, după săvârşirea crimei, conjuraţii l-au pus în faţa faptului împlinit.

Cuplul imperial va fi de acum înainte stăpânit de teamă: Elisabeta nu uitase că bunicul şi tatăl lui Alexandru muriseră asasinaţi de anturajul nemulţumit de politica lor. De aceea, manifestul care anunţa urcarea pe tron a viitorului împărat spunea că acesta va guverna „după legile şi inima Ecaterinei cea Mare".

Alexandru a început prin a lua măsuri populare. A chemat înapoi cazacii, cărora tatăl său le ordonase să cucerească India, i-a eliberat pe arestaţi, a chemat înapoi exilaţii şi a înlocuit uniformele prusace cu ţinuta naţională. Primii care s-au întors au fost vechiul său preceptor La Harpe şi prietenul său Czartoryski. Le-a permis ruşilor să călătorească din nou în străinătate şi străinilor să vină în mod liber în Rusia.

Însă momentele fericite pot să ascundă întorsături neaşteptate ale destinului. În timp ce Elisabeta era fericită – şi exclama: „Respir cu întreaga Rusie!" –, soţul ei avea să cadă în mrejele Mariei Narîşkina. Această tânără de origine poloneză „de o frumuseţe supranaturală", rudă îndepărtată cu Maria Walewska, purta un mare nume rus. Familia Narîşkin deţinea o avere considerabilă; numele ei figura de secole în analele curţii Rusiei. Nu tot o Narîşkina fusese şi mama lui Petru cel Mare?

Maria nu a cerut nici o favoare materială de la amantul ei imperial.

Alexandru le spunea deseori însoţitorilor săi: „Nu înţelegeţi farmecul conversaţiei cu femeile, vreţi totdeauna să împingeţi lucrurile prea departe". Se pare că, de data asta, el însuşi exagerase. Maria Narîşkina a trezit unele impulsuri care l-au surprins şi pe ţar. În braţele ei, Alexandru uita de fastul şi de rigorile curţii.

Când favorita a adus-o pe lume pe micuţa Sofia, Alexandru a fost în culmea fericirii. Elisabeta, suferind din cauza faptului că încă nu avea copii, i-a scris

mamei sale: „A avut nerușinarea să-mi aducă prima la cunoștință faptul că e însărcinată..."

Alexandru nu-și neglija întru totul soția, pur și simplu părea să trăiască două vieți în același timp. Luau mesele împreună și era foarte atent cu ea în public. Ba chiar o vizita în dormitor. Era fericit că amanta lui îi dăruia copii, dar spera în continuare la un moștenitor legitim.

Din insula Kamenîi, împăratul doar traversa un pod de lemn ca să ajungă în insula Krestovski, unde se afla locuința familiei Narîșkin. Recepțiile date de aceasta, în reședința ei mare cu cupolă verde și cu portic roman împodobit cu coloane albe, au fost memorabile. Dineurile nu aveau niciodată mai puțin de trei meniuri: rusesc, franțuzesc, italian. Maiestatea Sa deschidea balurile la brațul Mariei, apoi se retrăgea cu ea într-un budoar, instalat sub acoperișul conjugal de tânăra femeie, pentru întâlnirile lor.

La recepțiile de la curte, Maria apărea îmbrăcată invariabil într-o rochie albă, fără nici o bijuterie, la fel ca doamna Récamier. Poetul Derjavin, care celebrase cândva frumusețea Elisabetei, o lăuda acum pe cea a favoritei. Maria Narîșkina le eclipsa pe toate femeile de la curte. Frumusețea ei era desăvârșită, astfel încât „părea imposibilă". Generalul Kutuzov, viitorul învingător al lui Napoleon, spunea: „Femeile merită să fie iubite, pentru că printre ele se află o creatură atât de atrăgătoare ca doamna Narîșkina". Iar Joseph de Maistre, care își găsise refugiu printre zăpezile Rusiei, o definea astfel: „Nu e o Pompadour, nici o Montespan; ci mai curând o La Vallière, numai că nu șchiopătă și niciodată nu va deveni carmelită".

În afara iubirii trupești pentru amantă, a respectului pentru mama lui și a tandrei prietenii pentru soția sa, Alexandru avea față de sora lui, Ecaterina, o pasiune oarecum echivocă. Karamsin, istoric rus, o descria astfel pe tânăra fată: „Ochi de foc și o talie de zeiță". După părerea generală, Ecaterina era foarte atrăgătoare, avea un spirit incisiv și uneori un aplomb insuportabil. „Ce face năsucul acela drag pe care îmi place atât de mult să-l turtesc și să-l sărut?" scria țarul surorii sale. „Dacă ești nebună, cel puțin ești cea mai scumpă nebună care a existat vreodată. Iar eu sunt nebun după tine..." „E indispensabil pentru fericirea mea să știu că sunt iubit de tine, căci ești una dintre cele mai frumoase creaturi din lume..." „După ce am alergat ca un apucat, sper să mă odihnesc curând în brațele tale..."

Alexandru simțea nevoia să aprindă inimile. Inimile celebrelor actrițe franceze domnișoara Georges, domnișoara Phillis și domnișoara Chevalier au bătut cu putere pentru frumosul împărat al Rusiei. Alexandru s-a îndrăgostit și de stelele aristocrației locale, doamnele Bacharcah, Kremmer, Severin, Schwartz.

La nașterea primului copil al Mariei Narîșkina, Alexandru i-a scris surorii sale: „Îți scriu de la mine, iar cea de lângă mine și copilul meu sunt la picioarele tale și îți mulțumesc că îți amintești de noi... Fericirea de care mă bucur și afecțiunea pe care mi-o arăți sunt singurele încântări ale existenței mele".

Dar, mai mult decât jocurile de alcov, împăratul era pasionat de politică, şi fiecare dintre doamnele aproape de inima lui l-a influenţat în acest domeniu. Treptat, la îndemnul soţiei şi al amantei, i-a înlocuit pe vechii slujitori ai puterii cu tinerii săi prieteni şi a remaniat ministerele, în ciuda părerii total opuse a mamei sale, împărăteasa văduvă. De aceea l-a angajat din nou în serviciul său pe prietenul lui intim, Czartoryski, şi l-a făcut ministru de externe.

În timp ce Alexandru tot traversa podul de lemn că să ajungă la Maria, în palatul vecin cu reşedinţa sa de vară, Elisabeta se îndrăgostise de un ofiţer din gardă cu un fizic plăcut, Aleksei Ohotnikov. Această idilă nu a durat deloc, căci frumosul ofiţer a murit subit, înjunghiat pe când ieşea de la teatru. Elisabeta a poruncit să i se construiască un mausoleu reprezentând o femeie plângând la picioarele unui stejar lovit de trăsnet. Era din nou singură.

Împărăteasa văduvă era tare preocupată de influenţa „polonezilor şi a polonezelor" asupra fiului său.

Prudent şi cinstit, Czartoryski avea un defect major în ochii ruşilor: dragostea neţărmurită faţă de propria ţară. Spera ca ţarul să redea Poloniei frontierele sale istorice. Dar Alexandru ştia foarte bine că Rusia, Austria şi Prusia nu puteau să renunţe la provinciile poloneze. Fiu al unei prinţese de Wurtemberg şi soţ al unei prinţese de Baden, el nu putea să nu fie interesat de aceste două ţinuturi ameninţate de Franţa. În timp ce Czartoryski făcea tot posibilul ca să împiedice o apropiere între Rusia şi puterile germane, Alexandru, sprijinit de Elisabeta, voia să ajungă la o înţelegere cu acestea. Maria Feodorovna, sensibilă la tot ce era german, exercita asupra fiului ei o presiune morală opusă celei exercitate de Czartoryski. Ba chiar i-a scris ţarului să-i ceară să fie demis din funcţie şi şi-a pus în gardă fiul împotriva Prusiei.

Problema centrală a politicii externe în acea perioadă era Napoleon Bonaparte. Maria Narîşkina îl detesta, atât din convingere, cât şi dintr-o ciudată ostilitate faţă de verişoara sa Maria Walewska, înflăcărata amantă poloneză a împăratului francez.

Elisabeta era şi ea antinapoleoniană convinsă. „Ah, această naţiune bravă, scria ea, arată extrem de bine ce este şi ceea ce ştiu de mult timp cei care o înţeleg, deşi a fost considerată cu încăpăţânare barbară! Cu cât Napoleon va înainta mai mult, cu atât mai puţin ar trebui să creadă într-o pace posibilă. Acesta este sentimentul unanim al întregii naţiuni şi al tuturor claselor: în această privinţă este o armonie perfectă. Napoleon nu conta pe asta; s-a înşelat, ca în multe alte privinţe." Astfel exprima ea sentimentele patriotice ale acelor ţarine, de origine germană, devenite cu sufletul adevărate rusoaice. Aversiunea ei faţă de „tiranul corsican" mai era provocată şi de faptul că acesta ordonase răpirea ducelui d'Enghien de pe teritoriul Badenului, proprietatea familiei sale.

După înfrângerile de la Austerlitz şi Friedland, Alexandru se arăta indecis şi încăpăţânat, energic şi ezitant. Dispoziţia sa nervoasă îl făcea să treacă de la entuziasm la descurajare, de la curaj la teamă, de la plăceri sofisticate la reflecţii profunde. Împăratul se îndoia acum de reala sa capacitate de a domni. Nu mai avea altă cale decât să negocieze.

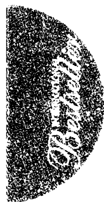

În iunie 1807, după ce a aprobat clauzele armistițiului, suveranul rus s-a întâlnit cu Napoleon în apropiere de Tilsit. După ce tratatul de pace și alianță a fost semnat de Franța, Rusia și Prusia, Napoleon i-a cerut „marelui prieten" mâna surorii sale Ecaterina. Alexandru s-a prefăcut că nu aude. Anul următor, cei doi aliați s-au revăzut la Erfurt. De data asta, Alexandru a primit o cerere oficială de căsătorie pentru sora sa. A pretins că era favorabil acestei propuneri, dar s-a retras în spatele consimțământului indispensabil al mamei sale și al celei vizate. Țarina văduvă s-a pronunțat categoric împotriva acestei mezalianțe. Ecaterina însă, conștientă de tăria sa de caracter, a declarat că se simțea capabilă să-l „îmblânzească" pe acel pretendent teribil. Cu toate astea, a renunțat în cele din urmă la coroana Franței, la sfaturile amantului ei, generalul prinț Bagration, care îl înfruntase de mai multe ori pe Napoleon pe câmpurile de bătălie. Generalul de patruzeci de ani de origine georgiană a reușit s-o convingă că Napoleon era „o brută pe care nimeni nu putea s-o îmblânzească". Ecaterina s-a hotărât atunci să accepte căsătoria cu prințul unei mici țări, George de Oldenburg.

Caulaincourt, trimis de Napoleon, a insistat, cerând mâna unei alte surori a țarului, Anna, în vârstă de numai cincisprezece ani. Alexandru a invocat din nou opoziția mamei sale. De data asta, ideea alianței matrimoniale între Franța și Rusia a fost definitiv îngropată. Cincisprezece zile mai târziu, zvonurile o numeau deja pe Maria-Luiza, fiica împăratului Austriei, ca viitoare împărăteasă a francezilor. Chiar dacă Alexandru și Napoleon nu au devenit rude în mod oficial, erau înrudiți îmtr-un fel prin Maria Narîșkina și Maria Walewska! O problemă și mai gravă decât aceste căsătorii ratate îi făcea rivali pe acești doi oameni: problema poloneză – căci fiecare dintre cele două puteri voia să exercite asupra Poloniei o influență dominantă.

Napoleon îl considera pe Alexandru „inteligent, simpatic, cultivat", dar adăuga: „Nu poți avea încredere în el; nu-i sincer: e un adevărat bizantin..., fin, prefăcut, viclean". Ambasadorul Suediei, Lagerbilke, spunea: „În politică, dar și în dragoste, Alexandru e fin ca un vârf de ac, tranșant ca briciul, înșelător ca spuma mării".

În ziua de 24 iunie 1812, Napoleon și armatele sale au trecut râul Niemen și au călcat pe pământul rusesc. În *Război și pace*, Tolstoi îl descrie pe Napoleon așteptând ca boierii să-i aducă, așa cum se întâmplase în cazul celorlalte orașe pe care le cucerea, cheile capitalei. Dar aceștia nu au venit, și Moscova a rămas pustie. A doua zi, împăratul francezilor și-a instalat cartierul general la Kremlin. „În sfârșit, sunt la Moscova, în sfârșit, la Kremlin!" a exclamat el. Dar fericirea avea să-i fie de scurtă durată. Abia ajuns la citadelă, cerul nopții a fost luminat de o lumină gigantică de culoare roșie. Napoleon s-a uitat mult timp la flăcări. Aproape tot orașul ardea. Neputând să-și rețină admirația pentru poporul rus, Bonaparte a exclamat: „Ce spectacol îngrozitor! Ce revoluție extraordinară! Ce oameni..."

În acea perioadă, atât Elisabeta, cât şi Maria Narîşkina îşi pierdeau, fiecare, al doilea copil. Îndurerate, au participat mai puţin la viaţa politică, chiar dacă, la fel ca mama şi ca sora ţarului, s-au unit în jurul lui. În absenţa fiului ei, împărăteasa văduvă a apărut din nou în prim-planul scenei politice şi a obţinut, în sfârşit, destituirea lui Czartoryski. Dar, în timpul acestui război, rolul principal a fost jucat de Ecaterina, sora împăratului. În luna septembrie a anului 1812, Alexandru nu ştia ce să facă. Cum părerile ofiţerilor statului-major erau contradictorii, hotărârea surorii sale avea să-i dicteze decizia. „Moscova e cucerită... Există lucruri inexplicabile, îi scria ea înainte de a veni alături de el. Nu uita ce-ai hotărât. Nu faci pace şi vei avea speranţa să-ţi redobândeşti onoarea. Dragul meu prieten, nu faci pace, chiar dacă ajungi la Kazan, nu faci pace." Doi ani mai târziu, pe 31 martie 1814, Alexandru intra în Paris.

În pofida războiului purtat împotriva lui Napoleon, ţarul, având un spirit francofil, simţea nevoia de-a face pace cu poporul francez. De altfel, a fost primit la Paris cu aclamaţii. Dar, în plină glorie, contradicţiile caracterului său aveau să iasă la iveală deplin. În acea perioadă nici o bucurie nu părea să-i satisfacă sufletul chinuit. Atunci a apărut în viaţa lui altă femeie. Împăratul o întâlnise pe Iulia de Krüdener – baroană de origine baltică – cu ocazia popasului său la Heilbronn. Blondă, drăguţă, cu o piele foarte fină, înaltă şi sculpturală, Iulia de Krüdener era convinsă că ţarul fusese ales de providenţă să fie apostolul ei. Baroana apărea în viaţa lui Alexandru la momentul potrivit.

În 1815, în timpul celei de a doua şederi a ţarului la Paris, baroana a venit şi ea în capitala Franţei, la invitaţia lui. Aproape în fiecare seară, după întâlnirile galante de la Elysée, Alexandru o vizita pe Iulia. Aceasta locuia la reşedinţa Charost, actuala Ambasadă a Angliei, pe strada Faubourg-Saint-Honoré. Cele două palate erau la vremea aceea vecine, şi era de ajuns să traversezi parcurile.

După ce şi-a mărturisit gândurile noii sale prietene, împăratul a întrebat-o ce trebuia să facă pentru a-şi linişti sufletul. Baroana i-a răspuns: „Ar trebui să luaţi conducerea unei noi Biserici, care să reunească sub tutela ei toate creaturile Domnului şi toate Bisericile. Alexandru cel Preaiubit de Dumnezeu, speranţa popoarelor, trebuie să contribuie la această operă imensă. Doresc clemenţa voastră creştinească faţă de Franţa".

Aşadar, sub influenţa doamnei de Krüdener, ţarul a redactat, în acea vară a anului 1815, „Tratatul Sfintei Alianţe" care, revăzut de Metternich, a fost semnat pe 26 septembrie de Frederic Wilhelm al III-lea al Prusiei, Alexandru I şi Francisc al II-lea al Austriei. Ludovic al XVIII-lea a aderat câteva luni mai târziu la acest tratat, al cărui prim articol stipula: „Conform cuvintelor Sfintei Scripturi, care cere tuturor oamenilor să se considere fraţi, cei trei monarhi vor rămâne uniţi prin legăturile unei fraternităţi adevărate şi indisolubile... Îşi vor acorda ajutor în orice ocazie... Considerându-se faţă de supuşi şi faţă de armatele lor asemenea unor taţi, ei le vor conduce în acelaşi spirit de fraternitate pentru a proteja religia, pacea şi dreptatea".

În acelaşi moment, la Sankt-Petersburg, văduva unui colonel mort pe câmpul de onoare, Ecaterina Tatarinova, şi câţiva complici reuşeau să îşi sporească influenţa asupra cercurilor de la curte. Istoricul american James Billington a comparat influenţa acestui grup de „femei încântătoare" asupra „reacţionarilor" din anturajul ţarului cu cea exercitată de femeile boierilor conservatori, pe timpul ţarului Aleksei.

Maria Feodorovna, îngrijorată de derivele mistice ale fiului ei, a insistat ca acesta să se distanţeze de baroană. Şi, în ziua de 27 septembrie 1815, Alexandru şi-a lua adio de la îndrumătoarea sa spirituală.

Convinsă în continuare de misiunea sa religioasă, Iulia de Krüdener va dori să-l revadă pe ţar, dar va reuşi abia după şase ani.

La întoarcerea în oraşul natal, s-a instalat într-o casă mare de la periferia Sankt-Petersburgului, departe de fastul de pe Nevski Prospekt*, unde se succedau, pe partea bătută de soare, prăvăliile cele mai luxoase ale oraşului. Seara, iluminări sofisticate făceau să strălucească cu mii de lumini vitrinele magazinelor de bijuterii şi să sclipească în spatele sticlelor umplute cu lichide multicolore din vitrinele farmaciştilor.

Contrar speranţelor sale, baroana nu a reuşit să refacă atmosfera din perioada pariziană. Frumosul Alexandru se afla atunci sub influenţa unui confident brutal, generalul Arakceev, care nu o lăsa deloc pe Iulia să se apropie de suveran. Umilinţa supremă a suferit-o când a fost exilată de ţar, în 1822, din cauza activismului ei, considerat exagerat, în favoarea revoltei din Grecia. Un an mai târziu, prinţesa Goliţîn, una dintre prietenele ei intime, i-a pus la dispoziţie jumătate din avere (cealaltă jumătate fiind folosită într-un mod inedit: extravaganta prinţesă i-o oferea soţului ei, în schimbul asigurării că nu va veni în patul ei niciodată!). Iulia a folosit aceşti bani ca să înfiinţeze în Crimeea o comunitate stranie, jumătate ortodoxă şi jumătate ezoterică. Prinţesa Goliţîn, îmbrăcată în bărbat, şi baroana de Krüdener, purtând o perucă blondă, formau un cuplu foarte ciudat, căruia i s-a alăturat o a treia femeie, venită puţin mai târziu. Aceasta, o franţuzoaică, cunoscută la Sankt-Petersburg sub numele de contesa Hachette, nu era alta decât Jeanne de La Motte, eroina afacerii colierului reginei.

Ţarul se schimbase în aceşti ani, trăind un sentiment de vină faţă de soţia lui. Puţin câte puţin, s-a îndepărtat de amantă, şi relaţiile conjugale au redevenit fireşti. În iarna anului 1822, el a convins-o pe Elisabeta să locuiască în apartamentul lui, pretextând că acea parte a palatului era mai bine încălzită. S-au plimbat din nou împreună, reînnodând dialogul întrerupt. Ca atunci când erau tineri, Elisabeta se strecura din nou în dormitorul soţului ei.

„S-ar crede că vreau să mă laud, îi scria ea mamei sale, faţă de ce prescriu legile divine şi umane, dar rivalităţile (din familia imperială) mă fac să mă consider uneori amanta lui Alexandru sau să mă simt ca şi cum ne-am fi căsătorit în secret."

---

* Bulevardul Neva (n.red.)

În 1824, ţarul şi Maria Narîşkina şi-au pierdut subit fiica, în vârstă de optsprezece ani, în ajunul căsătoriei cu contele Şuvalov. În timpul acestor ore tragice, Elisabeta şi-a consolat nu numai soţul, ci şi rivala de altădată.

În 1825, împăratul şi-a însoţit soţia în sudul Rusiei, unde trebuia să urmeze o cură. O ocazie pentru Alexandru să chibzuiască în linişte, departe de capitală, la planul care îi încolţise în minte: abdicarea. În ziua de 20 octombrie, a achiziţionat proprietatea din Crimeea unde voia să se retragă în curând. Dar, pe 27 octombrie, a răcit. Întors la Taganrog, orăşel situat pe malul Mării Azov, unde îl aştepta Elisabeta, ţarul a intrat în comă şi a murit a doua zi. Moartea sa a dat naştere unui mare mit al istoriei ruse. Mulţi au crezut că Alexandru a trăit mai departe mulţi ani ca eremit în Siberia, sub numele de Feodor Kuzmici.

Dispariţia lui Alexandru I a precipitat evenimentele. Deoarece împăratul nu avea moştenitor direct, tronul trebuia să revină unuia dintre fraţii săi. Primul în ordinea succesiunii dinastice era marele-duce Constantin, viceregele constituţional al Poloniei. Îndoiala a ţinut timp de două săptămâni. Căci acesta renunţase de mult timp în secret la tron, deoarece se simţea foarte bine în Polonia, în compania unei frumoase poloneze, care nu-i dorea să poarte povara coroanei. În timp ce Constantin întârzia transmiterea răspunsului, se punea la cale o lovitură de stat. Dar, în ziua de 14 decembrie 1825, complotul a fost înăbuşit cu vărsare de sânge. Conjuraţii, prost pregătiţi, au fost împrăştiaţi cu tunul de forţele conduse de noul ţar Nicolae I. Complotul „decembriştilor“ voia să imprime Rusiei un mers nou, în pas cu progresul occidental.

Noua ţarină, Alexandra Feodorovna, născută prinţesă Charlotte de Prusia, era fiica renumitei regine Luise. Idila lor începuse pe când Nicolae avea optsprezece ani, iar Charlotte – şaptesprezece. Îndrăgostiţii s-au plimbat mână în mână la ţară, apoi s-au dus să asculte concerte de Mozart şi de Beethoven la Opera din Berlin. În ziua de 13 iulie 1817, romantica şi exaltata Charlotte, devenită Alexandra, se căsătorea cu viitorul ţar Nicolae I. Tinerei fete nici nu-i trecea prin minte că într-o zi avea să devină ţarină.

Împărăteasa văduvă ţinea mult la această noră pe care o compara cu „o dimineaţă de primăvară“. În schimb, Elisabeta nu părea deloc sensibilă la farmecul ei.

Bănuitor şi nemilos, Nicolae I a fost un soţ exigent, ca să nu spunem despotic. Fragila soţie şi-a pierdut curând prospeţimea şi sănătatea. Ritmul de viaţă impus de împărat, precum şi cele şapte sarcini consecutive au dus la slăbirea sănătăţii Alexandrei. Cea mai bună descriere a relaţiilor dintre cei doi ne-a rămas de la marchizul de Custine: „O veghează, îi pregăteşte băuturile, i le dă să le bea ca o soră medicală. După ce se pune pe picioare, o ucide din nou cu agitaţie, serbări, călătorii, amor [...]. În Rusia, soţie, copii, servitori, rude, favoriţi, toţi trebuie să urmeze vârtejul imperial până la moarte zâmbind“.

Nicolae nu a remarcat niciodată cât de slabă era Alexandra şi nici resemnarea din ochii ei obosiţi. „E foarte distractiv, îi scria ea fratelui său, să ai tot timpul un bebeluş în casă, dar tare mult aş vrea să mă odihnesc câţiva ani...“

După douăzeci de ani de căsnicie, împăratul încă îi mai scria soţiei sale: „Domnul te-a înzestrat cu un caracter atât de vesel, încât nu e nici un merit în a te iubi. Exist pentru tine, tu eşti eu – n-aş putea să spun altfel... Dacă uneori sunt exigent, asta se datorează faptului că vreau să găsesc totul în tine: fericire, bucurie, odihnă... Aş fi vrut să te fac de o sută de ori mai fericită..."

INSPIRATOAREA SECRETĂ A LUI ALEXANDRU AL II-LEA

ALEXANDRA FEODOROVNA a dăruit Rusiei pe unul dintre cei mai mari ţari, Alexandru al II-lea, zis Eliberatorul. În cartea sa *Voyage en Russie* („Călătorie în Rusia"), Théophile Gautier a făcut acestui monarh un portret admirativ. „Împăratul Alexandru al II-lea purta în acea seară un costum militar elegant, care îi punea în valoare statura înaltă, sveltă, degajată. Era un fel de haină sau de redingotă albă care cobora până la jumătatea pulpelor, cu brandenburguri de aur, tivită cu blană de vulpe albastră din Siberia la gât, la încheietura mâinilor şi în partea de jos, plină de stelele marilor ordine. Nişte pantaloni albaştri, mulaţi, se continuau în partea de jos cu ghete mici şi elegante. Părul împăratului era tuns scurt şi îi descoperea fruntea, plină şi pronunţată. Trăsăturile au o regularitate perfectă; albastrul ochilor devine mai intens datorită tonului brun al feţei, mai puţin alb decât fruntea, din cauza călătoriilor şi a exerciţiilor în aer liber. Conturul gurii are o formă grecească sculpturală; expresia fizionomiei are o fermitate maiestuoasă şi blândă pe care o luminează, din când în când, un zâmbet plin de graţie."

Între Alexandru şi viitoarea ţarină a fost dragoste la prima vedere, întâlnirea lor nefiind un aranjament diplomatic, ci pură întâmplare. Marele-duce era timid şi sentimental. În timpul călătoriei în Europa, a fost imediat subjugat când a zărit-o pe Maria de Hesse la teatrul din Darmstadt. Aceasta avea cincisprezece ani, talia fină, un ten de culoarea crinului şi un aer plin de blândeţe. A doua zi a dansat cu ea la bal. Valsând uşor aplecată în spate, cu ochii în pământ, tânăra aluneca elegant pe vârfurile pantofilor de mătase. Braţul cu mănuşă albă până la cot forma cu umărul un unghi atât de graţios, încât părea gâtul unei lebede.

„Nu avem nevoie să mergem mai departe, i-a spus marele-duce contelui Orlov. Am ales. Mă voi căsători cu prinţesa Maria de Hesse, dacă va dori să-mi facă onoarea de a-mi acorda mâna ei."

Reprezentanţii curţilor din Europa, care aşteptaseră tare mult această călătorie, în cursul căreia moştenitorul tronului Rusiei era invitat să aleagă de soţie pe una dintre fetele celor mai ilustre familii princiare, stăteau cu sufletul la gură. Era de notorietate faptul că prinţesa Maria de Hesse era, în realitate, fiica naturală a baronului de Grancy, mare-mareşal şi amant al marii-ducese Wilhelmina... Aşadar, se aştepta din partea ţarului Nicolae I o reacţie brutală, potrivită cu caracterul său semeţ şi sever. Dar, spre stupefacţia generală, nu numai că i-a dat voie fiului său să-i facă Mariei curte, ci a şi declarat:

„Numai să îndrăznească să spună cineva în Europa că moştenitorul tronului Rusiei este logodit cu fiica naturală a lui de Grancy!“

Logodna a avut loc în primăvara anului 1840. În ziua de 8 septembrie, în acelaşi an, Maria a intrat cu solemnitate în Sankt-Petersburg, într-o trăsură aurită, alături de împărăteasă. Şase luni mai târziu, Maria, devenită Maria Alexandrovna, se căsătorea cu Alexandru. Avea şaptesprezece ani, era frumoasă, emoţionantă, încrezătoare şi cochetă.

Marea-ducesă a devenit ţarină la moartea lui Nicolae I, în 1855. La încoronarea ei, Maria Alexandrovna a îmbrăcat o rochie de brocart alb, peste care fusese pus cordonul roşu al Ordinului „Sfânta Ecaterina“. Era coafată după moda rusească, părul despărţit în două cozi împletite încadrându-i faţa. La gât avea un colier din trei rânduri de perle şi diamante. Emoţionată, tânăra femeie a făcut un gest stângaci, în momentul cel mai solemn al ceremoniei, şi i-a căzut coroana. În confuzia generală, ea a luat-o de jos, a pus-o din nou pe cap, apoi, disperată, i-a murmurat contelui Ţolstoi, mare-mareşal al curţii: „Ăsta e semnul că nu o voi purta mult timp...“

Maria a adus pe lume şapte copii. La naşterea ultimului, văzând paloarea şi slăbiciunea lăuzei, medicii au sfătuit-o să întrerupă relaţiile conjugale cu soţul ei. Alexandru s-a înclinat de voie, de nevoie în faţa recomandărilor medicilor.

Din acel moment, ţarina s-a retras din ce în ce mai mult în apartamentele sale, printre mobilele preferate, oferite cândva de Maria Antoaneta, şi tablourile lui Murillo, Ruisdael sau Rafael. Stătea ore de-a rândul cu ochii ţintă la icoanele pe care le tot aduna. Numai exaltarea religioasă o mai însufleţea în răstimpuri. Ieşea din toropeală doar de Paşte. Atunci respecta obiceiurile poporului rus, tradiţia ouălor vopsite, spunea rugăciunile ritualului ortodox şi se bucura alături de ceilalţi de învierea lui Hristos.

Împărăteasa îşi petrecea cea mai mare parte a timpului în compania duhovnicului şi se ocupa de opere de binefacere, mai ales la Institutul Smolnîi. Dominând un braţ al fluviului Neva, institutul adăpostea pensionul tinerelor fete provenite din rândul nobilimii. Concepute de arhitectul italian Giacomo Quarenghi, clădirile contrastau prin marea sobrietate a formelor cu Colegiul Învierii, opera lui Rastrelli, a cărui faţadă policromă – albastră, albă şi aurie – constituia un exemplu de stil baroc rus.

Printre elevele acestui pension, surorile Dolgoruki nu puteau să treacă neobservate.

Părul blond al surorii mai mici era remarcabil, dar nu egala tenul de fildeş şi părul splendid al fetei mai mari, Ecaterina.

Născută în ziua de 14 noiembrie 1847, într-o familie cu opt copii, cea care era numită în intimitate Katiş purta un nume mare. Străbunul ei, Iuri Dolgoruki, era întemeietorul Moscovei. Tatăl ei, Mihail, ruinat de speculaţii financiare, fusese nevoit să-şi crească fetele pe cheltuiala împăratului. Un secol mai târziu, Danielle Darieux, apoi Romy Schneider aveau s-o întruchipeze pe ecran pe Ecaterina Dolgorukaia, tânăra studentă pe care Alexandru avea s-o numească

ulterior Katia. Nimeni nu a uitat cum fetiţa de la Institutul Smolnîi l-a făcut pe ţar să zâmbească, cu sinceritatea şi cu veselia ei.

Timpul trecuse, şi Ecaterina avea acum şaptesprezece ani. Părăsise institutul şi locuia la fratele ei. Într-o zi, în cursul unei plimbări în Grădina de Vară, l-a întâlnit pe împărat. Alexandru nu uitase mutrişoara drăguţă a ştrengăriţei Katiş. A recunoscut-o imediat şi au început să converseze. Simţindu-se brusc legată de acel bărbat în puterea vârstei, ca printr-o vrajă, tânăra s-a întrebat dacă putea să fugă de destinul care se contura.

Ecaterinei nu părea să-i pese că el era căsătorit, nici că avea cu treizeci de ani mai mult decât ea. Singurul inconvenient pentru ea era faptul că Alexandru era ţar. De aceea a rezistat asalturilor suveranului. Dar, într-o seară de iulie, pe aleile ascunse ale parcului de la Peterhof, tânăra fată a cedat iubirii împăratului ei. În ziua aceea, el a scris: „Azi, din păcate, nu sunt liber, dar cu prima ocazie mă voi căsători cu tine, căci te consider, acum şi pentru totdeauna, ca soţia mea în faţa lui Dumnezeu... Pe mâine, te binecuvântez!"

Din acel moment, destinul amanţilor va fi pecetluit până la moartea lui Alexandru.

Ţarul îi scria Ecaterinei zilnic pagini întregi: „Nu uita că toată viaţa mea e în fiinţa ta, îngerul sufletului meu, şi că singurul scop al acestei vieţi este să te văd fericită atât cât putem fi fericiţi în această lume. Cred că ţi-am dovedit, de la 13 iulie, că, atunci când iubesc cu adevărat pe cineva, nu ştiu să iubesc într-un mod egoist... Vei înţelege că nu mai trăiesc decât cu speranţa de a te revedea joia viitoare în cuibul nostru".

Acest cuib se afla la Palatul de Iarnă. Ecaterina intra acolo pe o uşă ascunsă a cărei cheie o avea, apoi se strecura într-o cameră legată de apartamentul lui Alexandru printr-o scară secretă.

În curând, toată curtea cunoştea iubirea clandestină a ţarului. Când zvonurile au ajuns la urechile marchizei de Cercemaggiore, cumnata Ecaterinei, aceasta a decis imediat s-o despartă pe tânăra fată de imperialul ei amant şi a trimis-o la Napoli. Dar ţarul nu era dintre aceia care pot fi puşi în faţa unui fapt împlinit. Şi, când s-a hotărât, după exemplul celorlalţi suverani, să viziteze Expoziţia Universală, Alexandru a ordonat familiei Dolgoruki să plece din Napoli şi să i se alăture la Paris. Acolo a scăpat-o pe Ecaterina de supravegherea la care era supusă şi a adus-o în fiecare seară în apartamentul său de la Elysée. Aceasta intra pe furiş în palat, şi acolo îl regăsea pe dragul ei amant, de care stătuse despărţită prea mult timp. La un moment dat, Alexandru i-a scris: „De când am început să te iubesc, nici o altă femeie nu a mai existat pentru mine... Tot anul în care m-ai respins cu atâta cruzime, dar şi tot timpul cât ai stat la Napoli, nu am dorit nici o altă femeie, nu m-am apropiat de nici una".

În ziua de 6 iunie 1867, după o trecere în revistă a trupelor, Napoleon al III-lea, Alexandru şi cei doi fii mai mari ai săi se aflau în Bois de Boulogne, într-o trăsură. Deodată, un om ivit ca din senin a scos un pistol şi l-a ochit pe ţar. Glonţul, tras de un exilat polonez, doar l-a atins uşor pe împărat. Părând imperturbabil,

fără să manifeste nici cea mai mică îngrijorare pentru starea lui, Alexandru s-a repezit imediat spre Elysée. În timp ce oficialii se înghesuiau în jurul lui cu solicitudine, grija lui cea mare era doar să scape de ei ca să o liniştească numaidecât pe Katia. Strângând-o în braţe pe femeia pe care o iubea, Alexandru, după propriile spuse, se bucura că rămăsese în viaţă. După întoarcerea la Sankt-Petersburg, Ecaterina s-a instalat într-o reşedinţă particulară pe Cheiul Englezilor. Chiar dacă era unit în faţa Bisericii cu împărăteasa Maria, ţarul trăia „conjugal“ cu Ecaterina. Lumea se amuza la Sankt-Petersburg pe seama legăturii suveranului. Aşa că Ecaterina evita să apară în public.

Împărţind cu amantul ei toate preocupările faţă de viitorul Rusiei, ea îşi exprima deseori părerea despre unele subiecte politice. Alexandru era atent şi îi aprecia judecata dreaptă. Deseori, în cursul serii, împăratul lua un carnet şi o desena pe Katia goală, întinsă pe pat, iar ea se uita la el zâmbind. (Aceste schiţe imperiale s-au păstrat în arhivele ruseşti.)

În ziua de 30 aprilie 1872, favorita a adus pe lume un băieţel pe nume George. În timpul naşterii dificile, Alexandru exclamase: „Dacă e nevoie, sacrificaţi copilul, dar pe ea salvaţi-o cu orice preţ!“

Ca pe vremea legăturii lui Alexandru I cu Maria Narîşkina, familia imperială şi curtea au fost scandalizate de naşterea micului bastard. Cu atât mai mult cu cât, în anul următor, Katia o aducea pe lume pe micuţa Olga. Împărăteasa Maria s-a retras într-un mutism total; numai rugăciunea părea să o mai întărească.

Oferind acestor doi copii patronimul de Iurievski, în amintirea lui Iuri Dolgoruki, ţarul avea să le confere un statut legal. În ziua de 11 iulie 1874, Alexandru a emis un ucaz: „Pentru minorii George Alexandrovici şi Olga Alexandrovna Iurievski. Acordăm drepturile care aparţin nobilimii şi îi ridicăm la rangul de prinţ cu titlul de alteţe“. Oare nu era aceasta o recunoaştere oficială?

În 1877, amanţii au fost despărţiţi din cauza războiului împotriva Turciei. A doua zi după plecarea lui, Alexandru i-a scris Katiei: „Bună ziua, înger drag al inimii mele. Am dormit bine, dar mă simt ca într-un vis trist, după tot timpul fericit petrecut împreună. Biata mea inimă este frântă că te-am părăsit şi simt că ţi-am luat viaţa cu mine şi pe a mea am lăsat-o cu tine“. În timpul după-amiezii, suveranul a adăugat acest post-scriptum: „Am petrecut toată dimineaţa lucrând şi suspin din nou că la trezirea mea din somn nu v-am revăzut, nici pe tine şi nici pe dragii de copii... Al tău pentru totdeauna!“

La întoarcerea sa, ţarul, fără să ţină seama de vreo prejudecată, a numit-o pe Katia domnişoară de onoare a împărătesei şi a instalat-o în Palatul de Iarnă. Tânăra femeie nu pretinsese niciodată toate aceste dovezi de recunoştinţă. Pentru ea, un singur lucru conta cu adevărat: să trăiască pentru Alexandru. De aceea s-a supus voinţei amantului ei, în ciuda lipsei de interes pentru intrigile de la curte.

Deşi era cu gândul la iubirea lui, împăratul nu pierdea din vedere reformele care aveau să facă din el un mare ţar. În acea perioadă, Ecaterina a devenit sfătuitoarea sa în materie de politică.

La urcarea pe tron a lui Alexandru al II-lea, în 1855, populaţia de iobagi a Rusiei număra douăzeci de milioane de suflete. Patru milioane şapte sute de mii lucrau pe pământurile coroanei, în mine, în uzine; douăzeci şi unu de milioane aparţineau marilor proprietari funciari, iar un milion cinci sute de mii erau oameni de serviciu.

După încoronare, la îndemnul soţiei sale, împăratul acordase amnistie participanţilor la revolta din decembrie 1825, exilaţi în îndepărtata Siberie. În fruntea preocupărilor sale fusese abolirea iobăgiei, după care veneau reformele teritoriale, juridice şi militare.

Ţara era în fierbere: se formase o mişcare feministă, care se străduia să amelioreze condiţia femeii. Tânăra generaţie, influenţată de criticii societăţii ruse, susţinuţi de ziarele *Contemporanul* şi *Cuvântul Rus*, a respins în bloc morala convenţională. Adepţii acestei noi morale au fost numiţi „nihilişti", deoarece negau toate restricţiile şi toate convenţiile. Lozinca lor era: „Jos hainele aristocratice, religia, bunele maniere şi orice autoritate, începând cu autoritatea parentală!" Metoda lor: teroarea politică.

Fie că era vorba despre nobili, negustori sau ţărani, familia rusă funcţiona de secole după acelaşi model, întruchipat de patriarhatul autocratic, regat în miniatură al şefului de familie, replică fidelă a autocraţiei ţariste. După anul 1860, în toate familiile nobile, copiii doreau să dispună de viaţa lor după propriul plac. Fetele tinere au început să vină în număr mare în oraşele universitare.

După abolirea iobăgiei, proclamată de Alexandru, femeile au considerat că venise şi rândul lor şi revendicau din ce în ce mai mult dreptul de a părăsi tiranul domestic. S-au lovit însă de soţii sau de taţii lor, deţinătorii paşapoartelor familiale. În Rusia, nimeni nu avea dreptul să părăsească locul de naştere sau de reşedinţă fără paşaport. Fetele figurau pe paşaportul tatălui lor cât timp erau minore. Dacă se măritau, puteau avea paşaport, dar atunci intrau sub autoritatea soţului. Din ce în ce mai multe tinere aveau acelaşi scop precis: să-şi părăsească părinţii ca să facă studii, să aibă o meserie care să le elibereze de dominaţia familială.

Un val de teroare s-a manifestat la sfârşitul anului 1878. Un general, comandantul jandarmilor din Sankt-Petersburg, un prinţ, un guvernator şi directorul poliţiei de stat au fost ucişi; ţarul a scăpat totuşi cu viaţă din atentat. De ce atâta ură împotriva acestui ţar care îndrăznise să-i elibereze pe iobagi? Atacatorii considerau că era mai bine să-l suprime pe ţarul reformator decât să vadă revoluţia ucisă în faşă de reformele luate de acesta.

Pe acest fundal agitat, ţarina şi amanta lui Alexandru aveau păreri opuse. Maria Alexandrovna combătea deschis ideile progresiste; Katia făcea eforturi în direcţia proclamării unei Carte constituţionale. Legat de asta, un om al vremii a scris: „Recepţie la împărăteasă. Gorciakov (prim-ministrul) povesteşte că aceasta i-a scris patru pagini ca să-i spună că, dacă se apropia de Austria în timpul absenţei sale, îşi sacrifica reputaţia şi persoana. Mie mi-a spus că spera că n-aveam să-i fac vreo surpriză, ceea ce înseamnă, în accepţiunea ei, reforme

constituţionale sau favoruri minorităţilor religioase şi vechilor credincioşi... Nu ar fi prima dată când remarc influenţa nefastă, deşi puţin vizibilă, pe care o poate exercita asupra treburilor statului".

Imixtiunile ţarinei vor înceta odată cu dispariţia sa, în iunie 1880. De data asta, nimic nu-l mai putea împiedica pe Alexandru să se căsătorească, în sfârşit, în faţa lui Dumnezeu, cu cea cu care îşi împărţea viaţa de mult timp. După trecerea lunii de doliu impuse de protocol, ţarul a fixat data căsătoriei pe 18 iulie. Anturajul suveranului a fost şocat de această hotărâre, cu atât mai mult cu cât prinţul moştenitor nu trebuia să fie informat. Când cineva a îndrăznit să-i spună ţarului că fiul său s-ar fi simţit extrem de ofensat, autocratul a răspuns: „Sunt stăpân la mine acasă şi singurul judecător al faptelor mele".

Căsătoria a avut loc aşa cum fusese prevăzut. „De prea mult timp aşteptam această zi, spune Alexandru. Paisprezece ani. Nu mai puteam, aveam tot timpul senzaţia unei greutăţi care îmi strivea inima. Sunt speriat de fericirea mea. Ah, fie ca Domnul să nu mi-o ia prea repede!"

După ce a ordonat Senatului să-i acorde Ecaterinei numele de prinţesă Iurievskaia cu titlul de alteţă serenisimă, pentru ea şi copiii ei, ţarul a vrut să-şi realizeze visul: încoronarea Katiei. Noul său prim-ministru, reformatorul Loris-Melikov, a văzut atunci oportunitatea instalării în Rusia a unui regim constituţional. Deoarece, după părerea lui, în acest mod poporul ar fi acceptat mai bine încoronarea tinerei femei. Acum nu rămânea decât să-şi convingă suveranul. Abilul ministru şi aliata lui, Katia, au reuşit să-l convingă pe Alexandru, aflat în vilegiatură pe malul Mării Negre.

În ziua de 1 martie 1881, ţarul a semnat Carta, care prevedea principiul reprezentării naţionale şi care trebuia aprobată de Consiliul de Miniştri trei zile mai târziu. Apoi s-a dus la manejul Mihail ca să asiste la schimbarea gărzii. Prima bombă a explodat lângă trăsura imperială. Alexandru al II-lea a coborât din trăsură ca să adreseze câteva cuvinte de încurajare răniţilor. Atunci a fost lovit mortal de a doua bombă.

Corpul i-a fost sfâşiat, piciorul drept smuls, faţa şi capul pline de răni, un ochi închis şi celălalt fără viaţă.

Katia a rămas mult timp năucită în faţa cadavrului împăratului, sărutându-i mâinile intacte şi murmurând: „Saşa"... Ea îl implorase să nu iasă, dar Alexandru o asigurase că nu i se putea întâmpla nimic, deoarece o ţigancă îi prezisese moartea în al şaptelea atentat, şi nu avuseseră loc decât cinci... Katiei nu-i mai rămânea decât să părăsească Rusia pentru totdeauna.

Cu ocazia funeraliilor, când ceremonia era aproape terminată şi după ce întreaga familie imperială a sărutat pentru ultima dată mâna defunctului, Ecaterina a apărut învăluită în voaluri lungi, sprijinită de contele Adlerberg. Un diplomat francez a relatat scena: „A urcat treptele catafalcului cu pas tremurător. Apoi, căzând în genunchi, s-a cufundat în rugăciune, cu capul sprijinit de sicriu. După câteva minute, s-a ridicat cu greutate, l-a luat din nou de braţ pe contele Adlerberg şi s-a îndreptat încet spre fundul bisericii... Din toate amintirile

pe care le voi păstra din această călătorie, una dintre cele mai impresionante a fost apariţia fugară a prinţesei Iurievskaia în catedrala fortăreţei".

Patruzeci de ani mai târziu, la 15 februarie 1922, o prinţesă rusă bătrână se stingea la Nisa. Dispariţia sa a fost remarcată doar de câţiva apropiaţi, în mijlocul unei indiferenţe generale. Totuşi, Ecaterina Dolgorukaia, prinţesă Iurievskaia, va rămâne în istorie drept inspiratoarea unui mare reformator. Cel care, în ziua de 2 martie 1861, proclamase că în Rusia nu mai existau iobagi, că toţi cetăţenii deveniseră egali.

În spatele actualului Muzeu Puşkin, la Sankt-Petersburg, de-a lungul Canalului Ecaterina, se înalţă o biserică asemănătoare cu cea a Sfântului Preafericit Vasile. E construită din marmură şi din piatră fină, iar faţadele şi zidurile interioare sunt împodobite cu mozaicuri şi cu icoane. Prin formele lor diverse şi colorate cupolele acesteia rivalizează cu cele ale bisericii în stil baroc din Piaţa Roşie. Alexandru al III-lea a ordonat construirea ei exact în locul unde a murit tatăl său, în ziua de 1 martie 1881.

Alexandru al III-lea şi-a început domnia susţinând contrariul reformelor liberale ale tatălui său. Soţia lui nu a jucat nici un rol politic, rămânând în umbra soţului ei.

Timp de treisprezece ani, împăratul a oferit ţării sale pace internă şi externă, a înzestrat-o cu sute de kilometri de cale ferată, a ordonat construirea Transiberianului, a determinat un salt spectaculos al productivităţii agricole şi industriale şi a umplut tezaurul de bani. A refăcut în toată Europa, şi în special în Franţa, prestigiul şi influenţa Rusiei, puternic zdruncinate după Războiul ruso-turc dus de tatăl său.

Totuşi, politica sa bazată pe principiile slavofile nu era compatibilă cu situaţia în care se afla acest imperiu multinaţional, frământat de contradicţii interne.

ALEXANDRA FEODOROVNA SAU ENIGMA ULTIMEI ŢARINE

ÎN ZIUA DE 17 IULIE 1998, la exact optzeci de ani de la asasinarea ultimei ţarine, Alexandra, şi a soţului ei, Nicolae al II-lea, rămăşiţele lor pământeşti au fost în mod solemn înmormântate în cripta Catedralei Sfinţii Petru şi Pavel din Sankt-Petersburg, mausoleul dinastiei Romanov de la Petru cel Mare încoace. Copiii lor şi celelalte persoane, masacrate în acelaşi timp cu ei în subsolul Casei Ipatiev din Ekaterinburg, au fost înmormântaţi alături de ei: trei dintre fiicele lor, marile-ducese Tatiana, Olga şi Anastasia, medicul lor, doctorul Evgheni Botkin, bucătarul lor, Ivan Haritonov, camerista, Anna Demidova, şi valetul, Alois Trupp. Lipseau două victime: ţareviciul Aleksei şi marea-ducesă Maria. Rămăşiţele lor nu au fost găsite cu ocazia exhumării oficiale din 1979.

Această reînhumare a fost concepută ca o ceremonie de ispăşire şi de reconciliere colectivă: *Pokoianie i soglasie*, cum sună în ruseşte, în termeni împrumutaţi din teologia ortodoxă.

Monarhiştii au văzut în asta o reabilitare completă a ultimului ţar şi a operei sale. Liberalii au vrut mai curând să onoreze, prin intermediul „martorilor de la Ekaterinburg", toate victimele „lichidărilor" leniniste şi staliniste. Naţionaliştii, inclusiv naţionaliştii comunişti, au pus în faţă „restabilirea continuităţii istoriei ruse milenare".

Nostalgia imperială este puternică în toate mediile, dar, după cum se remarcă la Moscova, „o restauraţie, la sfârşitul secolului XX, ar fi avut nevoie de un Juan Carlos". Iar acest Juan Carlos nu exista. Nici Elţîn, numit Boris I de o presă din ce în ce mai impertinentă, nici fiica sa, Tatiana Diacenko, zisă „ţarina", nici Gheorghi, cu ascendenţă caucaziană din partea mamei, nu puteau să pretindă acest rol. Nicolae şi Alexandra, chiar reabilitaţi, par hotărâţi să rămână ultimul ţar şi ultima ţarină.

Alexandra a rămas, pentru ruşi, simbolul sfătuitoarei din umbră în afacerile legate de politică. A avut o viaţă personală împlinită. Îşi iubea soţul şi îi dădea sfaturi excelente pentru alegerea colaboratorilor: mai întâi contele Serghei Witte, apoi Piotr Stolîpin. Sub impulsul lor, Rusia a cunoscut o dezvoltare extrem de rapidă şi o viaţă culturală strălucită. A fost „epoca de argint" în literatură, cea a simboliştilor şi a primilor cubişti în pictură, epoca baletelor ruseşti, a muzicii şi a dansului. Reproşurile care i se fac se referă la cele două războaie, unul pierdut în 1904 cu Japonia, altul, prea costisitor în vieţi ruseşti, Primul Război Mondial, precum şi două revoluţii, în 1905 şi 1917. Mulţi au crezut că

ea a jucat un rol fatal în cadrul cuplului imperial şi că nu avea calităţile necesare pentru a ocupa aceste funcţii înalte. Fragilitatea sa fizică şi caracterul introvertit au făcut-o inaptă să joace un rol politic benefic pentru Rusia în timp de criză. Totuşi, în Rusia de azi, în spiritul oamenilor începe să se impună o imagine mai favorabilă, pe măsură ce ideologia comunistă îşi pierde din vigoare. În anii '70, ea a fost vehiculată de Samizdat – ediţie „paralelă" – şi chiar de unele mijloace de informare în masă oficiale. În 1972, ziarul de mare tiraj *Zviezda* a publicat o relatare detaliată şi obiectivă a asasinării ţarului şi a familiei sale. În 1977, o elegie în memoria familiei imperiale a apărut în revista *Avrora* din Leningrad. Portretele ţarinei şi ale familiei sale circulă astăzi în mod liber. Arhivele confirmă şi curajul excepţional al Alexandrei pe durata captivităţii.

Totul a început ca într-un basm cu zâne. Moştenitorul Romanovilor, ţareviciul Niki, a întâlnit-o pe adorabila Alix de Hesse-Darmstadt, nepoata preferată a reginei Victoria şi verişoara lui Wilhelm al II-lea, cu ocazia unei căsătorii princiare la Sankt-Petersburg. În jurul lor se desfăşura tot fastul Rusiei imperiale. Hainele doamnelor străluceau de dantele cusute cu fir de argint şi cu pietre preţioase. Costumele, pălăriile şi spadele curtenilor eleganţi erau presărate cu diamante şi cu alte giuvaiere. Ţareviciul avea şaisprezece ani – şi prinţesa lui – doisprezece. Între ei a fost dragoste la prima vedere. Tânărul a fost nevoit să aştepte cinci ani, până când a reuşit să învingă reticenţa familiei sale în faţa perspectivei căsătoriei. Alexandru al III-lea şi soţia sa, Maria Feodorovna, ar fi preferat ca noră o tânără care să aibă un nume mai prestigios decât cel al familiei Hesse. Se gândeau la Hélène de Orléans, fiica contelui de Paris, adică o rudă a lui Ludovic al XVI-lea, sau la Margareta de Prusia. Dar un complot familial l-a ajutat pe tânărul Niki, foarte îndrăgostit de Alix, să triumfe. Regina Victoria, soţia prinţului de Wells (sora împărătesei Maria Feodorovna), Wilhelm al II-lea, vărul ţareviciului, împreună cu iubita lui şi, în sfârşit, Ella, sora mai mare a frumoasei Alix, soţia unuia dintre unchii ţarului, s-au înţeles ca să obţină consimţământul tinerei Alix, al lui Alexandru al III-lea şi al soţiei sale. Totuşi, în ultimul moment a apărut un impediment neaşteptat. Tânăra prinţesă a refuzat să se convertească la ortodoxie. A fost nevoie de trei zile de negocieri intense ca să i se obţină consimţământul. În cele din urmă, Alix şi-a asumat destinul. În ziua de 23 aprilie 1894, s-a legat de ţarevici pe viaţă, „cu faţa luminată de o bucurie calmă", după cum spunea ţarul. Deodată, timida Alix s-a schimbat. Se arăta din ce în ce mai îndrăgostită. Viitoarea ţarină radia. A vizitat cu logodnicul ei Coburgul şi s-au plimbat împreună în locurile ei preferate.

Prinţesa era foarte frumoasă. Cu părul ei splendid cu reflexe aurii, ea îşi deruta interlocutorii privind ţintă, cu ochii ei mari şi cenuşii, ceva ce numai ea putea să vadă. Se înroşea cu uşurinţă şi zâmbea rar. Nicolae aproape că nu se schimbase deloc de la prima lor întâlnire, faţa lui păstrând aceeaşi expresie visătoare. Nu era înalt, dar era bine făcut. Iar ochii lui albaştri, care băteau în verde, încă o mai făceau pe fată să roşească.

Sejururile frumoasei Alix la curtea Rusiei, înainte de căsătorie, nu au fost deloc reuşite. A fost o apariţie ştearsă. Unii au găsit-o stângace, neatrăgătoare, alţii au văzut-o semeaţă, orgolioasă şi dispreţuitoare. Deoarece nu vorbea limba rusă şi cunoştea prea puţin franceza, conversaţiile se limitau la folosirea limbii engleze. În realitate, Alix era paralizată de timiditate.

Căsătoria a fost fixată pentru vara următoare. Dar dispariţia ţarului Alexandru al III-lea a dat peste cap aceste planuri. În ziua de 1 noiembrie 1894, ţareviciul Niki devenea împăratul Nicolae al II-lea. Tânărul suveran nota în jurnalul său: „Doamne! Doamne! Ce zi! Domnul l-a chemat la el pe tatăl nostru adorat, pe tăticul nostru drag, preaiubitul nostru. Sunt ameţit, nu pot să cred..."

Prima apariţie în public a viitoarei ţarine a fost în urma sicriului lui Alexandru al III-lea. „Prevestire rea", murmura lumea. Protocolul impunea cuplului respectarea unui doliu de doi ani înainte de a se gândi să se căsătorească. Dar îndrăgostiţii nu puteau să aştepte atâta timp. De aceea ceremonia a fost fixată pe 9 decembrie, ziua aniversării împărătesei Maria Feodorovna.

La opt zile după urcarea sa pe tron, Nicolae se căsătorea cu Alix de Hesse, pe care Biserica Ortodoxă o botezase Alexandra Feodorovna. În zori, văduva lui Alexandru al III-lea şi marile-ducese Xenia şi Olga, surorile lui Nicolae, au îmbrăcat-o pe Alexandra cu costumul nupţial tradiţional. Strânsă în acea rochie grea de brocart cusut cu fir de argint, pe jumătate acoperită de veşmântul cu trenă lungă din postav cusut cu fir de aur şi tivit cu hermină, ţarina putea să simtă deja povara noii sale vieţi.

Clopotele Catedralei Sfântul Vasile au anunţat căsătoria cuplului copleşit de fericire. „Niciodată nu am văzut două fiinţe mai îndrăgostite una de alta şi mai fericite", spunea viitorul George al V-lea al Angliei, vărul lor. Alexandra a fost încurajată de aclamaţiile mulţimii bucuroase. Aproape că se simţea deja iubită.

Domnia lui Nicolae al II-lea şi a Alexandrei a început sub auspicii sinistre. Cu ocazia încoronării, împăratul a oferit poporului o mare petrecere lângă Moscova. Trei sute de mii de persoane au putut să profite de distracţii gratuite şi de darurile ţarului. Printr-o neglijenţă a autorităţilor publice, la Hodînka, un teren viran care servea ca loc de antrenament pentru garnizoana din Moscova, găurile, tranşeele, şanţurile fuseseră lăsate neacoperite. Şi când a început distribuirea darurilor, înghesuiala a fost atât de mare, încât mulţi au căzut în acele şanţuri. După cifrele oficiale, şi-au găsit moartea o mie trei sute optzeci şi nouă de persoane, iar o mie trei sute au fost rănite. Tânărul cuplu imperial a fost copleşit de durere. Nicolae a notat în jurnal: „Totul a mers până acum ca pe roate, dar azi a fost săvârşit un mare păcat... Vreo mie trei sute de persoane au fost călcate în picioare. Am aflat la nouă dimineaţa. Această veste mi-a provocat o tristeţe cumplită..."

Mama ţarului i-a recomandat fiului ei pedepsirea exemplară a celor răspunzători de această dramă şi, în primul rând, a celor din administraţia

Moscovei. Dar Alexandra a intervenit în favoarea acestora din urmă, conduşi de marele-duce Serghei, cumnatul ei, iar Nicolae a dat ascultare soţiei sale.

Zâmbetul a dispărut de pe buzele ţarului. Nicolae moştenise de la mama sa, Maria Feodorovna, prinţesă Dagmar de Danemarca, ceva din sângele lui Hamlet. Supus capriciilor unei voinţe lipsite de constanţă, ultimul ţar al tuturor ruşilor amintea prin caracter de umbra eroului shakespearian.

Dar Alexandra avea să vegheze asupra soţului ei, exercitând asupra lui o influenţă unică. Imediat după moartea lui Alexandru al III-lea, îl sfătuise pe Nicolae: „De acum înainte, trebuie să ţi se spună totul, trebuie să fii consultat în toate privinţele. Nu lăsa să se uite cine eşti".

Tânăra şi radioasa împărăteasă nu şi-a pierdut totuşi timiditatea excesivă. Vorbea cu ezitare şi roşea deseori. Caracterul ei exagerat de rezervat îi respingea pe cei bine intenţionaţi, şi, în afara cercului familial intim, Alexandra nu era deloc apreciată. Soacra ei însă, întotdeauna amabilă, zâmbitoare şi frumos îmbrăcată, stârnea admiraţia curţii, care s-a grupat în jurul ei. Împărăteasa văduvă nu îşi agrease niciodată nora, pe care nu o considera destul de bună pentru fiul ei, şi noua ţarină suferise întotdeauna din cauza răcelii cu care o trata soacra ei. Între cele două femei exista o rivalitate ce avea să se menţină şi în privinţa problemelor politice. În timp ce Maria Feodorovna dorea instaurarea unui sistem parlamentar, Alexandra era susţinătoarea autocraţiei absolute.

Căsătoria lui Nicolae cu Alexandra fusese aranjată atât de rapid, încât nici o locuinţă nu fusese pregătită pentru ei. S-au instalat temporar în Palatul Anicikov, unde împărăteasa văduvă îşi dăduse pe vremuri frâu liber pasiunii sale pentru dans, palat unde puteau fi văzuţi deseori Puşkin şi încântătoarea sa soţie, Natalia.

Cuplul imperial lua zilnic dejunul cu Maria Feodorovna, apoi Nicolae se întorcea în biroul său. Alexandra îşi petrecea zilele aşteptându-l să-şi facă apariţia. Tânăra scria în jurnalul ei: „Mă simt complet singură. Încă nu mă pot convinge că sunt căsătorită. E ca şi cum aş fi venită singură în vizită". Se mai temea şi de un atentat împotriva ţarului. Să nu uităm că, de mai bine de douăzeci de ani, se dădea o adevărată luptă între autocraţie şi organizaţiile teroriste, soţul ei nefiind la adăpost de o agresiune.

Nicolae şi Alexandra s-au instalat în cele din urmă în Palatul Alexandru, situat puţin mai retras de Palatul Ecaterina, la Ţarskoe Selo.

În noiembrie 1895, ţarina a adus pe lume, în chinuri teribile, o fetiţă care a primit numele de Olga. După obicei, pentru copil a fost aleasă o guvernantă, dar Alexandra a declarat că îşi va hrăni pruncul, îl va scălda şi îl va îmbrăca ea însăşi. Hotărârea ei a stârnit o adevărată revoluţie la curte.

În 1896 a avut loc încoronarea ei. Poporul a fost uimit de frumuseţea noii sale suverane, care, cu această ocazie, îmbrăcase o rochie brodată cu fir de argint, împodobită cu zece mii de perle. În timpul verii, ţarul şi-a dus soţia şi fiica să-i viziteze pe membrii familiei care domneau în Europa. Astfel, s-au oprit la Viena, la împăratul Franz Joseph şi la împărăteasa Sissi, au poposit la Copenhaga

la bunicii lui Nicolae, regele Christian al IX-lea şi regina Luise. Alexandra şi-a reîntâlnit cu mare bucurie bunica, regina Victoria, la Castelul Balmoral, în compania viitorului Eduard al VII-lea. Trecerea lor pe la Paris, în zilele de 5 şi 6 octombrie, a coincis cu datele de comemorare a zilelor tragice pentru Ludovic al XVI-lea şi Maria Antoaneta. În timpul acestui sejur, Alexandra a crezut că soţul ei fusese otrăvit, căci se simţise rău după un dineu. În plus, era convinsă că se trăsese în ferestrele ei. Mai mult decât îngrijorări exagerate, împărăteasa părea să aibă o previziune a propriului destin. I-a dezvăluit acest sentiment soţului ei când au apărut, chiar în aceeaşi seară, la balconul Galeriei Bătăliilor de la Versailles, unde Maria Antoaneta stătuse cândva singură în faţa răsculaţilor (după cum a amintit Catherine Durand-Cheynet). Imaginile din trecut apăruseră în mintea ei ca într-un vis. Aceste nelinişti nu au fost deloc luate în serios la curtea Rusiei, care vedea în noua ţarină un personaj maniaco-depresiv, aflat la un pas de psihoză.

La întoarcerea la Ţarskoe Selo, tânăra femeie şi-a dat seama că era însărcinată. În luna mai a anului 1897, ţarina a născut o fetiţă care a fost botezată Tatiana. Alexandra avea din nou un pretext ca să stea departe de curte, cea mai mare parte a timpului petrecându-şi-o cu îngrijirea copiilor. Iarna următoare, a apărut la câteva baluri şi recepţii alături de soţul ei. Împărăteasa părea mai sigură pe ea, mai puţin rigidă, dar intransigenţa ei morală şi concepţia sa de „mic-burgheză“ erau departe de ideile revoluţionare ale feministelor în vogă la acea vreme în societatea rusă. Ţarinele din secolul al XIX-lea apăreau întotdeauna ca un simbol al autocraţiei, rigidă şi imuabilă, fiind condamnate la un rol pasiv. De la acestea se aşteptau unul sau mai mulţi moştenitori şi o ţinută demnă şi ireproşabilă, ele servind drept model unei curţi nu totdeauna puritane. Trebuia ca ele să fie soţii supuse, tandre şi înţelegătoare, mame atente, păzitoare neabătute ale credinţei ortodoxe. Alexandra deplângea libertatea moravurilor: „Tinerele doamne de la Sankt-Petersburg nu au în cap decât ofiţeri frumoşi!“

Deosebit de sinceră, îi venea greu să ascundă ce gândea despre acea curte frivolă, ipocrită şi avidă. Dedicată familiei sale şi religiei, nu suporta nici cancanurile şi nici lucrurile licenţioase. De acum înainte, împărăteasa va considera orice opinie diferită de a sa un act de ostilitate împotriva soţului ei şi a dinastiei Romanov.

În 1898, însărcinată pentru a treia oară, împărăteasa a fost nevoită să stea în pat. Seara, Nicolae îi citea *Război şi pace*. Tolstoi era un critic redutabil al regimului imperial, dar ea avea, la fel ca el, aceeaşi viziune a Rusiei eterne şi aceeaşi filosofie a naturii. Fetiţa născută în iunie 1899 a fost numită Maria, ca exaltata şi mistica eroină din *Război şi pace*, de care Alexandra se simţea atât de aproape.

Sigur, era fericită cu cele trei fiice ale ei, dar îi părea rău că nu-i dăruise un moştenitor lui Nicolae. Trăia mai retrasă ca niciodată la Ţarskoe Selo, în apartamentele sale private, în timp ce soacra şi curtea îi reproşau că astfel compromitea viitorul dinastiei.

În faţa acestei ostilităţi, ţarina a căutat sprijin în misticism. Vrând să găsească un ghid spiritual, a început să viziteze frecvent mănăstirile. În dezorientarea ei, ţarina a recurs chiar la ghicit în cărţi, spiritism şi tămăduitori. Astfel, a sosit la Ţarskoe Selo un anume părinte Philippe, specializat în vindecarea fizică şi spirituală a bolnavilor prin „rugăciune şi aşezarea mâinilor deasupra bolnavului". Întâlnirea cuplului imperial cu acest francez a avut loc în septembrie 1901 la Compiègne. Curtea Rusiei auzise deja laudele aduse extraordinarelor sale puteri de vindecător de către Papus, autor a numeroase tratate ezoterice, foarte populare la Sankt-Petersburg. Cu ocazia vizitei lor în Franţa, Nicolae şi Alexandra au petrecut o seară întreagă cu Philippe. Aflând despre necazurile sale cu justiţia, Nicolae l-a rugat pe ministrul francez de externe, Declassé, să elibereze o diplomă „făcătorului de miracole". Dar, cu sau fără diplomă, Alexandra dorea prezenţa acestuia la Ţarskoe Selo...

În Rusia, vindecătorul a primit titlul de medic militar şi gradul de colonel. El a convins-o pe împărăteasă să nu mai recurgă niciodată la ocultism şi să se gândească numai la Dumnezeu, asigurând-o că în curând va aduce pe lume un fiu.

În timpul iernii 1902–1903, Alexandra a rămas într-adevăr însărcinată, dar un avort spontan i-a spulberat speranţele. În faţa influenţei acestui „şarlatan" asupra ţarului şi asupra ţarinei, ţara a fost cuprinsă de indignare. Clerul s-a simţit jignit de puterea pe care acest străin, catolic, o avea asupra lor. Cuplul imperial a fost nevoit atunci să se despartă de Philippe. Până la moartea sa, în 1905, francezul a întreţinut o corespondenţă asiduă cu împărăteasa, care nu s-a îndoit niciodată de puterile magice ale acestui drag prieten.

În timpul acelei ierni, un val sângeros de atentate a dus la moartea ministrului de interne şi a guvernatorului Finlandei. Ţarina a devenit îngrijorată de agitaţia muncitorilor din uzine, de dezordinile din ţară şi de nemulţumirea din mediile liberale.

Tot acum, flota rusă a fost atacată de japonezi. În ciuda rumorilor alarmiste, Alexandra nu voia să creadă în iminenţa unui conflict cu Japonia pentru ocuparea Coreei, singura regiune din Asia de Nord-Est care scăpase încă expansionismului rus spre Pacific. Ţarina susţinea eforturile de pace ale soţului ei, deoarece considera războiul un rău absolut.

Tânăra femeie s-a ocupat imediat de organizarea sanitară şi de trenurile care evacuau răniţii. A transformat Palatul Ecaterina şi Palatul de Iarnă în spitale. Apoi s-a consacrat răniţilor repatriaţi de pe front şi a lucrat ore în şir, împreună cu doamnele de la curte, la tăiatul bandajelor de pânză pentru pansarea răniţilor.

La începutul anului 1904, în plină furtună, s-a născut Aleksei, moştenitorul atât de dorit. Alexandra s-a simţit, în sfârşit, legitimată în faţa familiei imperiale şi a întregului imperiu. Dar fatalitatea a vrut ca, luând-o de soţie pe Alexandra, Nicolae al II-lea să unească ereditatea încărcată a Romanovilor cu cea a Casei

de Hesse. Alexandra purta în sânge boala familiei de Hesse, hemofilia, maladie transmisă de femei şi care îi afectează numai pe bărbaţi.

La vârsta de şase săptămâni, copilului i-a curs sânge din buric... Hemoragia ţareviciului a durat trei zile. Împărăteasa nu a părăsit nici o clipă leagănul, obsedată de amintiri funeste. Îi venea în minte sfârşitul tragic al fratelui ei Frederic, care murise în braţele mamei sale. Nepotul ei, Henric, fiul mai mare al surorii sale, încetase din viaţă la patru ani în condiţii identice; fratele ei suferea de aceeaşi boală, iar unchiul ei, Leopold, se prăpădise şi el de tânăr.

De acum înainte, Alexandra nu-şi va mai putea permite nici un moment de odihnă.

La venirea verii, împărăteasa a suferit de edeme la picioare şi de o slăbiciune cardiacă. Nicolae a plimbat-o atunci într-un fotoliu cu rotile, ca să nu obosească. Voia să cunoască tot timpul grijile soţului ei şi cerea să-i fie aduse la cunoştinţă intenţiile acestuia. Deseori îi spunea ce să facă.

În ziua de 6 ianuarie 1905, oraşul Sankt-Petersburg a fost paralizat de grevă. La insistenţele unchiului său, marele-duce Vladimir, Nicolae a renunţat să primească o delegaţie a greviştilor şi s-a reîntors la Ţarskoe Selo împreună cu Alexandra. Trei zile mai târziu, mulţimea cerea prezenţa ţarului în faţa porţilor de fier închise ale Palatului de Iarnă!

Împărăteasa a aflat doar seara târziu de tragedia din acea duminică sângeroasă. „Prin ce angoase trecem! scria ea surorii sale. E timpul încercărilor... Să nu crezi toate ororile pe care le scriu ziarele străine. Te fac să ţi se ridice părul în cap cu exagerările lor sordide. Da, trupa a fost nevoită să deschidă focul. Din păcate, e adevărat. Mulţimii i s-a spus de mai multe ori să se împrăştie, că Niki nu era la Sankt-Petersburg şi că soldaţii vor fi obligaţi să tragă dacă va încerca să înainteze. Dar nimeni nu a vrut să audă toate astea, şi a curs sânge. Au fost în total nouăzeci şi doi de morţi şi două, trei sute de răniţi. E cumplit, dar altfel mulţimea ar fi devenit mult mai mare şi ar fi fost strivite mii de persoane."

În ziua de 4 februarie, Alexandra a aflat de asasinarea marelui-duce Serghei, cumnatul ei, chiar în interiorul Kremlinului. A fost indignată de vulnerabilitatea guvernului imperial, ajuns ţinta unor mici grupuri teroriste ce nu puteau fi neutralizate, şi s-a alarmat de neputinţa poliţiei de a dejuca atentatele.

În vara anului 1905, împăratul a semnat un manifest imperial care anunţa înfiinţarea unei Dume consultative. Această decizie a avut o mulţime de consecinţe şi a fost una dintre puţinele neinfluenţate de soţia lui. Împărăteasă de zece ani, Alexandra simţea pentru autocraţie un ataşament visceral. Vedea în jurământul făcut cu ocazia încoronării o misiune divină, o moştenire sacră pe care Nicolae trebuia s-o dea mai departe. „Nu ai dreptul să abandonezi în faţa supuşilor tăi nici cea mai mică parte din autoritatea pe care providenţa ţi-a dăruit-o asupra lor. Nu eşti liber să renunţi la autocraţie aşa cum nu eşti liber să-ţi renegi credinţa ortodoxă", a insistat ea înainte ca soţul ei să cedeze presiunilor marelui-duce Nicolae şi să semneze manifestul. De acum înainte, era ţarina unui imperiu constituţional. Vlăguit de războiul civil şi de tulburările revoluţionare,

imperiul se clătina tot mai mult, şi Alexandra suferea din cauza neputinţei sale. Considera atrocităţile revoluţiei la fel de îngrozitoare ca represiunea.

Apoi, o altă decizie majoră avea să fie luată, de data asta sub directa ei influenţă. În câteva săptămâni, armata a înăbuşit insurecţiile şi a restabilit ordinea. Împărăteasa, îndurerată de zelul represiv al preşedintelui consiliului, Witte, i-a sugerat soţul ei să-l schimbe. Alexandra a propus numirea lui Stolîpin în postul de prim-ministru. Dorea să aibă de-a face cât mai urgent cu feţe noi, energice şi fidele.

La sfârşitul acestui an cumplit, tulburările cardiace ale Alexandrei s-au agravat. Practic, nu mai ieşea nicăieri şi îşi petrecea cea mai mare parte a timpului supraveghind primii paşi ai lui Aleksei. Ţinut departe de viaţa tumultuoasă, ţareviciul a crescut sub protecţia doicii şi a matelotului Derevenko. În ciuda supravegherii lor permanente, copilul cădea sau se rănea. Atunci nimic nu putea să oprească hemoragia. Micul Aleksei suferea cumplit, slăbea şi gemea uneori zile întregi. Alexandra era torturată de neputinţa de a-i alina durerile. Epuizată nervos şi fizic, nu mai acorda nici o importanţă propriei sănătăţi. Se limita să evite eforturile fizice şi stătea deseori întinsă în budoarul ei mov (culoare care îi plăcea în mod deosebit), străduindu-se să-şi îndeplinească totuşi obligaţiile de împărăteasă.

Împărăteasa o luase pe lângă ea de câţiva ani pe Anna, fiica şambelanului Taneiev. Ataşamentul Annei faţă de împărăteasă era legat de un vis ciudat. La şaisprezece ani, grav bolnavă, avusese o viziune cu Alexandra care îi întindea mâna şi fusese vindecată chiar în acel moment. Ţarina, aflând toate acestea, a dorit s-o întâlnească pe fată. S-au împrietenit, şi Anna a câştigat încrederea suveranei. În mijlocul oceanului de intrigi şi de ipocrizie în care se afla cufundată, Alexandra descoperea în ea sentimente curate şi dezinteresate. Împărătesei îi plăcea să cânte din gură şi la pian cu prietena ei, dar boala îi tăia răsuflarea şi îi învineţea mâinile, lipsind-o treptat de această bucurie. Seara, citea sau lucra la vreo tapiserie sau broda împreună cu Anna, în timp ce Nicolae juca biliard cu generalul Orlov. Această intimitate a stârnit gelozii, apoi cele mai urâte calomnii. Se pretindea că generalul era amantul împărătesei şi că Anna servea drept intermediară. Revărsarea de ură faţă de Orlov şi de Anna sublinia izolarea extremă a cuplului imperial. Curtea era indignată că era ignorată de împărat, care trăia retras la Ţarskoe Selo, şi se răzbuna bârfindu-i josnic pe singurii prieteni ai suveranilor.

La ora ceaiului, împărăteasa şi soţul ei se duceau din când în când cu Anna la marea-ducesă de Muntenegru, Miliţa. În noiembrie 1905, la puţin timp după dispariţia lui Philippe, marea-ducesă le prezentase un „om al lui Dumnezeu“, la recomandarea părintelui Teofan, rectorul institutului de teologie din Sankt-Petersburg: Grigori Efimovici Rasputin. Instalat într-un apartament modest din capitală, împreună cu soţia şi cu cei trei copii ai lor, acest siberian ducea o existenţă discretă. Împărăteasa, ca toţi contemporanii ei, a fost imediat subjugată de privirea lui. O privire care te străpungea, pur şi simplu. Ambasadorul

Franței, Maurice Paléologue, spunea: „Avea o privire pătrunzătoare și în același timp liniștitoare, naivă și șireată, fixă și îndepărtată. Dar, când începea să vorbească, din pupilele sale emana un magnetism incontestabil".

Îmbrăcat cu o bluză lungă de țăran și o pereche de pantaloni bufanți băgați în niște cizme grosolane, Rasputin seducea prin rusticitatea sa. Le zicea țarului *Batiușka*, „Tătuc", și țarinei *Matușka*, „Mămucă". Jovial și comunicativ, li s-a adresat de la început ca și cum ar fi fost egalii lui. La început dezamăgit de această sinceritate abruptă, cuplul imperial a fost apoi, pur și simplu, cucerit. Alexandra, ortodoxă convinsă și preocupată să fie aproape de rădăcinile țărănești, în care vedea sufletul rus, l-a recunoscut ca un adevărat stareț. „Starețul, scria Dostoievski, este cel care pune stăpânire pe sufletul și pe voința ta, însușindu-și-le. Alegând un stareț, renunți la voința ta, i-o dăruiești lui cu o supunere completă, cu o deplină abandonare... "

În decembrie 1907, Aleksei a căzut pe când se juca în parc și a fost adus fără cunoștință la palat. O umflătură mare violacee se putea vedea la piciorul copilului. Nici de această dată, medicii nu puteau să-i ușureze durerile teribile. Disperată, împărăteasa l-a rugat pe Rasputin să vină la căpătâiul țareviciului. Numai Rasputin avea puterea de a-l alina pe copil, când prin rugăciune, când prin forța magnetică prodigioasă care emana din el, asemenea șamanilor vindecători din Siberia. Aceste vizite la palat, rare la început, erau ținute strict secrete, deoarece suveranii erau conștienți că nu li s-ar ierta niciodată faptul că primeau la ei în palat un țăran, fie el și „omul Domnului". În plus, nimeni nu știa de boala țareviciului.

Alexandra avea treizeci și șase de ani. Era încă foarte frumoasă, dar ajunsese la capătul puterilor. Medicul ei, doctorul Botkin, i-a prescris să stea în pat trei luni. Botkin spera într-o refacere totală, în pofida marii slăbiciuni a pacientei sale, a cărei privire fixă exprima o mare suferință.

La începutul lunii octombrie a anului 1908, o telegramă a anunțat moartea generalului Orlov. Alexandra l-a plâns tare mult pe acest singur prieten adevărat al soțului ei. Mai târziu, împărăteasa va duce deseori flori pe mormântul lui. Curtea a început imediat să bârfească. Au existat zvonuri care îl acuzau pe țar că îl otrăvise pe amantul soției sale. Moartea, două luni mai târziu, a duhovnicului ei, Ioan din Kronstadt, a sporit durerea și singurătatea împărătesei.

De acum înainte, Rasputin avea să fie primit în mod regulat de cuplul imperial. Un timp, saloanele nu au asociat numele împărătesei cu cel al lui Rasputin, deși comportarea lui extravagantă era deja criticată.

De la o zi la alta, Rasputin devenea indispensabil. Chiar dacă nu reușea să-l vindece pe țarevici, putea totuși să-i aline suferința. Într-o seară, copilul se plângea de o durere puternică de ureche. Împărăteasa i-a telefonat lui Rasputin, care i-a promis potolirea durerilor fiului ei. Când s-a întors în camera micuțului, Alexandra l-a găsit dormind liniștit. Se simțise mai bine imediat ce mama lui îl sunase pe siberian.

Deoarece nimeni nu era la curent cu boala ţareviciului, anturajul suveranilor a început să-şi pună întrebări despre motivul admiraţiei exagerate a împărătesei faţă de acel „desfrânat". Evident, se pretindea că erau amanţi şi că Anna Vîrubova îi ajuta să se întâlnească. O scrisoare, publicată într-o carte de Iliodor, un ecleziast apropiat lui Rasputin, devenit adversarul său îndârjit, a fost folosită pentru terfelirea ţarinei.

„Preaiubitul şi stăpânul meu de neuitat, salvator şi îndrumător, cât de mult mă face să sufăr dorul de tine! Sunt întotdeauna înseninată când te afli lângă mine, o, stăpânul meu! Îţi sărut mâinile şi îmi aşez capul pe umărul tău robust. Câtă uşurare simt în acele momente! Şi atunci am o singură dorinţă: să adorm, să adorm pe vecie în braţele tale. Unde ţi-ai luat zborul? Inima mea e chinuită de o mare durere, de o mare nelinişte... Preaiubita ta pe vecie." Această mărturie este însă mai mult decât îndoielnică, deoarece originalul nu a fost niciodată găsit.

Rasputin prefera să lase să planeze îndoiala asupra relaţiilor pe care le avea cu ţarina. Pe când lua cina într-un restaurant din capitală, în compania a două doamne şi doi directori ai unor ziare de scandal, ar fi declarat sus şi tare, ca să fie auzit: „Fac ce vreau din ea. E supusă!" Apoi, se spune, ar fi continuat să flecărească astfel cu dansatoarele ţigănci. Această atitudine provocatoare aminteşte într-o oarecare măsură de comportarea tradiţională a acelor *iorudivîi*, nişte fanatici întru Hristos, care rătăceau prin ţară, dispreţuind toate convenţiile, fiind consideraţi conştiinţa personificată a poporului.

Conform instrucţiunilor prim-ministrului Stolîpin, agenţii Ohranei, poliţia secretă, raportau toate faptele şi spusele siberianului. Unul dintre aceste rapoarte a fost adus la cunoştinţa împărătesei. El menţiona un scandal provocat la baia comunală, în tovărăşia unor prostituate. În realitate, Rasputin se afla în seara aceea la Palatul Alexandru. Ţarina a dedus de aici că toate acele rapoarte erau mincinoase şi chiar a crezut că era vorba despre o acţiune pusă la cale de poliţia secretă.

Enigma prezicerilor lui Rasputin face încă să curgă multă cerneală. Încă de la început, Rasputin îi spusese solemn lui Nicolae: „Atât timp cât voi fi în viaţă, tronul şi cei apropiaţi ţie n-au a se teme de nimic..."

În septembrie 1911, Rasputin l-a implorat pe suveran să nu se ducă la Kiev, pentru că acolo îl aştepta o nenorocire. În cursul acestei vizite, a fost asasinat Stolîpin. Datorită reformelor sale, marele ministru lăsa o Rusie puternică şi stabilă, a cărei economie era în plină dezvoltare.

În acel an, Alexandra s-a dus în Crimeea, la Livadia, locuind în Palatul Nou. Construit în doi ani de un arhitect rus, acesta era conceput în stil italian, fiind în întregime alb. Camera cuplului imperial dădea spre mare, fiind înmiresmată de o mulţime de flori. Cura urmată de ţarină cu o vară în urmă la apele de la Nauheim din Germania, recomandate ca fiind eficace împotriva bolilor de inimă, îi făcuse mult bine, şi ea reîncepuse să meargă.

Deşi foarte întristată de evenimentele de la Kiev, ţarina şi-a petrecut prima zi în Palatul Nou, decorând apartamentele împreună cu Anna Vîrubova. A pus peste tot fotografii, icoane, tablouri şi bibelouri, ca să se simtă ca acasă.

Aerul marin şi montan a ameliorat sănătatea micului Aleksei. Împărăteasa se simţea bine, fiul ei creştea şi curtenii păreau să aibă o atitudine excelentă faţă de suverani. În sfârşit, putea să spere că va scăpa de bârfe şi se va consacra operelor de caritate la care ţinea în mod deosebit. Astfel, a pus să se construiască, din economiile personale, două sanatorii. Pentru strângerea fondurilor necesare construirii unor noi stabilimente spitaliceşti, a organizat vânzări de caritate. Timp de ore în şir, lucra fără odihnă împreună cu fetele ei, cu doamnele de onoare şi cu suita ca să deseneze, să coasă şi să brodeze lenjerie marcată cu iniţialele ei, care se vindea ca pâinea caldă. Aceasta era adevărata ei vocaţie: să fie devotată, să ajute, să aline, aşa cum făcea cu toţi cei pe care îi iubea.

Fetele crescuseră. Olga, fiica mai mare, urma să împlinească şaisprezece ani. Era sensibilă şi visătoare, inteligentă şi cultivată, cu înclinaţie spre muzică. Ca să-i serbeze majoratul, împărăteasa a organizat un bal mare la Livadia.

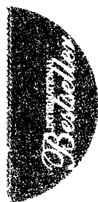
Nori negri aveau să alunge însă în curând acest scurt moment de bucurie. Calomnia lovea din nou cuplul imperial. Catrene şi caricaturi, răspândite în capitală, îi înfăţişau pe Rasputin şi pe cele două amante ale lui, Alexandra şi Anna Vîrubova, împărăteasa fiind prezentată ca o germancă isterică, supusă Antihristului, diavolului însuşi. Cazul era grav. Eforturile poliţiei nu au dus la nici un rezultat concret. Atacul împotriva lui Rasputin servea ca vârf de lance al acestei acţiuni de distrugere.

Câteva luni mai târziu, Aleksei s-a rănit sărind de pe o barcă. Acest lucru a provocat cea mai gravă criză pe care o avusese vreodată. Medicii nu îndrăzneau să încerce o operaţie, iar Rasputin se afla în Siberia. În faţa invitaţilor ei, deoarece primea oaspeţi, conform obiceiului, pentru deschiderea vânătorii, Alexandra a trăit un adevărat calvar. Imediat ce putea, se strecura pe furiş la căpătâiul fiului ei, apoi revenea în saloane, ascunzându-şi cum pricepea mai bine angoasa sub zâmbetul plin de tristeţe.

La sfârşitul lunii octombrie, ritmul cardiac al lui Aleksei a slăbit atât de mult, încât a fost împărtăşit. Nicolae, Alexandra şi fiicele lor s-au rugat la căpătâiul lui. Împotrivindu-se din răsputeri unui sfârşit fatal, Alexandra a trimis-o pe Anna să-i telegrafieze lui Rasputin. Răspunsul a fost prompt: „Ai încredere, boala nu-l va răpune. Medicii să nu-l facă să sufere".

După câteva ore, febra a dispărut şi edemul a scăzut în dimensiuni. Copilul era salvat. I-au trebuit însă luni de zile ca să-şi revină şi a fost nevoit să poarte la picior un aparat ortopedic.

Familia imperială a plecat la Livadia în primăvara anului 1914. Florile copacilor, iasomia, glicinele parfumau terasele Palatului Nou. Acolo, departe de bârfele din capitală, viaţa era extrem de plăcută. Aleksei reîncepuse să alerge şi să se joace.

În luna iunie, la puţin timp după atentatul de la Sarajevo, Rasputin a fost înjunghiat de o femeie în Siberia. Pentru că probabil nu uitase profeţia salvatorului fiului său, Alexandra s-a rugat ore în şir pentru însănătoşirea lui.

În luna iulie, împărăteasa şi-a adunat puterile ca să-l primească pe preşedintele Franţei, Raymond Poincaré. Şi asta pentru că Aleksei se rănise din nou la urcarea pe iahtul imperial *Stindardul* şi fusese nevoită să-l vegheze. În ciuda zvonurilor alarmiste, Alexandra spera şi de data asta ca războiul să nu izbucnească. După ultimatumul adresat Serbiei de către Austria, Nicolae îşi petrecea zilele şi nopţile în biroul său, în timp ce Rasputin, din Siberia, îi spunea că acest război avea să fie un adevărat dezastru pentru ţara şi familia lui!

În seara de 1 iulie, ţarul, livid, a intrat în budoarul mov al soţiei sale: „S-a întâmplat totuşi. Germania ne declară război..."

Împărăteasa era furioasă pe Wilhelm al II-lea şi îi acuza pe Hohenzollerni că au provocat războiul din cauza ambiţiei şi a orgoliului lor fără margini. „Ce-au făcut din Germania copilăriei mele?" spunea ea indignată.

Totuşi, Alexandra devenise rusoaică. S-a implicat total în acest război alături de Nicolae, hotărât să lupte până la distrugerea Imperiului German.

În faţa încăpăţânării suveranilor, Rasputin, întors la Sankt-Petersburg, şi-a repetat profeţiile: acest război va arunca Rusia în haos, cufundând-o în întuneric decenii de-a rândul...

Împărăteasa a instalat din nou un spital în Palatul Ecaterina şi a pus apartamente la dispoziţia rudelor răniţilor. Împreună cu Anna şi cu fiicele ei Olga şi Tatiana, a urmat un curs rapid de infirmiere. Împărăteasa s-a ocupat apoi de cei grav răniţi cu o solicitudine exemplară. Unii nu acceptau să fie îngrijiţi decât dacă era ea de faţă, atât de mult îi reconforta prezenţa ei. Îşi termina ziua cu rugăciunea comună. Când sănătatea lui Aleksei îi permitea, se întorcea după cină la căpătâiul celor care o chemau.

Puţin câte puţin, fronturile au căzut sub asalturile inamicului. Ţarina, aclamată de popor cu ocazia declaraţiei de război, a devenit Nemţoaica.

Nicolae lipsea din ce în ce mai des, făcând deplasări în ţară. Atunci, Alexandra i-a scris: „Îngerul meu, comoara mea adorată, soarele meu... Eşti mereu şi pentru totdeauna în gândul meu". Pentru ea, acest război era „înspăimântător". Se gândea la cei din familia ei, care se aflau în ambele taberele, şi îşi făcea griji pentru ei.

În absenţa soţului ei, Alexandra a fost obligată să-şi abandoneze temporar activitatea la spital, trebuind să-şi asume o parte din sarcinile imperiale. Amintea tot timpul miniştrilor necesitatea unei uniri sacre a ţării în jurul împăratului. Ea însăşi a bătut ţara în lung şi-n lat în cursul anului 1914, supraveghind organizarea sanitară şi făcând nenumărate eforturi. Între două călătorii, îl reîntâlnea pe dragul ei Nicolae pentru câteva ore sau pentru o noapte.

În ianuarie 1915, trenul care venea de la Petrograd a deraiat. Aflată printre victime, Anna Vîrubova a fost considerată pierdută. Împărăteasa l-a rugat imediat pe Rasputin să vină la locul dramei. Siberianul s-a lăsat în genunchi

lângă rănită şi şi-a trecut mâinile peste faţa ei. Tânăra femeie a simţit o căldură străbătându-i tot corpul şi a spus: „Aşadar, nu mi-a sosit ceasul..." A rămas totuşi infirmă până la sfârşitul zilelor.

În pofida devotamentului şi a generozităţii împărătesei, zvonurile continuau s-o calomnieze, fiind tot mai mulţi cei care cereau capul ei şi capul lui Rasputin. Pentru ea, Rasputin era trimis de Dumnezeu ca să salveze imperiul, şi acele atacuri nu puteau să ducă decât la nenorocire.

* * *

În august, Galiţia şi Polonia au căzut în mâinile germanilor. Era timpul ca împăratul să-şi impună voinţa în faţa miniştrilor, a generalilor şi a marelui-duce Nicolae. „Arată-le că tu eşti stăpânul. Trebuie să înveţe să tremure în faţa ta. Aminteşte-ţi de domnul Philippe, Grigori zice acelaşi lucru...", spunea Alexandra. Nu-l simpatiza deloc pe marele-duce Nicolae, mai întâi pentru că acesta îl ura pe Rasputin, apoi pentru că nu se supunea ordinelor ţarului. De aceea, l-a îndemnat pe soţul ei să preia comanda trupelor în locul lui. Mai mult ca sigur că această iniţiativă nu avea să-i fie iertată!

În timp ce calomnia îşi continua opera de distrugere, cuplul rămânea perfect unit, după cum mărturiseşte marele-duce Pavel: „Au un curaj admirabil. Nu i-am auzit să se plângă sau să rostească vreun cuvânt de descurajare. Nu fac decât să se susţină unul pe celălalt".

Ţarina l-a privit cu mândrie pe Nicolae anunţând cu fermitate, într-o hărmălaie generală, că pleca la Stavka. „Aminteşte-ţi cum ne-am iubit în ultima noapte. Cât de mult îţi voi aştepta mângâierile!" scria ea a doua zi după plecarea lui.

Acum, puterea se afla în mâinile ei. Susţinută de Rasputin, Alexandra lupta pentru gloria viitoare a Rusiei. Siberianul – la fel ca Philippe odinioară – făcuse să se înrădăcineze în ea ataşamentul faţă de tradiţie şi faţă de ordine. De aceea, era gata să-şi asume dimensiunea represivă a autocraţiei, susţinută de dragul ei prieten. Monarhist şi populist, Rasputin ţinea în felul lui la ţarină, voia s-o salveze şi să scoată ţara din război. Dar a fost puţin cam târziu pentru această împărăteasă rusă de origine germană. Un martor a spus în acel moment: „Duşmanii cei mai josnici şi cei mai înverşunaţi ai puterii ţariste nu ar fi putut găsi un mijloc mai sigur de discreditare a familiei imperiale. Rusia a cunoscut favoriţi care, profitând de afecţiunea monarhului faţă de ei, au condus politic ţara. Rasputin e mai presus uneori decât miniştrii. Dar principala sa dorinţă este de a-i ajuta pe ţar şi pe ţarină, pierduţi într-o lume înspăimântătoare..."

Deocamdată, Alexandra aştepta de la guvern să pună capăt înfruntărilor interne ca să câştige războiul şi să se termine cu campaniile de defăimare. De aceea, a destituit câţiva miniştri ostili lui Rasputin, ceea ce a provocat o mare nemulţumire. Curtea considera că Rasputin era una dintre cauzele principale

ale delirului politic al împărătesei, iar ţarina văduvă se gândea să-şi închidă nora într-o mănăstire: „Cred că Domnul va avea milă de Rusia. Alexandra Feodorovna trebuie să fie îndepărtată. Nu ştiu cum trebuie să se facă asta. E posibil să înnebunească de-a binelea, să intre la mănăstire sau să dispară".

Din ce în ce mai convins că generalii erau nişte incapabili, Alexandra îi scria lui Nicolae: „... Timpul indulgenţei şi al bunătăţii a trecut. Trebuie să-i constrângi să se închine în faţa ta, să-ţi asculte ordinele şi să acţioneze după cum doreşti şi cu cine doreşti tu... De ce sunt detestată? Pentru că se ştie că am o voinţă fermă şi că, atunci când sunt convinsă că un lucru e drept (şi, în plus, binecuvântat de Grigori), nu-mi mai schimb hotărârea; şi ei nu pot să suporte asta". În ziua de 14 decembrie 1916, ţarina scria din nou: „Dragul nostru prieten ţi-a cerut să dizolvi Duma... Fii deci Petru cel Mare, Ivan cel Groaznic, striveşte-i pe toţi sub picioarele tale... Trebuie să mă asculţi, alungă Duma..."

Dar, pe 31 decembrie, cadavrul lui Rasputin, asasinat de prinţul Felix Iusupov, era pescuit din Neva. În timpul zilelor sumbre de la începutul anului 1917, ţarina s-a dus zilnic la mormântul prietenului. Zdruncinată, nu mai putea să asculte muzică fără să plângă. Acum era acuzată că se afla în legătură cu spiritul lui Rasputin prin intermediul ministrului de interne Protopopov, despre care se spunea că era medium!

Cu ceva timp înainte de moarte, Rasputin scrisese secretarului său Simanovici: „Scriu şi las în urma mea această scrisoare la Sankt-Petersburg. Simt că, înainte de 1 ianuarie, nu voi mai fi în această lume. Aş vrea să transmit poporului rus, copiilor, pământului Rusiei ceea ce trebuie să înţeleagă. Dacă voi fi ucis de asasini obişnuiţi, şi îndeosebi de fraţii mei, ţăranii, tu, ţar al Rusiei, nu te teme de nimic, rămâi pe tron şi guvernează, iar tu, ţarină a Rusiei, nu vei avea de ce te teme pentru copiii tăi, căci vor domni timp de secole peste Rusia. Dar dacă voi fi omorât de boieri sau de nobili, şi dacă ei îmi vor vărsa sângele, mâinile lor vor rămâne pătate pe vecie. Vor părăsi Rusia. Fraţii vor ucide fraţi, se vor urî unul pe celălalt şi, timp de douăzeci şi cinci de ani, nu vor mai fi nobili în această ţară. Ţar al pământului Rusiei, dacă vei auzi dangătul clopotului care te va anunţa că Grigori a fost ucis, află că, dacă rudele tale au pus la cale moartea mea, atunci nici un membru al familiei tale, adică nici unul dintre copiii tăi sau rudele tale, nu va supravieţui mai mult de doi ani. Vor fi ucişi de poporul rus..."

În pofida durerii, ţarina a asistat la ceremoniile curţii şi i-a primit pe participanţii la conferinţa interaliată. La începutul anului 1917, situaţia politică se deteriorase şi mai mult. Grevele au devenit din ce în ce mai frecvente. În ziua de 7 martie, Alexandra l-a însoţit pe Nicolae la gară. Se întorcea la cartierul general. A doua zi, la Petrograd au fost patruzeci şi trei de grade sub zero. O mie două sute de locomotive au devenit blocuri nemişcate de gheaţă. Cincizeci de mii de vagoane destinate aprovizionării capitalei au fost paralizate. Bărbaţi şi femei înfometaţi au ieşit în stradă şi au intrat în grevă. Soldaţii au fraternizat cu manifestanţii.

În acest timp, Alexandra își îngrijea copiii și pe Anna, care se îmbolnăviseră pe rând de rujeolă. Departe de tumultul cotidian, țarina nu a devenit conștientă de pericol decât atunci când gărzile palatului i-au povestit că regimentele se revoltau și-și masacrau ofițerii. Totuși, ea își repeta tot timpul: „Niciodată nu voi crede că revoluția este posibilă! Sunt sigură că agitația se limitează la Petrograd..." I-a telegrafiat țarului să se întoarcă de urgență. Nicolae, care avusese o criză cardiacă, și-a anunțat sosirea.

Somat în curând să abdice de către guvernul provizoriu creat de membrii Dumei, împăratul a renunțat la tron, pentru el și fiul său. Nicolae Romanov a primit încuviințarea să-și ia rămas-bun de la armată și de la mama lui, după care a fost trimis la Kiev.

În iulie 1917, guvernul provizoriu a luat hotărârea să trimită familia imperială la Tobolsk, în Siberia. Alexandra, care la început se revoltase, și-a găsit acolo pacea interioară. I-a scris Annei, închisă în Fortăreața Sfinții Petru și Pavel: „Dumnezeu este foarte aproape de noi, îi simțim sprijinul și suntem surprinși că putem îndura evenimente și despărțiri care altădată ne-ar fi ucis. Deși suferim cumplit, pacea domnește înlăuntrul nostru. Sufăr mai ales pentru Rusia... Dar nu mai înțeleg nimic, parcă toată lumea a înnebunit..."

SFĂTUITOAREA DIN UMBRĂ A LUI BREJNEV

ÎN 1917, MAI ÎNTÂI REVOLUŢIA din februarie, apoi lovitura de stat bolşevică din octombrie au dus la înlăturarea definitivă a monarhiei. De acum înainte, Rusia era sovietică. Sub acest regim m-am născut la Moscova, în 1950. Stalin conducea ţara ca stăpân absolut. Tinereţea mi-am trăit-o sub Hruşciov, înainte de a deveni diplomat, în epoca lui Brejnev. Cariera mea s-a datorat cunoaşterii limbilor arabe şi a limbii franceze, motiv pentru care s-a întâmplat să fiu interpretul lui Brejnev cu ocazia negocierilor sale cu conducătorii străini. Mai târziu, am legat relaţii strânse cu echipa lui Gorbaciov, îndeosebi cu Aleksandr Iakovlev, părintele perestroikăi. Dar, la începutul anului 1991, am renunţat la carieră ca să particip la crearea structurilor Mişcării Ruse pentru Reforme Democratice, al cărei purtător de cuvânt am fost în timpul rezistenţei puciului „paleocomunist" din luna august.

După Revoluţia din Octombrie, în ciuda declaraţiilor zgomotoase ale bolşevicilor despre egalitatea între sexe, influenţa reală a femeii asupra vieţii politice s-a diminuat. Sigur, Aleksandra Kollontai a devenit comisar al poporului în primul guvern Lenin şi a dus o campanie furtunoasă pentru unirea liberă şi pentru dreptul femeii de a dispune de ea însăşi. Lenin, la fel ca Stalin, a vrut să dovedească însă că viaţa privată nu conta. Nici soţiile, nici amantele acestora nu au jucat un rol determinant în elaborarea strategiei lor politice. Scurtul intermezzo amoros al lui Lenin cu Inès Armand confirmă acest lucru. În societatea sovietică domnea o misoginie profundă. Femeile erau obligate să aibă grijă de familie şi să muncească: să se scoale dimineaţa ca să pregătească micul dejun, să ducă apoi copiii la şcoală înainte de a ajunge la serviciu, să meargă la cumpărături în timpul pauzei de la prânz, să ia copiii, să pregătească masa, să facă ordine în casă, să calce etc. Singura lor bucurie era 8 martie, ziua femeii, zi de sărbătoare. În Rusia, bărbaţii încă mai obişnuiesc să ofere în această zi mamei, soţiei sau fiicei lor un buchet de flori sau un cadou în semn de mulţumire. Totuşi, puţini sunt cei care se încumetă să le ajute la treburi.

Primele semne de schimbare în acest domeniu au apărut abia după moartea lui Stalin, în 1953.

În ziua de 14 februarie 1956, în cursul unei şedinţe cu uşile închise la Congresul al XX-lea al PCUS, Nikita Hruşciov a îndrăznit să proiecteze o lumină necruţătoare asupra crimelor lui Stalin. Această politică de destalinizare i-a permis să-şi păstreze de-a lungul istoriei imaginea unui om simpatizat de popor. La fel ca predecesorii săi, Hruşciov nu a fost influenţat în alegerile politice de nici o femeie. Soţia sa nu a ieşit deloc în evidenţă. Sigur, liderul rus şi-a introdus

amanta, Ecaterina Furțeva, în cercul restrâns al conducătorilor de la Kremlin. Aceasta a fost prima femeie acceptată în Biroul Politic. Însă această amatoare de baie rusească și de votcă nu a reușit să se mențină la cel mai înalt nivel și a fost repede retrogradată în postul subaltern de ministru al culturii.

Programul încărcat al tinerilor sovietici nu le lăsa acestora deloc răgaz să participe la viața publică. Numai un sfert dintre membrii partidului erau femei. Dacă nu erau înscrise în PCUS nu puteau să ajungă în nici o funcție influentă. De altfel, chiar dacă erau bine reprezentate în provincii, nici una, cu excepția Ecaterinei Furțeva, nu a ocupat o funcție înaltă.

Această ambianță a fost specifică nu numai epocii lui Hrușciov, ci și celei a succesorului său.

În toamna anului 1964, Leonid Brejnev a fost proclamat „Țarul Roșu", cu susținerea boierilor din nomenclatură, care doreau să fie siguri pe posturile lor, amenințate de reformele lui Hrușciov.

Acest maestru în materie de intrigi politice, jovial, amator de mâncare bună, de vânătoare și de mașini sport, avea niște trăsături de caracter deosebite. Născut în Ucraina, acest meridional s-a considerat până la sfârșitul vieții întruchiparea însăși a farmecului masculin. Când a ajuns la putere, era un om de vreo cincizeci de ani, energic și combativ.

Ales numărul unu al țării, Brejnev și-a lăsat narcisismul să se exprime în mod liber. Principala lui preocupare era să se mențină în formă. Pentru asta, înota zilnic două ore; frizerul venea la el de două ori pe zi ca să-i „îmblânzească" părul des. Vâna în fiecare săptămână. De aceea a fost nevoie să se mărească domeniul forestier de la Zavidovo, care aparținea Ministerului Apărării, unde se bucura de un pavilion de vânătoare. Situat la vreo sută de kilometri nord-vest de Moscova, domeniul a devenit o adevărată „întreprindere" de creștere a cailor, a vacilor, a rațelor, a prepelițelor și a vizonilor. De toate astea se ocupau vreo cincizeci de persoane. Se spune că, atunci când a invitat-o pe mama lui să viziteze sala de banchete de la Zavidovo, împodobită cu un cămin monumental, secretarul-general a întrebat: „Ce zici, mamă?" După ce a străbătut încăperea imensă și luxoasă, doamna Brejnev i-a răspuns fiului ei: „E splendid, Leonid, dar dacă se întorc bolșevicii?"

Lui Leonid Brejnev i-au fost atribuite numeroase cuceriri feminine, chiar dacă se purta cu o anumită tandrețe față de soția lui, Victoria. Câte mici funcționare cu păr frumos n-au avut o ascensiune fulgerătoare! A fost întotdeauna mărinimos cu femeile. În 1974, pe când se afla în vizită în Crimeea, a dorit s-o revadă pe Tatiana K., care fusese amanta lui în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial. Bătrâna doamnă cu păr cărunt a fost foarte emoționată să-l revadă pe frumosul ei general, iar când Brejnev i-a aruncat la picioare o haină splendidă de blană, femeia a murmurat, plângând: „Leonid, ești un adevărat țar".

Victoria Petrovna se prefăcea că nu știa nimic despre aventurile soțului ei. Nu ieșea niciodată în față și stătea închisă în casă, cum făceau pe vremuri femeile

din *terem*, însoţindu-l foarte rar în străinătate. Brejnev considera că familia nu avea de ce să fie implicată în deplasările politice.

Cuplul a avut doi copii. Un băiat, Iuri, cunoscut pentru înclinaţia lui spre vin, care a devenit viceministru al comerţului exterior, şi o fată, Galina, amatoare de mâncare bună, la fel ca tatăl ei, cu o reputaţie foarte proastă în ţară. Aventurile ei în compania actorilor de circ erau legendare şi rămân simbolul decăderii brejneviste.

Viaţa zilnică a lui Brejnev era lipsită de fantezie. Locuia într-o vilă cu trei etaje, clădire fără suflet, tipic sovietică, situată la vreo zece kilometri de Moscova. Brejnev practica zilnic acelaşi ritual. Pe la nouă, pleca la birou, după ce-şi lua micul dejun în compania soţiei şi a gărzii sale de corp, şi se întorcea acasă la cină, când vorbea foarte puţin. Nu citea întotdeauna cu atenţie documentele oficiale supuse atenţiei sale şi semna, pur şi simplu, rezoluţiile pregătite dinainte de asistenţii lui.

În acest teatru al absurdului, secretarul-general avea micile lui satisfacţii. Venirea croitorului său îi provoca bună dispoziţie. Iar pentru propriile costumele, croite pe măsură, alegea timp de ore întregi cele mai bune stofe de import, în general de fabricaţie engleză. Lupta împotriva greutăţii devenise la el o manie. În birourile de la Kremlin, dar şi în vilele proprii, adunase o cantitate impresionantă de cântare, pe care le folosea tot timpul.

Când au apărut primele semne ale bolii sale cardiace, în 1973, Brejnev a cerut un elixir al tinereţii. Institute ştiinţifice ultrasecrete şi departamente universitare întregi au lucrat fără odihnă ca să-i dea satisfacţie secretarului-general. Un laborator al complexului militaro-industrial a reuşit curând să pună la punct un stimulator autonom ce putea să fie integrat sub formă de pilulă. Datorită unor impulsuri trimise creierului, acest stimulator regenera energia organismului şi îi asigura o nouă vitalitate. Aducând astfel valuri de energie, această pilulă i-a permis lui Brejnev să supravieţuiască mult timp. Ea este fabricată şi azi de o societate care lucrează sub egida Ministerului Apărării.

Această invenţie nu a fost totuşi de ajuns ca să-l mulţumească pe Brejnev, iar medicina nu a reuşit să aducă ameliorarea dorită pentru probleme sale cardiace. Unii apropiaţi l-au sfătuit atunci să facă apel la vindecători, şi astfel a luat hotărârea să încerce talentele Evgheniei Davitaşvili, mai cunoscută sub numele de Djuna. Mulţi aparatcici de rang înalt şi artişti solicitau îngrijiri de la cea pe care toată lumea bună din Moscova o va considera „consiliera magnetică“ a secretarului-general!

Într-un sistem totalitar, sănătatea preşedintelui este în mai mare măsură problemă de stat decât în cazul naţiunilor democratice; serviciile secrete au misiunea să vegheze în mod special. În ciuda reputaţiei Djunei, serviciile secrete au început să-i studieze cazul. Aşa a fost dată pe mâna cercetătorilor de la Institutul de Radiotehnică şi Radioelectrică al Academiei de Ştiinţe a URSS. Totuşi, nu s-a putut găsi nici o explicaţie ştiinţifică a capacităţilor Djunei. Tot ceea ce cercetătorii au putut să stabilească în mod incontestabil a fost că „puterea

de vindecare" era legată de energia mâinilor. Și abia atunci a fost acceptată în preajma lui Leonid Brejnev.

Metoda folosită de Djuna nu consta în masarea pacienților, ci în trecerea mâinilor lent, un anumit timp, pe deasupra corpului lor. În 1978, s-a putut constata o anumită ameliorare a stării de sănătate a secretarului-general. A apărut brusc într-o formă mai bună și a dat dovadă de un tonus incredibil. Dar pentru asta mai exista un motiv.

În acea lume ce se întorsese cu fundul în sus, utilizarea medicamentelor avea să devină unul dintre factorii de influență politică. Brejnev era convins că, pentru a-și păstra sănătatea, trebuia să doarmă cel puțin nouă ore pe zi. Pentru aceasta, a folosit la început multe barbiturice. Unul dintre colaboratorii săi l-a sfătuit să le ia cu votcă... pretextând că astfel vor fi mai bine asimilate! Brejnev a încput să ia medicamente din ce în ce mai puternice.

KGB-ul a luat atunci hotărârea să instaleze un „post medical" pe lângă el, ca să frâneze aceste absorbții abuzive. La început, sarcina le-a revenit unor infirmiere, două la număr, până când una din ele a eliminat-o pe cealaltă. Brunetă, frumoasă, de vreo patruzeci de ani, Nina Korovikova nu-l va mai părăsi de acum înainte pe secretarul-general al PCUS. Evident, această legătură a schimbat viața tinerei femei. Ea a constatat asta în zilele care au urmat primei lor întâlniri. Un croitor a venit să-i prezinte stofe din care să aleagă și i-a luat măsurile. A doua zi, a revenit pentru o probă, și, într-un timp foarte scurt, Nina s-a trezit înzestrată cu o nouă garderobă. Secretarului-general i-a fost adus un catalog de cadouri pentru ca noua infirmieră să poată alege chiar ea darurile cele mai luxoase. Bineînțeles, toate astea pe cheltuiala poporului...

Brejnev o aștepta întotdeauna cu nerăbdare în salonul de odihnă, învecinat cu biroul său de la Comitetul Central. Dacă biroul, tapisat cu mătase de culoare deschisă și împodobit cu portretele lui Marx și Lenin, avea un aspect impersonal, salonul era, în schimb, mult mai primitor. Nina Korovikova intra încetișor în încăperea mare cu fotolii adânci și cu perdele de catifea, puternic luminată de o lampă, și își dădea jos haina și pălăria, scuturându-și părul des cu reflexe aurii.

După cum i-a mărturisit doctorului personal al lui Brejnev, Mihail Kosîrev, Nina nu a moderat consumul de medicamente al pacientului: „Când am început să mă ocup de el, spune Kosirev, Brejnev era deja supraîncărcat de antidepresive; în limbaj științific, asta se numește dependență medicamentoasă. În limbaj comun, se numește drogat!"

Treptat, frumoasa Nina a devenit de neînlocuit, ocupându-se de toate: de agenda lui, de masaje, de injecții, dar și de strategie.

Aparițiile lui Brejnev erau din ce în ce mai rocambolești, și KGB-ul se străduia din răsputeri să găsească un moment de luciditate ca să-l prezinte în public. (Protocolul de stat va avea aceleași necazuri și cu Boris Elțîn.)

Anul 1975 a fost deosebit de dramatic. „În ziua de 19 iulie, în timpul vizitei la Varșovia, relata conducătorul polonez din acea perioadă, Gierek, Brejnev

a apărut complet incoerent, dându-se drept şef de orchestră, dirijând şi cântând *Internaţionala*.*"

În 1977, la sosirea sa la Paris, Brejnev i-a spus cu amabilitate preşedintelui Giscard d'Estaing: „Praga este cu adevărat un oraş admirabil!" Traducătorul a corectat, fără să se panicheze: „Parisul este cu adevărat un oraş admirabil".

Îmi aduc aminte cât de greu îi venea preşedintelui URSS să mormăie câteva cuvinte în public. Ministrul de externe, Gromîko, a fost de multe ori nevoit să conducă discuţiile în locul lui. I se strecurau texte dactilografiate cu litere mari, elaborate de Biroul Politic, încredinţate şi interpretului cu o oră înainte de întâlnire.

După vizita în Franţa, în 1977, preşedintele a crescut dozele cu ajutorul Ninei, care îşi procura drogurile cu complicitatea lui Ţiniev, al doilea ca importanţă din KGB şi prieten intim al lui Brejnev.**

Viaţa de la Kremlin era ceva între operă bufă şi tragedie. Când Nina dorea să-şi vadă soţul, mărea dozele pacientului, care adormea cuminte. (Datorită influenţei soţiei sale, acest căpitan de grăniceri obscur a făcut o carieră fulgerătoare şi a devenit general în câţiva ani.)

Ce n-a făcut KGB-ul ca s-o înlăture pe această Mata Hari a drogurilor! A încercat să stea de vorbă cu soţia preşedintelui. Inutil. Victoria nu voia să aibă complicaţii în căsnicie. Iuri Andropov, preşedintele KGB-ului, a tatonat terenul cu ocazia unei discuţii între patru ochi cu Brejnev. Osteneală zadarnică. „Ţarul Roşu" i-a retezat-o scurt: „Iuri, asta mă priveşte numai pe mine..." Andropov nu a insistat, ştiind că următoarea tentativă s-ar fi putut termina rău. Aşa cum s-a întâmplat cu Polianski, colegul său din Biroul Politic, care, după o seară de vânătoare în care se băuse bine, şi-a exprimat nemulţumirea că o vedea pe Nina amestecându-se în problemele politice importante. A doua zi a fost trimis în exil, fiind numit ambasador la Tokio.

KGB-ul a fost atunci nevoit să se încline în faţa inevitabilului şi s-o ia pe căi ocolite. Gărzile de corp ale lui Brejnev amestecau apă în votca, şi s-a dat comandă de placebo la marile societăţi farmaceutice comerciale. În cele din urmă, KGB-ul a elaborat o operaţiune destinată să-l despartă pe Brejnev de infirmiera lui preferată. Ninei i s-a propus o retragere onorabilă, după dispariţia soţului ei, într-un misterios accident de maşină.

La începutul anului 1982, cu câteva luni înainte de decesul lui Brejnev, a avut loc o ultimă discuţie între tânăra femeie şi protectorul ei.

Moscova, de obicei cenuşie, se acoperise cu un covor alb imaculat. În ciuda frigului, străzile erau pline de oameni; chiar şi vânzătorii de îngheţată

* Cel mai cunoscut cântec socialist, imnul mişcării revoluţionare socialiste internaţionale (n.red.)

** Convorbire avută pe 20 august 1991 cu Aleksandr Iakovlev, al doilea om ca putere din URSS în perioada Gorbaciov (n.a.)

erau la posturile lor. Brejnev a coborât cu greu din maşină ca să se ducă la biroul său de la Comitetul Central. Nina îl aştepta la uşa clădirii. Andropov, anunţat de gărzile de corp ale preşedintelui, a sosit chiar în momentul în care se salutau şi s-a interpus între ei, ca să evite prelungirea conversaţiei. Totul s-a petrecut în câteva secunde. De data asta, Brejnev nu s-a putut opune voinţei şefului KGB-ului.

Astfel s-a încheiat cariera femeii care a împărţit povara puterii supreme în URSS, în timpul ultimilor ani ai lui Brejnev. Nina va trăi încă mult timp în apartamentul său luxos din cartierul moscovit Krilaţkoie, evitând cu obstinaţie întrebările despre adevăratul ei rol politic.

ÎMPĂRĂTEASA PERESTROIKĂI

NICIODATĂ, ÎN URSS, SOŢIA unui conducător suprem nu a luat parte în asemenea măsură la viaţa politică şi la jocurile ei murdare. Comploturile sau tentativele de puci nu lipsiseră de la Revoluţia din Octombrie, însă până atunci femeile fuseseră ţinute la distanţă. Argumentul adus de membrii Biroului Politic soţiilor lor era: „Cu cât vei şti mai puţine, cu atât va fi mai bine..."

Raisa Gorbaciova a fost însă întotdeauna în strânsă legătură cu cariera soţului ei, în aşa măsură, încât a provocat o campanie de denigrare din partea ultraconservatorilor din Biroul Politic. Pretenţia ei de a fi implicată în treburile statului i-a adus adversităţi îndârjite.

Atribuindu-i soţiei sale un rol dominant, ultimul preşedinte sovietic a revenit, într-un fel, la tradiţia din secolul al XVIII-lea. Această iniţiativă a fost chiar una dintre cauzele certei sale cu Boris Elţîn, care a denunţat acest activism feminist în faţa Comitetului Central al PCUS, în 1987.

În acea perioadă, populaţia suporta foarte greu acest „ocidentalism" al şefului statului, iar fenomenul de respingere venea atât din partea bărbaţilor, cât şi a femeilor.

Cine era în realitate această „ţarină" a timpurilor moderne? Se spunea că era autoritară, exigentă, bucurându-se cu prea mare plăcere de deliciile puterii. Ea a fost adevărata sfătuitoare politică a soţului ei, consilierul lui omnipotent. Raisa şi Mihail Gorbaciov au vrut oare cu adevărat să distrugă sistemul totalitar sau au încercat să amelioreze ordinea existentă?

În orice caz, rolul personal al împărătesei perestroikăi a fost determinant în transformarea mentalităţilor şi a deschis în Rusia poarta unei evoluţii pe care mulţi o consideră ireversibilă.

Gorbaciov şi Raisa proclamau valori intrinsec feministe. Doreau să fie liderii unor consensuri, ai unor discuţii organizate şi ai unor discuţii arbitrate, vrând astfel să schimbe temperamentul violent al guvernului rus. Această atitudine ne duce cu gândul la vorbele lui Anatole Leroy-Beaulieu, care, în lucrarea sa *L'Empire des Tsars et les Russe* („Imperiul ţarilor şi poporul rus"), spune: „Între bărbatul slav şi femeia slavă se întâmplă de multe ori să existe un fel de schimb de calităţi şi de capacităţi. S-a reproşat uneori bărbaţilor ceva feminin, adică mobil, flexibil sau impresionabil până la exces; în schimb, femeile au în caracter şi în spirit ceva puternic, energic, viril care, departe de a le alunga graţia şi farmecul, le conferă deseori un ascendent deosebit şi irezistibil".

Raisa i-a insuflat soţului ei metode mai moderne şi mai puţin misogine decât cele care caracterizau spiritul rus de secole. În viaţa particulară, dar şi

în public, cei doi nu se fereau să arate diferenţele dintre ei şi nu ţineau seama de raportul dominant–dominat.

Idila lor a debutat la începutul anilor '50. Gorbaciov studia dreptul, şi Raisa – filosofia la Universitatea din Moscova.

E greu să-ţi imaginezi caractere mai opuse! Mihail, care zâmbea uşor şi avea gesturi spontane, era un adevărat meridional. Crescuse la ţară, într-o familie austeră de ţărani din Stavropol. Deşi visa la iubirea pasională, roşea auzind discuţiile libertine dintre colegii săi de la universitate.

Mai rezervată, Raisa venea din Siberia, unde tatăl ei era ceferist.

Mihail o remarcase deja de câteva ori, la clubul studenţilor, pe acea fată îmbrăcată foarte îngrijit. Nu reuşea să-şi mai ia ochii de la genele ei lungi. La bibliotecă, cu o carte pe genunchi, îşi înclina capul, dezvăluind privirilor admiratorului ei o ceafă fină până acolo unde începea curba umerilor.

Frumoasă, inteligentă şi cultivată, Raisa era foarte populară printre studenţi; Mihail fusese nevoit să-şi croiască drum printre cei îndrăgostiţi de această fată, ca să se poată apropia de ea. Dincolo de aerul ei de copil bosumflat, această cenuşăreasă moscovită nu era deloc o novice. Avea răspunsuri tranşante în toate privinţele.

Evident, a fost dragoste la prima vedere. Gorbaciov va spune mai târziu: „Cum am văzut-o pe această micuţă, în sufletul meu a fost numai frământare şi fericire".

Prefăcându-se indiferentă curţii asidue făcute de Mihail, Raisa a condus jocul încă de la început. Se întâlneau deseori la clubul studenţilor sau la căminul de pe strada Strominka. Purta, ca o femeie trecută de prima tinereţe, o bluză colorată şi pantofi modeşti, dar, după forma genunchiului, era o fată tânără. El o privea pe furiş, când îşi dădea capul pe spate, însă din cauza răcelii aparente a Raisei, nu îndrăznea să-i pună mâna pe genunchi sau să-şi petreacă braţul pe după umerii ei, cu atât mai puţin s-o sărute. Nu e deloc de mirare că relaţia lor a trecut curând printr-o criză.

Asta se întâmpla în plină iarnă. Căzuse o zăpadă fină, acoperind cu o pojghiţă noroiul îngheţat de pe trotuarele moscovite. Raisa şi Mihail se duceau la căminul universităţii. Fata era tăcută. Bosumflată, se limita să răspundă monosilabic, până când a izbucnit, pe un ton autoritar:

– Nu trebuie să ne mai vedem. Am suferit mult din cauza despărţirii de un alt bărbat. E mai bine să rupem relaţiile înainte de a fi prea târziu.

Mihail a crezut că avea să leşine. De când o întâlnise, nu-şi mai putea imagina viaţa fără ea. A continuat să meargă fără să spună nimic.

– Nu trebuie să ne mai vedem, a repetat ea tăios.

– Voi aştepta, s-a mulţumit el să răspundă.

Noaptea următoare nu a putut să doarmă, revăzând iar şi iar ultimele scene pe care le trăise alături de Raisa. A doua zi, asupra capitalei s-a abătut o adevărată furtună de zăpadă; casele ce puteau fi văzute pe fereastră deveniseră albăstrii. O forţă irezistibilă îl împingea pe Mihail să se ducă în locul unde

se întâlneau de obicei, un parc din fața universității. Paralizat de o mare durere, Mihail nu a văzut-o imediat pe Raisa, stând cu mâinile în buzunare și uitându-se la el cu o privire hotărâtă. De atunci, nu s-au mai despărțit.

Hoinărind pe bulevardele din Moscova, îndrăgostiții și-au încredințat gândurile cele mai secrete. Vorbeau despre toate: copilăria lor, primele emoții, ultima carte citită sau piesa pe care o văzuseră, dar niciodată despre politică. În acea perioadă Rusia era condusă de Stalin și prudența impunea tăcere asupra acestui subiect – un sovietic din cinci lucra pentru poliția secretă.

Într-o noapte caldă de iunie, sub un cer înnorat pe care se mai zărea totuși, ici și colo, câte o stea, îndrăgostiții au stat strâns îmbrățișați până în zori, în mica grădină de lângă căminul studenților.

S-au căsătorit un an mai târziu. Cu ceva timp înainte, Mihail se angajase ca muncitor sezonier ca să-și poată cumpăra primul costum, precum și o rochie pentru logodnica lui. Raisa a fost totuși nevoită să împrumute o pereche de pantofi albi pentru ceremonie.

De acum înainte, cuplul va fi inseparabil. Primii lor ani de căsnicie au fost marcați de o situație jenantă. Nu aveau nici măcar o cameră a lor, iar dormitoarele comune ale studenților nu erau mixte.

În acea perioadă, Raisa și Mihail aveau dorința arzătoare de a-și croi propriul drum în viață. Raisa dusese o viață grea în copilărie. O spune chiar ea: „La începutul anilor '30, membrii familiei mele erau considerați chiaburi. Li s-au luat pământul și casa. Bunicul meu a fost acuzat de troțkism, a fost arestat și a dispărut, i-am pierdut orice urmă. Bunica a murit de foame și de durere, căci era soția «dușmanului poporului». Mama era casnică. Toată familia îl urma pe tata, care lucra la căile ferate. Am avut tot felul de «case», de hangare, de cabane".

În 1955, după terminarea studiilor, soții Gorbaciov au plecat în sudul Rusiei. Ca să reușești în Rusia, aveai două drumuri sigure: KGB-ul și partidul. Raisa era reticentă în privința primului, deoarece familia ei suferise de pe urma flagelului poliției politice. Atunci, și-a îndemnat soțul să se întoarcă la Stavropol, orașul său natal. Gorbaciov a devenit aici aparatcic în rândul tineretului comunist, apoi al partidului.

Viața lor nu a fost însă mai ușoară, limitându-se la apartamentul comunitar, mediocritatea mediului format din funcționari comuniști și, uneori, vacanța la familia lui Mihail.

Raisa a fost greu acceptată de familia soțului ei: când a mers prima dată să-și vadă soacra, primirea a fost foarte rece. Relațiile lor nu s-au îmbunătățit odată cu trecerea timpului; voluntarismul Raisei nu ajuta deloc la ameliorarea situației.

În provincie era cam peste tot la fel: un aer tare, case mici și vechi cu acoperișuri ascuțite adunate grămadă în apropierea unui pod, clocotul unui râu cu ape verzi, iar în centrul fiecărui sat, inevitabila casă a președintelui colhozului, cu drapelul roșu decolorat fâlfâind pe acoperiș și cu portretele lui Stalin – înlocuite mai târziu cu cele ale lui Hrușciov – înșirate pe pereți.

Gorbaciov a urcat foarte repede treptele puterii. Dintr-un comsomolist mediocru, el a devenit în zece ani secretar federal al regiunii agricole Stavropol, conducând cu o mână de fier această provincie. Raisa nu se mai îndoia acum de destin. „Voi face din Mişka un ţar", ar fi spus ea.

Norocul i-a surâs în acea perioadă. În regiune se afla o staţiune balneară renumită pentru apele sale curative. Personaje de prim-plan de pe scena politică veneau acolo la cură, mai ales Iuri Andropov, omnipotentul preşedinte al KGB-ului.

Primul contact cu acest „naş" foarte influent a avut loc în luna aprilie a anului 1969.

Raisa crease o ambianţă propice acestui gen de întâlnire. Ea a introdus în acel sanatoriu de lux moda buchetelor de flori exuberante din Caucaz, a cerut să fie puse pe mese coşuri cu fructe şi vinuri parfumate din regiune, precum şi mici suvenire locale. A fost şi un ghid priceput pentru Andropov şi soţia lui. Având grijă să se documenteze asupra istoriei acelei regiuni, Raisa a citat ca o adevărată erudită marii autori ruşi îndrăgostiţi de Caucaz.

Caucazul a fost o regiune prin care au trecut negreşit romanticii din secolul al XIX-lea. Raisa a amintit de călătoriile iniţiatice ale lui Puşkin, Tolstoi, Lermontov şi Alexandre Dumas.

În timpul acestor seri, Gorbaciov şi Andropov evocau necesitatea de a face reforme pentru „ameliorarea" sistemului. Nu numai preşedintele KGB-ului reperase acest cuplu, ci şi alte mari personalităţi ale regimului, printre care Suslov, ideologul partidului. Nu-şi puneau întrebări legate de moralitate sau de legitimitatea bolşevismului fosilizat, ci de fragilitatea şi decadenţa sa, căutând mijloacele capabile să redea vigoare regimului.

Soţii Gorbaciov au avut, din acel moment, un protector influent. Au început să facă parte, din ce în ce mai des, din delegaţiile oficiale trimise în străinătate. Astfel, în ziua de 9 septembrie 1977, trenul de la Moscova i-a dus pe cei doi la Paris, la invitaţia Partidului Comunist Francez.

Mihail şi Raisa au fost găzduiţi la Bazainville, la periferia Parisului, în fosta reşedinţă a defunctului lider al partidului comunist, Maurice Thorez. Delegaţiei i s-a oferit un program turistic clasic: Versailles, Luvru, Muzeul Rodin şi Centrul Pompidou, recent deschis. Apoi au petrecut două săptămâni la Cannes şi au vizitat regiunea mediteraneeană.

Comuniştii francezi remarcaseră deja o fărâmă de originalitate în vorbele acestui aparatcic diferit de ceilalţi. Admirând panorama capitalei de pe esplanada de la Trocadéro, viitorului preşedinte al URSS-ului îi scăpase o vorbă în faţa lui Pierre Juquin, tânăr membru al Biroului Politic al PCF, care îi servea drept ghid: „Aveţi mare dreptate când nu vreţi să faceţi ca noi..."

Această deplasare în Franţa a sporit interesul cuplului Gorbaciov faţă de Occident.

În anul următor, puternicul lor protector, Andropov, şi-a propulsat tânărul protejat în postul de secretar al Comitetului Central al PCUS, însărcinat cu agricultura.

Soţii Gorbaciov făceau de acum înainte parte din cea mai înaltă nomenclatură sovietică.

Cei doi s-au mutat la Moscova şi şi-au schimbat stilul de viaţă. Au profitat astfel de privilegiile multiple prevăzute de funcţie: „cantine" luxoase, raioane rezervate în marile magazine, „raţiile Kremlinului", constând în alimente de cea mai bună calitate la jumătate de preţ, haine şi cadouri la comandă, locuinţă de serviciu, vilă, personal domestic, spitale speciale, locuri de vilegiatură etc. Fără a uita limuzina, dintre care cea mai vestită era marele *ZIL* negru, amintind de frumoasele automobile americane din anii '50.

Raisa părea să fi ajuns foarte sus. În realitate, poziţia ei era subalternă, deoarece Mihail era cel mai tânăr dintre marii „boieri moscoviţi". Condiţia de subordonată o ofensa pe această femeie cu caracter puternic.

Gorbaciov recunoaşte în *Memoriile* sale: „În realitate, nu şi-a putut găsi niciodată locul în grupul «soţiilor de la Kremlin» şi nu s-a împrietenit strâns cu nici una dintre acestea. Reuniunile lor o frapau în mod deosebit prin climatul impregnat de morgă, de suspiciune, de linguşeală şi de lipsă de jenă".

Cu unele nuanţe, această lume a „doamnelor" reflecta ierarhia soţilor. În ziua de 8 martie 1979, Raisa a participat la o recepţie oficială, în calitate de soţie a secretarului Comitetului Central recent ales. În mod obişnuit, soţiile conducătorilor se aşezau în şir la intrarea sălii ca să-i salute pe oaspeţii străini. Raisa s-a aşezat la întâmplare, fără să respecte tradiţia. În faţa acestei încălcări grosolane a protocolului de la Kremlin, doamna Kirilenko (soţia unui membru influent al conducerii sovietice, al treilea ca importanţă în perioada lui Brejnev) a îndreptat degetul spre ea în mod grosolan şi i-a zis: „Locul tău e acolo, la capătul şirului!"

Ne putem imagina ce i-a urat Raisa în gând acestei femei!

Dar nu şi-a exprimat niciodată amărăciunea provocată de acest episod. Nu făcea parte dintre femeile care se plângeau. Soţii Gorbaciov vor aştepta momentul prielnic pentru a-şi regla conturile, iar acest moment nu va întârzia. În timp ce Mihail urma să devină cel mai puternic om al ţării, soţii Kirilenko aveau să decadă din funcţii.

Dar, deocamdată, cuplul era nevoit să se prefacă, într-o oarecare măsură, că respecta regulile jocului.

Uneori, Raisa ducea dorul vieţii din Stavropol, unde era soţia omnipotentului om forte al regiunii. În ciuda avansării formale a soţului ei, influenţa sa la Moscova era, în mod paradoxal, redusă. Astfel, în toţi acei ani, nu au avut posibilitatea să-şi întâlnească protectorul, Andropov, într-un cadru privat.

La sfârşitul anului 1980, numirea lui Gorbaciov în postul superior de membru al Biroului Politic a fost însoţită de atribuirea unei noi vile luxoase, vecină cu a lui Andropov. Venise vara, şi Gorbaciov i-a telefonat „naşului" să-l invite să ia dejunul în compania unor prieteni din Stavropol. „Ca în vremurile bune", a zis el.

– Ei, da, erau vremuri bune, a răspuns Andropov. Dar azi, Mihail, trebuie să refuz invitaţia.

– Dar de ce?

– Pentru că, altfel, chiar de mâine vor începe bârfele. În ce scop? Despre ce am vorbit? Nici n-am să plec bine spre tine, că deja i se va face un raport complet lui Brejnev. Îţi spun toate astea, Mihail, în interesul tău.

Totuşi, Andropov a continuat să-l susţină pe Gorbaciov, mai ales după ce i-a succedat lui Brejnev, în 1982. Dar nu a avut timp să-l împingă în rândul din faţă pe protejatul său, cel mai tânăr membru al Biroului Politic. La cincisprezece luni de la moartea lui Brejnev, Uniunea Sovietică îşi ducea la groapă noul secretar-general.

În cursul funeraliilor lui Andropov, numai soţii Gorbaciov, dintre toţi demnitarii, o consolaseră pe soţia defunctului. Acest gest plin de căldură dezvăluia apropierea cuplului de protectorul lor. De altfel, Andropov îi transmisese Raisei, prin intermediul soţiei sale, că dorea să-l vadă pe Mihail succedându-i în funcţie.

Seniorii de la Kremlin au hotărât însă altfel. După patru zile de deliberări, secretar-general a fost ales Constantin Cernenko, în vârstă de şaizeci şi trei de ani, tovarăş de beţie şi mare linguşitor al lui Brejnev, poreclit Desfăcătorul de Sticle. Preşedintele american Ronald Reagan a constatat, înciudat, că toţi conducătorii sovietici „mureau pe capete". Şi, într-adevăr, Cernenko a decedat şi el după treisprezece luni de la preluarea puterii. Acum nu mai exista alternativă.

Cuplul Gorbaciov a intrat în scenă sub luminile rampei.

Timpul splendorilor

Noaptea de 10 martie 1985 a fost foarte lungă. Raisa nu s-a culcat până la întoarcerea soţului ei, pe la ora patru dimineaţa. A văzut oprindu-se în faţa casei un şir lung de maşini. Constatând că garda soţului ei fusese întărită, a înţeles că bătălia fusese câştigată. Într-adevăr, Gorbaciov fusese ales cel mai puternic om al Uniunii Sovietice, la propunerea ministrului de externe, Gromîko, care l-a prezentat ca „un om cu zâmbet afabil, dar cu dinţi de fier".

În noaptea aceea, Mihail şi Raisa au stat până târziu la discuţii, deşi erau amândoi obosiţi. Conversaţia lor avea să fie preludiul elaborării strategiei perestroikăi. Raisa şi Mihail au formulat-o într-o singură frază: „Nu se mai poate trăi aşa..."

Mihail Gorbaciov a fost ales în mod oficial secretar-general al PCUS în ziua de 11 martie 1985. Raisa era, în sfârşit, pe prima treaptă a puterii.

La drept vorbind, niciodată nu se îndoise de steaua ei norocoasă. De mult timp se pregătea să fie prima-doamnă a ţării, informându-se despre organizarea forţelor de protecţie sau a gărzilor, despre personalul de serviciu, efective, bucătari, femei de menaj şi chiar despre grădinarii de la Kremlin.

A început o perioadă ciudată, în care totul avea să fie nesigur.

De acum înainte, Raisa va contribui în mod decisiv la alegerea principalilor colaboratori ai soţului ei, susţinând numirea ca ministru de externe a prietenului lor Şevardnadze, care conducea republica Georgia, vecină cu Stavropolul. Părerea Raisei va fi întotdeauna decisivă pentru Gorbaciov. Mărturiile sunt unanime: şeful statului avea obiceiul să se sfătuiască permanent cu soţia lui. În contextul unui misoginism evident specific epocii, această atitudine era de-a dreptul cutezătoare!

În anii 1985–1986, s-a instaurat o adevărată complicitate între Raisa şi principalul teoretician al perestroikăi, Aleksandr Iakovlev, pe care Gorbaciov l-a adus din călătoria sa făcută în Canada în anul 1983.

Iakovlev era un om aparte, exilat de zece ani ca ambasador la Ottawa, pentru că denunţase, pe când era responsabil cu propaganda, influenţa naţionaliştilor ruşi de extremă dreaptă. Raisa l-a încurajat să formeze o reţea de persoane puternice. La rândul său, Aleksandr Iakovlev i-a propus lui Gorbaciov să-i dea protectoarei sale postul oficial de preşedinte al Fondului de Cultură Sovietic. Raisa a respins oferta, dar a devenit animatoarea acestei fundaţii prestigioase. Gorbaciov va recunoaşte că, datorită reţelei sprijinite de soţia lui, dispunea de informaţii preţioase legate de situaţia din străinătate, venite din afara circuitelor controlate de KGB. Ea i-a transmis astfel soţului ei informaţii obiective despre procesul inevitabil de reunificare a Germaniei în ajunul dărâmării Zidului Berlinului, în noiembrie 1989.

Aleksandr Iakovlev mi-a povestit că i se întâmpla deseori să lucreze la textele discursurilor preşedintelui, împreună cu Mihail şi cu Raisa, şi a precizat că ea avea întotdeauna ultimul cuvânt*. Nu întâmplător, Gorbaciov, în *Memoriile* sale, o numeşte pe soţia lui „principalul consilier benevol".

Mihail nu suporta să se spună ceva rău despre Raisa. În 1987, cu ocazia unui interviu, un realizator de la canalul american NBS l-a întrebat pe Gorbaciov:

– Când vă întoarceţi seara acasă, discutaţi despre politica internă sau despre problemele politice pe care le aveţi?

– Discutăm de toate, a răspuns Gorbaciov.

Americanul a insistat:

– Inclusiv cele mai confidenţiale probleme sovietice?

– Vorbim de toate, a repetat Gorbaciov.

În URSS, numai prima întrebare şi răspunsul ei au fost date publicităţii.

Această complicitate excepţională a provocat în ţară o adevărată controversă, iar ultraconservatorii din partid au denunţat participarea prea activă a Raisei la treburile statului. Pentru a o discredita, a fost răspândit un zvon despre aventurile sale amoroase. Sfidând această campanie, Raisa a mers mai departe prin vânt şi furtună.

Soţii Gorbaciov erau căsătoriţi de treizeci de ani. Învestitura supremă le-a schimbat, evident, viaţa de zi cu zi. Au beneficiat de câteva imobile şi, în plus,

---

* Convorbire cu autorul, la 20 august 1991(n.a.)

au fost aduse îmbunătăţiri semnificative la principala lor reşedinţă, vila de la Razdori. Acolo au fost construite o casă pentru gardă, o centrală de legătură strategică, un eliport şi un garaj pentru vehicule şi echipamente speciale. Clădirea principală a fost amenajată astfel încât să poată adăposti eventuale conferinţe sau reuniuni secrete. O încăpere a fost destinată personalului medical.

Prima-doamnă avea un mod ciudat de a-şi alege servitorii, care făceau parte, evident, din Direcţia a 9-a a KGB-ului, însărcinată cu protecţia înaltei nomenclaturi. Raisa cerea fotografiile candidaţilor şi alegea ghidându-se după chipul lor. Nu-i plăceau oamenii graşi, şi bucătarii erau respinşi din oficiu (Raisa i-a acceptat totuşi în timpul călătoriilor în străinătate). Aşadar, cei trei bucătari, cele trei cameriste şi cele trei chelneriţe puse la dispoziţia ei erau toţi slabi. Sarcina lor era să se ocupe nu numai de Raisa, ci şi de fiica ei şi de cele două nepoate. Pentru cea mai mică greşeală, puteau fi concediaţi fără milă. Una dintre cameriste a avut într-o zi cutezanţa s-o bombăne pe cea mai mare dintre nepoate şi a fost imediat dată afară.

Cele mai mici detalii ale vieţii zilnice a secretarului-general erau puse la punct de soţia lui: decorul, ieşirile şi, fireşte, hainele pe care le purta. Venind din străinătate, costumele lui Mihail aveau deseori nevoie de retuşuri. Uneori era mai greu să le retuşezi decât să faci unul pe măsura lui. Totuşi, rezista acelor interminabile şedinţe de probă, sub privirea vigilentă a soţiei sale.

Din primele zile ale domniei, ţarina a avut ambiţia să cucerească Occidentul. De aceea, pentru ea, călătoriile în străinătate aveau o mare însemnătate. În timpul acestor periple, reconstituia în felul ei ambianţa saloanelor literare din secolul al XVIII-lea. Raisa alegea ea însăşi membrii suitei de onoare şi se înconjura de savanţi, scriitori, pictori şi actori. Cuplul era atras încă din studenţie de intelectualitate şi de boema moscovită. Deoarece nu mai avea timp să-i adune la ea acasă pe aceşti interlocutori, Raisa organiza întâlniri cu ocazia vizitelor în străinătate; atmosfera era mai puţin formală şi îi permitea lui Gorbaciov să aibă acces la informaţii obiective despre situaţia ţării sale. Raisa se pregătea în mod serios pentru aceste întâlniri şi cunoştea totul despre invitaţii ei. Cu ocazia pregătirilor primei sale călătorii oficiale în Franţa, în octombrie 1985, a vizitat din nou sala impresioniştilor de la Muzeul Puşkin din Moscova şi a recitit autori francezi precum François Mauriac şi Hervé Bazin. Când ambasada a înscris în programul vizitei manufactura de la Sèvres, ea s-a opus, preferând Muzeul Picasso.

Întotdeauna avidă de detalii, Raisa s-a interesat pe lângă jurnaliştii francofoni de noile tendinţe ale vieţii pariziene. A încercat chiar să afle cum urma să fie îmbrăcată Danielle Mitterrand. Spre marele ei necaz, interlocutorii săi au fost evazivi!

Niciodată diplomaţii ruşi nu fuseseră obligaţi să depună atâtea eforturi pentru o soţie de conducător.

Îmi amintesc de sosirea la Paris a noului stăpân de la Kremlin şi a soţiei sale. Delegaţia care îi însoţea era formată din nouăzeci şi şapte de persoane,

fără a mai pune la socoteală jurnaliştii. Treizeci şi patru de oameni ai KGB-ului se ocupau numai de securitate. Printre ei, personalul special repartizat Raisei: două cameriste, doi bucătari şi doi chelneri, sub comanda unui general KGB. Înainte de sosire, Kremlinul a transmis ambasadei că prima-doamnă a Uniunii Sovietice nu dorea să fie însoţită de prea multă lume, ci „de un număr restrâns de femei".

Raisa a stârnit de la început panică în rândul gărzilor de corp ruse şi franceze, schimbând programul stabilit iniţial. Astfel, trecând prin faţa localului Closerie des Lilas din Montparnasse, unul dintre restaurantele predilecte ale emigraţiei ruse, a oprit maşina prezidenţială şi i-a propus soţiei preşedintelui Mitterrand să bea un păhărel cu ea. Când gărzile i-au spus că securitatea nu îi era asigurată în acel loc, Raisa a răspuns tăios: „Suntem mai în siguranţă acolo unde nu suntem aşteptate".

O altă inovaţie a primei-doamne a URSS-ului a fost vizitarea caselor de modă ca să asiste la prezentări. I-a onorat cu vizita ei pe Pierre Cardin, deja renumit în Uniunea Sovietică, şi pe Yves Saint Laurent, ale cărui ateliere se aflau chiar în faţa hotelului Marigny, reşedinţa cuplului Gorbaciov. Cu acea ocazie, Raisa a aranjat o expoziţie Yves Saint Laurent la Moscova şi a discutat în mod relaxat cu marele creator de modă.

– Opium* este preferatul meu şi îmi place mult negrul, i-a mărturisit ea gazdei sale. Credeţi că se va purta în continuare?

– Da, întotdeauna, a răspuns creatorul de modă.

– Veţi susţine fustele scurte sezonul viitor?

– Susţin şi modelele scurte şi pe cele lungi, după caz...

– Vreţi să spuneţi că asta depinde de picioare, nu?

– Dacă vreţi...

– Dar câte kilograme trebuie să aibă o femeie ca să vă poarte modelele?

– E bine să fie cât mai slabă cu putinţă.

– Atunci mai bine plec!

Raisa avea şi umor, căci măsurile ei corespundeau modelelor creatorului de modă (după cum precizează Bernard Lecomte): 86-70-89.

Era clar că doamna Gorbaciov le arăta occidentalilor că trecuse epoca *terem*-ului, unde femeile trăiau cândva închise. Între cuplul Gorbaciov şi cuplul Mitterrand se înfiripase simpatia, deşi o întrebare stăruia în mintea celor din urmă: Cum putea oare sistemul comunist să producă nişte fiinţe atât de deschise şi de seducătoare?

Cu trecerea anilor, relaţiile lor au căpătat un caracter tot mai amical.

Prima-doamnă sovietică solicita uneori sfatul soţiei preşedintelui francez. „Sunt novice în materie", amintea ea cu un zâmbet aparent naiv, în costumul ei elegant de mătase cu dungi bej şi negre. Poate că această complicitate instalată deja a împins-o pe Raisa la nişte capricii, care au fost la un pas de a genera

* Unul dintre parfumurile create de Yves Saint Laurent (n.red.)

un incident diplomatic. Îmi amintesc de cea de a doua vizită a lor la Paris, cu ocazia bicentenarului Revoluţiei Franceze. Mitterrand a organizat pentru Gorbaciov un dineu privat la domiciliul său de pe strada Bièvre. Obosită după o zi istovitoare, Raisa i-a cerut soţului ei – cât se poate de direct – să transmită în ultimul moment că nu mai puteau ajunge. Speriat de această încălcare a protocolului, Mihail a fost nevoit să poarte negocieri susţinute cu soţia lui până când a reuşit s-o convingă că era necesar să ia parte la dineu.

Schimburile lor de replici păreau uşor suprarealiste, semănând cu o ceartă domestică între o nevastă rebelă şi un soţ docil.

În octombrie 1991, soţii Gorbaciov au fost primiţi la Latché. Văzând că Raisei i-a plăcut mierea servită la micul dejun, Danielle Mitterrand a propus să-i ofere câţiva stupi pentru casa ei de la ţară. Raisa a ridicat mâinile la cer şi s-a întors spre soţul ei. „De câte ori nu ţi-am spus să renunţi la vilele de stat ca să avem şi noi măcar o mică bucată de pământ! Nu avem nimic al nostru, a adăugat ea adresându-se soţiei preşedintelui Mitterrand. Nici măcar un loc unde să punem un stup!"

Este adevărat că în acea perioadă, după spusele lui Andrei Graciov, chiar şi pernele pe care Raisa obişnuia să le ia cu ea în călătorii aparţineau statului.

Un episod a intrat în analele diplomatice. Cu ocazia unei primiri oficiale în Spania, în 1990, regele Juan Carlos şi regina Sofia se pregăteau să părăsească sala înaintea invitaţilor, după cum cerea protocolul. Raisa şi-a continuat conversaţia fără să ţină cont de protocol, în timp ce suveranii şi preşedintele se aflau pe trepte şi o aşteptau. După o tăcere prelungită, Mihail, exasperat, i-a cerut să vină la ei. Dar soţia lui şi-a continuat conversaţia fără să se sinchisească. După un minut, Gorbaciov a zis cu o voce puternică şi plină de răceală: „Raisa Maximova, te aşteptăm în continuare!"

De data asta, prima-doamnă a catadicsit să se îndrepte spre ieşire. Raisa nu a ezitat să repete această gafă cu doamna Kohl şi, mai ales, cu Nancy Reagan.

Diplomaţii sovietici cunoşteau bine aceste obiceiuri; totuşi, adevăratele lor griji au început în ţările conduse de femei. Din 1984, între Gorbaciov şi doamna Thatcher s-au stabilit relaţii bazate pe o simpatie reciprocă. Doamnei de Fier îi plăcea să spună: „Iată un om cu care vom putea să facem afaceri".

Când Gorbaciov a mers în vizită oficială în Anglia, la sfârşitul anului 1987, Margaret Thatcher a organizat, pentru fotografi, o apariţie a celui mai important om al Uniunii Sovietice în balconul reşedinţei sale. Nu mică i-a fost surpriza când a văzut-o pe Raisa apărând cu braţele pline de flori şi punându-i, fără să stea pe gânduri, buchetul enorm sub nas. Astfel, a doua zi, toate ziarele publicau fotografiile în care cuplul apărea alături de doamna Thatcher cu faţa ascunsă de buchetul enorm de flori al Raisei.

O altă fotografie – de data asta apărută în presa mondenă – o arăta pe doamna Gorbaciova pe când cobora dintr-un Rolls-Royce cu steguleţ sovietic, purtând o rochie de satin alb şi pantofi aurii. Această poză (care îi arăta doar picioarele) a stat la originea căderii în dizgraţie a ambasadorului URSS-ului

la Londra. Furioasă, Raisa a intrat fără să bată la uşă în biroul ambasadorului, unde se afla soţul ei. „Diplomaţilor tăi, Mihail Sergheievici, nu le pasă de imaginea familiei tale!" a spus ea şi a ieşit imediat din încăpere.

În 1989, Raisa şi-a însoţit soţul în Italia. De data asta, hainele ei aveau culori atât de închise, încât ziarele locale au numit-o „Raisa cea simplă". Totuşi, nu a ezitat să apară la Vatican îmbrăcată cu un taior roşu, la întrevederea cu papa Ioan Paul al II-lea, în loc să poarte o ţinută de culoare neagră, aşa cum e obiceiul în cazul unei audienţe private.

În ţara sa însă, Raisa nu se prea făcea remarcată. Nancy Reagan şi-a dat seama de asta în cursul primei întâlniri la nivel înalt Reagan–Gorbaciov. „Era îmbrăcată sobru – o fustă neagră, o bluză albă şi o cravată neagră. M-am întrebat de ce. Era contrar obiceiurilor sale, a tot ce purtase înainte şi nu se potrivea deloc cu stilul ei. Am aflat mai târziu că aşa arăta uniforma standard pentru profesorii sovietici, iar Raisa purta acea ţinută, care o făcea să semene cu o gardiană de închisoare, doar pentru că aceea era singura fotografie a ei, de la întâlnirea de la Geneva, care avea să apară la întoarcerea în ţară."

Conversaţiile dintre doamna Reagan şi doamna Gorbaciov se transformau deseori în încercări de forţă. Fiecare voia să se impună. Nancy Reagan voia să abordeze tema drogurilor, a criminalităţii sau a copiilor maltrataţi; Raisa nu pierdea ocazia s-o apostrofeze în legătură cu slăbiciunile sistemului politic american. Când i-a spus interlocutoarei sale că Statele Unite nu au avut niciodată un război pe propriul teritoriu, Nancy i-a amintit de Războiul de Secesiune. În acea perioadă, prima-doamnă a Statelor Unite se afla încă sub şocul unei operaţii chirurgicale şi al morţii recente a mamei sale. Nancy şi-a închipuit chiar că Raisa se folosea de slăbiciunea ei. „Sovieticii ştiu totul. Aşa că nu pot să cred că ea nu ştia prin ce trecusem cu câteva săptămâni înainte, s-a plâns mai târziu Nancy. Eram atunci hiperemotivă? Nu cred." Când Nancy i-a arătat Casa Albă, Raisa a bombardat-o cu întrebări: „Candelabrul e din secolul al XVIII-lea? Jefferson a trăit aici? Apropo, în ce an a fost construită Casa Albă?"

Raisa a fost întrebată dacă i-ar plăcea să trăiască la Casa Albă. Unii americani s-au simţit ofensaţi de răspunsul ei: „E o reşedinţă oficială. Vorbind din punct de vedere uman, cred că e mai plăcut să locuieşti într-o casă de mărime normală".

La care Nancy a ripostat în memoriile sale: „Nu era un răspuns foarte elegant, mai ales venind din partea cuiva care nu a vizitat niciodată cartierele private".

„Ce vreţi, a replicat Gorbaciov cu perfidie, ca să-şi disculpe soţia, Raisa e o filosoafă, doamna Reagan, o actriţă..."

Raisa a zăbovit atât de mult în faţa mobilelor de la Casa Albă, încât abia dacă le-a mai rămas timp să bea cafeaua cu soţiile oficialilor americani. „Până la urmă, i-am făcut pe Ronnie şi pe Gorbaciov să ne aştepte un sfert de oră, scrie Nancy. Când am ajuns, soţii noştri, încruntaţi, se uitau la ceas. Din fericire ei doar se prefăceau supăraţi. Acest gest ironic de nerăbdare a fost ideea lui Ronnie."

Imediat ce se întorcea din călătorie, Raisa cerea să i se dea caseta video filmată cu această ocazie. Toată lumea remarcase faptul că, la ceremoniile oficiale, ea stătea liniştită lângă Gorbaciov, dar, cum zărea cameramanii, nu ezita să-şi pună în valoare dinamismul. De cele mai multe ori nu era mulţumită de reportajele care i se prezentau. Nu făcea niciodată remarci despre felul cum fusese ea filmată, ci critica modul în care era prezentat soţul ei. „Nu e filmat corect Mihail, este luat din spate şi dintr-un unghi prost. Chiar nu aveţi grijă să selectaţi cameramanii? Uitaţi-vă cum filmează americanii! le spunea ea funcţionarilor KGB-ului care răspundeau de relaţia cu presa. Nu suntem în stare să facem şi noi la fel?"

Între 1985 şi 1991, imaginea lui Gorbaciov a pierdut din strălucire. Raisa a fost acuzată că era eminenţa cenuşie a soţului ei, ducând ţara la ruină. Totuşi, la începutul lunii august a anului 1991, soţia preşedintelui credea în continuare în steaua ei norocoasă, insistând ca Mihail să plece în vacanţă în Crimeea.

Am avut de mai multe ori ocazia să merg la vila de la Foros, noul loc de vilegiatură al soţilor Gorbaciov. De generaţii, conducătorii supremi ai Rusiei au ales Crimeea ca să-şi îngrijească sănătatea înainte de a-şi relua obligaţiile de la Kremlin. Soţii Gorbaciov ar fi putut, pur şi simplu, să urmeze această tradiţie, instalându-se în una dintre vilele iluştrilor lor predecesori. Dar Raisa a preferat să ceară să se construiască un nou palat – unde parchetul era din lemn preţios, pereţii din marmură albă, sălile de baie echipate luxos – cu o piscină care dădea spre mare.

Locul însă nu era grozav: un vânt teribil bătea peste stâncile goale şi nici un fel de vegetaţie nu înveselea decorul. Doar marea părea să prezinte interes. S-a încercat îmblânzirea acelei naturi ostile. S-a săpat cu dinamită în stâncă, au fost aduse tone de pământ în jurul casei şi au fost plantaţi arbori din specii rare. A fost făcut un tunel şi s-au instalat scări rulante care să lege direct vila de mare.

La al doilea etaj al clădirii, se aflau un birou, dormitoare şi o sufragerie în care puteau lua masa vreo douăsprezece persoane; o terasă, unde Mihail şi soţia lui beau deseori ceaiul, dădea spre mare. O alta se întindea deasupra stâncilor, în continuarea unui budoar unde trona o statuie splendidă de marmură ce reprezenta o femeie goală. (Raisa a cerut mai târziu să fie luată de acolo!) Pereţii erau acoperiţi cu lambriuri. O friză reprezentând, ţesute sau pictate, oraşele Crimeei împodobea plafonul. La parter se găsea o grădină de vară, de unde porneau două alei: cea din dreapta ducea la sala de proiecţie, iar cea din stânga – la plajă.

Raisa pierde puterea

În ziua de 18 august 1991, Mihail nu se simţea bine. Suferind de lumbago, preşedintele a chemat un medic specialist de la Moscova, doctorul Anatoli Liev, renumit pentru calităţile sale de vindecător.

Cam la zece zile de la plecarea sa din capitală, preşedintele făcuse o criză în timpul unei plimbări pe coline. Pe drumul de întoarcere, avusese nevoie să fie susţinut.

Miercuri, 15 august, un secretar al lui Gorbaciov i-a telefonat doctorului Anatoli Liev, cerându-i să vină imediat la Foros. Disciplinat, medicul a insistat să primească un ordin scris. Aşa era regula. Şi KGB-ul nu glumea cu disciplina, mai ales când era vorba de sănătatea preşedintelui. Dar ordinul nu venea, şi cei de la Foros îşi pierdeau răbdarea. „Preşedintele are nevoie de dumneata!" Liev nu-şi explica de ce superiorii săi nu luau legătura cu el. Apoi, a primit un telefon foarte scurt: „Puteţi să vă duceţi".

Liev a plecat cu avionul în Crimeea fără ordin scris. Cu ajutorul unor masaje şi exerciţii, medicul a reuşit să reducă durerile preşedintelui, care în curând a putut să stea jos şi să se ridice. Nimic grav, dar un nerv blocat provoacă întotdeauna dureri mari!

Totuşi, specialistul venit de la Moscova era intrigat de măsurile de securitate deosebite din jurul vilei. Pe drum erau mai multe baraje şi vehicule blindate. „Am crezut că era aşa din cauza tensiunilor din Crimeea", i-a explicat el unuia dintre pacienţii, care i-a reprodus mai târziu mărturia.

Medicul a mai remarcat prezenţa neobişnuită a numeroşi agenţi de securitate şi a zărit în larg, împreună cu ambarcaţiunile obişnuite ale pazei de coastă, trei nave ale marinei de război. De altfel, el însuşi se simţea în tot acest timp ţinut sub strictă supraveghere.

A doua zi, 18 august, a fost stabilită o altă şedinţă. De comun acord cu medicul personal al preşedintelui, Liev a cerut să se comande la Moscova unele medicamente imposibil de procurat la Foros. În acea duminică de 18 august, Gorbaciov s-a întins pe masa de masaj şi i-a spus „salvatorului" său: „Poţi să faci ce vrei, să-mi scoţi un nerv, o vertebră, să-mi tai un picior. Pentru că mâine trebuie să fiu neapărat la Moscova!"

După câteva înţepături şi exerciţii, Mihail a adormit.

În ultima vreme nu făcuse decât să reflecteze la bătăliile care îl aşteptau la Kremlin. Se gândea la zilele cruciale pe care le pregătise de mult timp şi care aveau să înceapă de pe 20 august, odată cu semnarea tratatului unional.

Exact înainte de a părăsi capitala, în ziua de 5 august, Gorbaciov confirmase ţării faptul că toţi conducătorii republicilor urmau să semneze cu el un acord de principiu, care să permită acestei noi Uniuni să ia locul vechilor structuri depăşite, apărute în urma revoluţiei.

Sigur, rămâneau multe incertitudini, dar Gorbaciov ajunsese la un compromis cu Boris Elţîn. Din acel moment, ziua de 20 august avea să fie o dată esenţială pe agenda preşedintelui. Devenit ostatic al conservatorilor, preşedintele spera, probabil, să se elibereze de constrângerile la care era supus acceptând, pentru prima dată, să ofere o marjă de manevră republicilor.

Tratatul nu autoriza confederaţia dorită de reformatori, dar şefii de la Kremlin erau de acord să-şi reducă prerogativele. În acea duminică de 18 august,

simţea că el era cel care deţinea controlul. Altfel, de ce s-ar fi încumetat să plece în vacanţă?

Totuşi, Gorbaciov nu excludea ripostele. Împreună cu consilierul său Cerniaev, asistat de doi secretari, el redacta de zece zile un articol de treizeci şi două de pagini, în care prevedea cinci scenarii diferite. De altfel, unul dintre ele menţiona cu claritate ipoteza unui lovituri de stat, „varianta stării de urgenţă", în care Gorbaciov folosea cuvântul „juntă". Dar asta nu era pentru el decât o ipoteză de lucru. „Ar însemna un impas, un regres social, moartea ţării", scria el. Cuplul emblematic al perestroikăi avea convingerea că era suficient de puternic ca să dejoace comploturile şi să depăşească în continuare obstacolele, care se ridicau împotriva lor de şase ani de zile. Asta e versiunea oficială. Dar Gorbaciov nu se gândea oare şi el la măsuri excepţionale? Era, pur şi simplu, la mâna conservatorilor sau simţea, la rându-i, necesitatea să dea legi radicale, ca să încerce să restabilească ordinea în ţară şi să împiedice destrămarea imperiului?

Gorbaciov şi Raisa nu se aşteptau la o lovitură de stat. „Ideea unui puci nici măcar nu ne-a trecut prin minte." Prima-doamnă nu credea că oameni în care soţul ei îşi pusese toată încrederea ar fi fost în stare să se lanseze într-o „astfel de aventură".

Evenimentele aveau să demonstreze că preşedintele şi soţia sa trăiau într-o lume imaginară, rupţi de realitate, cum făcuseră odinioară Nicolae al II-lea şi Alexandra Feodorovna. Sau poate că nu au vrut să accepte ce se petrecea, gândindu-se că vor reuşi până la urmă să întoarcă situaţia în favoarea lor... În orice caz, în acele momente, Raisa părea foarte senină. O seninătate uşor ciudată!

La ora cinci fără zece minute, îngerul păzitor al lui Gorbaciov, generalul Medvedev, l-a anunţat pe şeful său că un mic grup sosit de la Moscova cerea să fie primit imediat pentru un motiv urgent. Un număr mare de vehicule cu girofar şi antenă radio, printre care câteva ZIL-uri negre, pătrunseseră pe teritoriul vilei. În afara şoferilor, mai erau şi numeroase gărzi de corp. Asistenţii lui Gorbaciov au fost şi mai uimiţi când i-au zărit pe şeful de cabinet al preşedintelui, Valeri Boldin, şi pe câţiva militari, printre care şi un general.

Gorbaciov a fost şi el surprins. Chiar dacă îşi amintea probabil atât avertismentul dat de unul dintre consilierii săi înainte de plecare, care se temea de dispariţia Uniunii, cât şi acţiunea de răsunet a lui Elţîn pentru eliberarea Rusiei de Centru.

– Nu aştept pe nimeni, a răspuns cu mirare şeful de la Kremlin. Despre ce-i vorba?

Şeful gărzii prezidenţiale nu înţelegea nici el.

– Vin de la Moscova şi vor să vă vorbească, a explicat el.

– Dar de ce au fost lăsaţi să intre?

– Pentru că sunt însoţiţi de şeful Direcţiei nr. 9 a KGB-ului, şi aşa spune regulamentul.

Ceva nu era în regulă, şi preşedintele înţelesese despre ce era vorba. A ridicat pe rând receptoarele celor cinci telefoane din cabinetul său de lucru. Inutil. Nici unul nu funcţiona. Şefului celei mai mari puteri nucleare i se tăiase legătura cu lumea. Circuitul interior era şi el întrerupt. Nu se mai putea comunica nici în interiorul reşedinţei. „Acesta era sfârşitul, eram total izolat", a mărturisit Gorbaciov.

Dar încă nu ştia că faimosul telefon roşu – aşezat sub un clopot de sticlă, nefiind nevoie „nici măcar să fie şters de praf" –, cel prin care şeful de la Kremlin ţinea legătura cu capii armatei, nu mai funcţiona nici el. Americanii descoperiseră că verificările sistematice făcute oră de oră fuseseră brusc întrerupte. Şi iată că puciştii se aflau deja la uşa vilei prezidenţiale!

Cât ai clipi, oamenii lor înarmaţi cu pistoale-mitralieră au ocupat principalele posturi, poarta de la intrare, garajul şi eliportul, unde două camioane împiedicau orice decolare sau aterizare. Gorbaciov a înţeles că situaţia era serioasă. Atunci, a luat hotărârea să-i informeze pe cei apropiaţi şi s-a dus în camera Raisei.

– Se întâmplă ceva grav, teribil, i-a spus el, aducându-i la cunoştinţă sosirea unui grup de persoane de la Moscova. N-am invitat pe nimeni. Şi, când am vrut să telefonez, am constatat că toate liniile sunt debranşate.

Raisa a înţeles că întreruperea liniilor însemna, în cel mai bun caz, izolarea, în cel mai rău caz, arestarea şi, în orice caz, un complot. Deşi profund tulburată de această veste, ea şi-a păstrat totuşi sângele-rece şi i-a răspuns soţului ei:

– Orice s-ar întâmpla, sunt alături de tine.

Grupul de emisari ai puciştilor părăsise Moscova în acea după-amiază la bordul unui avion Tupolev 134. Aparatul lor aterizase la baza aeriană de la Belbek, lângă Sevastopol, după ce survolase fără probleme micile coline împădurite ale Crimeei. Generalul Iazov, şeful Armatei Roşii, pusese un avion militar la dispoziţia delegaţiei, la baza militară de la Cekalovskaia, situată la vreo treizeci de kilometri de Kremlin. Decizia de a intra în contact cu Gorbaciov fusese luată chiar duminică dimineaţă. Cinci oameni aveau sarcina să-l facă pe preşedinte să cedeze.

Cel de la care Mihail se aştepta cel mai puţin să participe la această acţiune perfidă era Valeri Boldin, şeful său de cabinet. Om de încredere al lui Gorbaciov din 1990 şi prieten apropiat al Raisei, el era una dintre cele două persoane care aveau voie să intre în biroul său de la Kremlin oricând, chiar şi fără să fi avut întâlnire. Fiabil ca o locomotivă, disciplinat, având o admiraţie fără margini faţă de vorbele care veneau de sus, Boldin era un aparatcic tipic al partidului, dar nu un monstru. Era doar un *homo systemus*, genul de om al sistemului în stare de orice, chiar şi de un puci.

Al doilea personaj era Oleg Baklanov, al doilea om ca putere din Consiliul de Apărare şi secretar al partidului. Al treilea, Valentin Varennikov, comandantul-şef al forţelor terestre ale Armatei Roşii, făcuse să se vorbească despre el cu câteva luni în urmă consemnând un „apel către popor". Era vorba despre un manifest

în care conservatorii denunțau „haosul" și „otrava" care se răspândeau în țară din cauza agenților străinătății.

Al patrulea om era probabil cel mai de temut. General al KGB-ului, șeful atotputernic al Direcției nr. 9, însărcinat înainte de orice cu protecția conducătorilor țării, Iuri Plehanov avea reputația unui om fără milă. El devenise de ceva timp un fel de om bun la toate pentru Raisa. Soții Gorbaciov nu se duceau nicăieri în mod oficial fără ca silueta ușor adusă de spate a lui Plehanov să nu apară de undeva din umbră. Mai târziu, garda de corp a lui Elțîn, generalul Korjakov, a explicat trădarea lui Plehanov prin ura pe care acesta o simțea față de Raisa: îl punea pe acest bătrân să mute lampadarele enorme de bronz de la Kremlin. O aversiune personală poate uneori să influențeze istoria!

Așadar, Gorbaciov se pregătea să stea de vorbă cu „vizitatorii" săi. Nu a fost necesar să-i poftească să urce, deoarece se aflau deja acolo, la câțiva metri de biroul președintelui. Raisa era în apropiere.

Soții Gorbaciov știau că URSS-ul se afla pe marginea prăpastiei, dar amândoi erau convinși că soluțiile propuse de puciști aveau să arunce din nou țara într-o baie de sânge. Președintele nu dorea în nici un caz aceste „soluții", care duseseră pe vremuri la moartea a sute de mii, poate chiar a milioane de oameni. „Ar fi o trădare și garanția unor noi masacre!"

De-a lungul carierei lor, soții Gorbaciov au vrut să reformeze țara, dar fără mișcări bruște, pașnic, dar iată că în acel moment i se cerea președintelui să ia conducerea unei lovituri de stat antidemocratice și anticonstituționale. Totuși, reprezentanții Comitetului veniseră să obțină aprobarea lui Gorbaciov pentru trista lor acțiune. Mai aveau încă nevoie de el, măcar pentru a liniști Occidentul. Nu era vorba despre dispariția lui Gorbaciov, ci a înseși ideii de gorbaciovism. Probabil că din acest motiv președintele, spre marea mirare a puciștilor, a refuzat să facă acest ultim pas, care părea, de fapt, un pact cu demonul totalitar.

Prin urmare, emisarii Comitetului s-au pomenit în fața intransigenței lui Gorbaciov. Cel puțin așa a părut în acel moment atitudinea șefului de la Kremlin, fără să se poată exclude dezvăluiri asupra naturii profunde a relațiilor sale cu acei aparatcici.

Mihail știa că esențialul se decisese deja. Dar nu știa dacă avionul în care se aflau faimoasele chei ale valizei negre, cele care comandau dezlănțuirea nucleară, era controlat sau nu de militarii juntei.

Dacă dăm crezare președintelui, confruntarea a fost brutală. Mihail a reacționat la început foarte violent, înainte de a lua hotărârea de a se calma și a nu ceda. Probabil că delegația Comitetului nu se aștepta la o astfel de reacție. Ciudată zvâcnire – e adevărat – din partea unui om care de mai bine de un an cedase aproape întotdeauna în fața presiunii forțelor conservatoare.

Raisa se afla în hol când emisarii Comitetului au părăsit biroul președintelui. Era aproape șase seara. Oleg Baklanov, omul complexului militaro-industrial, i-a întins mâna. Soția președintelui nu a făcut nici o mișcare, ci doar a întrebat: „Pentru ce vă aflați aici?"

„A urmat un moment de ezitare, după care l-am auzit pe Baklanov răspunzând: «Împrejurările au impus acest lucru»", va povesti Raisa ulterior.

Prima-doamnă s-a uitat cu răceală la şeful de cabinet al soţului ei, Boldin. Era uluită. Se aflau în legături strânse de cincisprezece ani. Boldin aproape că făcea parte din familie, şi soţii Gorbaciov avuseseră încredere în el, discutând împreună chiar şi chestiuni intime. Totuşi, Raisa va spune mai târziu, ca să alunge orice bănuială asupra relaţiilor cu membrii Comitetului: „Nu existau printre pucişti oameni cărora aş fi putut să le împărtăşesc sentimentele mele cele mai intime. Ziarele care pretind contrariul spun minciuni".

Dar e sigur că soţii Gorbaciov şi Boldin erau foarte apropiaţi. Acesta din urmă fusese asistentul lui Mihail înainte ca Gorbaciov să devină secretar-general, pe vremea când era doar membru al Biroului Politic însărcinat cu agricultura. Când Gorbaciov plecase din Stavropol ca să se instaleze la Moscova, îl chemase pe Boldin alături de el. Era, oare, posibil ca Boldin să fi pregătit măsurile ce urmau a fi luate împreună cu Comitetul, fără să fi avut acceptul mentorului său?

Duşmanii lui Gorbaciov nu credeau deloc asta. După părerea lor, Boldin era vocea şefului său. Totuşi, ambiţiosul aparatcic, văzând că Gorbaciov nu accepta „înţelegerea care i se propunea", nu voise oare să-şi încerce norocul, să rupă cordonul ombilical, să profite de asta ca să-şi recapete libertatea faţă de cel care îl consacrase?

După ce emisarii au părăsit reşedinţa, Raisa a intrat în biroul soţului ei. Acesta ţinea în mână o foaie pe care scrisese cu pix albastru numele membrilor Comitetului. I-a chemat pe fiica şi pe ginerele lui, apoi le-a explicat soţiei sale şi copiilor situaţia. „Dacă se contestă esenţialul, adică politica mea, voi rămâne pe poziţie până la capăt. Nu voi ceda nici unui şantaj, nici unei presiuni. Nici vorbă să revin asupra deciziilor deja luate", a zis el.

Orice s-ar fi întâmplat, Mihail cerea familiei să-i urmeze instrucţiunile.

Începea astfel sechestrarea preşedintelui şi a celor apropiaţi lui. Drumurile de acces spre reşedinţă erau barate şi unităţi KGB încercuiau Forosul. Norocul a făcut ca toţi cei treizeci şi doi de oameni din gardă să le rămână fideli. În timp ce preşedintele primea emisarii Comitetului, gărzile de corp sosite de la Moscova le transmiseseră mesajul, în mod brutal, omologilor lor fideli Kremlinului. „Grija noastră, va spune unul dintre ei, era să evităm provocările, ca să nu se spună apoi că preşedintele a murit în timpul unui schimb de focuri."

Familia Gorbaciov se adapta traiului sub permanentă supraveghere. Atmosfera din vila prezidenţială era de-a dreptul ciudată. Mihail, soţia şi copiii săi erau prizonieri, deşi se bucurau de privilegii deosebite. Gărzile lor de corp rămase fidele – puciştii nu aveau cum să nu ştie acest lucru – erau autorizate să le asigure protecţia. Zi şi noapte, cei treizeci şi doi de agenţi de securitate, înarmaţi cu Kalaşnikov şi cu pistoale şi dotaţi cu aparate de emisie-recepţie, ocupau punctele strategice ale vilei. Deşi soldaţii sosiţi cu delegaţia puciştilor l-au deranjat pe consilierul fidel al lui Gorbaciov, Cerniaev, totuşi, oamenilor din gardă nu li s-au impus nici un fel de restricţii. Să fi fost vorba de o colaborare

suprarealistă între forțele puciste și cele ale președintelui? Sau șefii juntei de la Moscova dăduseră dispoziții cu gândul la viitor, lăsându-i lui Gorbaciov o marjă de manevră? Dacă puciul ar fi reușit, oare el s-ar fi raliat în cele din urmă Comitetului stării de urgență, cu riscul de a deveni o marionetă, după ce fusese ostaticul mediilor conservatoare timp de mai bine de un an? La Moscova, unii deputați nu excludeau această ipoteză, care nu se potrivea totuși cu atitudinea Raisei, numită în această împrejurare șeful rezistenței.

Anii au trecut, și încă ne mai punem întrebări. Ar fi putut Gorbaciov să acționeze altfel? Ar fi putut, de exemplu, să încerce să ajungă la avionul lui cu pistolul-mitralieră în mână; adică să reziste cum făcuse Allende, ca să intre în legendă. Dar, pentru Raisa, această alternativă nu era acceptabilă.

Prima-doamnă se temea mai mult decât orice pentru viața lui Mihail, pentru cea a copiilor și pentru a ei. Ba chiar îi era frică să nu fie otrăvită. Convinsă că pucistii erau în stare de orice, ea refuza mâncarea pregătită de bucătarii vilei și pe cea care li se aducea cu o mașină specială, începând din seara zilei de 18 august 1991.

Raisa nu mai dormea. Este adevărat că desfășurarea de forțe din jur era impresionantă. Apropiații ei au spus că Raisa reperase, în noaptea de 18 spre 19, aproape șaisprezece nave de război în radă, dintre care un submarin.

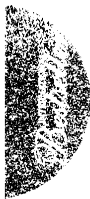
Soții Gorbaciov au luat hotărârea să iasă din vilă. Deoarece legăturile lor cu lumea din afară fuseseră întrerupte, voiau să încerce să adreseze semnale celor veniți în vilegiatură la sanatoriul Comitetului Central, care se învecina cu domeniul vilei prezidențiale. Boris Elțîn trimisese el însuși telegrame în câteva hoteluri de vacanță ale nomenclaturii de pe malul Mării Negre, în care le cerea medicilor care se aflau acolo să intre în contact cu Gorbaciov, pentru a determina adevărata sa stare de sănătate.

„Ieșeam din reședință mergând spre mare, povestește Raisa, având un singur scop: să facem în așa fel încât președintele să fie văzut de cât mai mulți oameni, care să constate că era cât se putea de sănătos. Cu cât ne-ar fi văzut mai mulți, cu atât mai greu de ascuns ar fi fost adevărul." Mihail și Raisa ieșeau deseori pe terasă. Tot ca să fie văzuți, dar și ca să vorbească. Gărzile de corp, conștiente de faptul că era posibil ca în interior să fi fost instalat un sistem de ascultare, au dat chiar ele acest sfat cuplului prezidențial.

Raisa s-a gândit la câteva scenarii de fugă și la posibilitatea intrării în contact cu exteriorul. Îngerul păzitor, în care avea încredere, a făcut-o să-și schimbe gândul, informând-o că spre mare totul era blocat și că pe uscat supravegherea era atât de strictă, încât ar fi fost imposibil de străpuns.

Asta nu a împiedicat-o să încerce să găsească o hibă.

Puțin mai târziu, de comun acord, soții Gorbaciov au hotărât să nu facă nimic care să le pună viața în pericol. Nepoții lor nu păreau să suporte prea greu noua situație. Dar Oksana, fiica lor cea mare, a început să se îngrijoreze în momentul în care gărzile de corp au sfătuit-o să nu mai lase fetițele să meargă la plajă. Speriată de oamenii înarmați, ea a rămas în camera ei, unde fusese-

instalat un televizor, împreună cu sora ei mai mică, Anastasia. Câţiva oameni din gardă reuşiseră să meşterească nişte antene care permiteau recepţionarea programelor.

Soţii Gorbaciov au luat hotărârea să ţină o întrunire de familie pe plajă. Astfel, în seara zilei de 19, pe la ora şase, preşedintele s-a deplasat pe malul mării împreună cu ceilalţi membri ai familiei şi cu apropiaţii lor. Ca să-i inducă în eroare pe agenţii KGB-lui, care „îşi urmăreau prizonierii cu binoclul“, s-au scăldat, au jucat cărţi, s-au comportat ca şi cum ar fi fost în vacanţă. Raisa i-a cerut lui Cerniaev s-o urmeze, împreună cu soţul ei, într-o cabină. Acolo, la adăpost de privirile indiscrete, a smuls câteva foi dintr-un carneţel, a scos din geantă un creion şi i-a lăsat pe cei doi bărbaţi singuri. Gorbaciov i-a dictat apoi consilierului său – fratele său, cum va spune mai târziu – revendicările pe care voia să le formuleze. „1. Cer să fie imediat restabilită linia telefonică guvernamentală. 2. Cer să se aducă imediat avionul prezidenţial care să mă ducă la Moscova.“

Mihail Gorbaciov voia să le dea astfel de furcă gardienilor lui. Ştia foarte bine că tot ce făcea sau spunea era imediat raportat Comitetului de Stat pentru starea de urgenţă care îşi avea sediul la Moscova. Revendicările preşedintelui erau transmise generalului Generalov. De aceea, în fiecare zi, dimineaţa şi seara, Gorbaciov cerea să i se restabilească legătura telefonică şi să fie lăsat să se întoarcă în capitală. Şi mai cerea să fie publicată o dezminţire oficială referitoare la starea sa de sănătate.

În acest timp, medicul venit de la Moscova dispăruse. I se interzisese să se mai întoarcă la vila prezidenţială.

În noaptea de 19 spre 20, pe la trei dimineaţa, soţii Gorbaciov au hotărât, în cel mai mare secret, să înregistreze o casetă video ca să alerteze întreaga lume. Ginerele lor, Anatoli Verganski, a servit drept operator. Au fost înregistrate mai multe versiuni, pe casete mici. Preşedintele apărea în pulover şi cămaşă, descheiat la guler, cu braţele încrucişate, cu chipul marcat de oboseală şi încercănat. Privirea şi expresia lui purtau pecetea încercării prin care trecea: „Sunt sănătos. Tot ceea ce a fost anunţat de tovarăşul Ianaev este complet mincinos. S-a comis o crimă împotriva statului. Hotărârea tovarăşului Ianaev de a-şi asuma funcţia prezidenţială este anticonstituţională. Cer o reuniune a Congresului Deputaţilor“. Rezultatul a fost un material de calitate mediocră, întrerupt de paraziţi. Înregistrând acest apel clandestin în cea de a doua seară a detenţiei sale, Gorbaciov voia nu numai să arate că era sănătos şi să-i destabilizeze pe pucişti, ci şi – lucru important pentru viitor – să îşi procure astfel o dovadă clară a refuzului său de a „colabora“ cu junta, indiferent ce ar fi susţinut puciştii în momentul în care aveau să fie judecaţi pentru crimă împotriva statului.

Gorbaciov a folosit mai multe filiere ca să poată scoate din reşedinţă această declaraţie. Raisa a dat instrucţiuni foarte stricte. El i-a încredinţat o bandă video împăturită într-o hârtie lipită cu scotch lui Cerniaev, care a transmis-o Olgăi,

asistenta preşedintelui. Părinţii ei erau bolnavi la Moscova, aşadar, avea un pretext credibil de a părăsi vila. Cerniaev a negociat un permis de liberă trecere cu noul şef al securităţii. Cu documentul ascuns în lenjeria intimă, secretara a trecut fără probleme de barajele gărzii. Ajunsă la Moscova, ea avea misiunea să înmâneze caseta soţiei unui editorialist apropiat lui Gorbaciov.

Raisa şi-a revenit abia pe la sfârşitul după-amiezii şi şi-a dat seama că detenţia familiei sale avea să ia sfârşit. Sigur, puciştii se aflau acolo, dar în vilă îşi făcuseră acum intrarea îndeosebi prietenii lui Boris Elţîn.

Raisa era de nerecunoscut; cu braţul drept îndoit, cu mâna crispată, rigidă, ea părea total rătăcită. Nu putea să meargă fără ajutor. Dar şi-a recăpătat o mică parte din forţe în avionul care o ducea la Moscova.

Presiunea fusese şi rămăsese teribilă pentru Raisa, cu atât mai mult cu cât jucase un rol considerabil alături de soţul ei. Asta ştia şi ea şi ştiau şi puciştii. De altfel, probabil că o considerau vinovată, cel puţin în parte, de comportamentul lui Gorbaciov.

Din punct de vedere fizic, ea a fost principala victimă a puciului. A crezut probabil că oamenii KGB-ului erau capabili de ce era mai rău. Îşi imaginase, oare, că vor avea destinul soţilor Ceauşescu – o execuţie după un proces sumar –, aşa cum s-a scris? Probabil că nu. Era conştientă, încă de la început, că avea de-a face cu un puci al ultraconservatorilor, nu în numele unei revoluţii „democratice", ci al unei acţiuni conservatoare neostaliniste. Sigur, evenimentele din România demonstraseră că rolul partidului şi al serviciilor secrete de la Bucureşti fusese mai mult decât ambiguu; totuşi, comparaţia cu destinul soţiei dictatorului român nu se susţine. În realitate, junta aflată la putere – susţinea Raisa – ar fi putut să-l „suprime" pe soţul ei sau, ipoteză deloc mai liniştitoare, să-l lase în viaţă transformându-l în „zombi", cu ajutorul câtorva injecţii special dozate. Raisa ştia că existaseră astfel de precedente împotriva opozanţilor regimului, împotriva disidenţilor...

În ziua aceea, Raisa a apărut mai curând ca un animal hăituit, confruntată cu un scenariu care o depăşea total. Un traumatism intelectual greu de suportat, după ce avusese, timp de şase ani, o influenţă semnificativă alături de conducătorul suprem al celei de a doua mari puteri de pe glob!

Cuplul prezidenţial a rămas încă trei luni la putere. Gorbaciov şi-a pierdut postul în luna decembrie, odată cu dispariţia URSS-ului. Şi astfel a început o nouă viaţă.

Raisa îşi însoţea soţul în călătoriile sale atunci când acesta pleca să ţină conferinţe, îndeosebi la universităţile americane. Pentru fiecare dintre acestea, fostul preşedinte al URSS-ului primea patru sute de mii de franci. Totuşi, cuplul nu a profitat deloc de aceste sume mari de bani, care servesc în special întreţinerii Fundaţiei Gorbaciov. Soţii Gorbaciov s-au plâns apoi că şi-au pierdut toate economiile în timpul crizei financiare ruse: optzeci şi nouă de mii de dolari.

Întotdeauna stimaţi în străinătate, soţii Gorbaciov ştiau că, deşi ocupau un loc de cinste în istorie, în Rusia, oamenii de rând le reproşau faptul că distruseseră falşii idoli şi visele de măreţie.

Fatalitatea a lovit acest cuplu unit în ziua de 20 septembrie 1999, când Raisa s-a stins încetişor în braţele soţului ei, din cauza leucemiei.

După deces, atitudinea ruşilor faţă de ea s-a schimbat în mod radical. Din acel moment (după cum scrie ziarul *Ştirile Moscovei*, „a devenit o mândrie a Rusiei". Numele Raisei rămâne gravat în istorie.

Înainte de moarte, Raisa a regăsit pentru ultima dată ambianţa familiară a acelor încăperi boltite, pline de scene religioase. Uitându-se la baldachinul de lemn sculptat, împodobit cu stemele provinciilor, a murmurat: „Am ucis monstrul totalitar..." Apoi, cu ochii trişti, a privit cum se închidea în urma ei marea poartă acoperită cu aur cizelat, pe frontonul căreia sunt întruchipate animale fantastice.

FIICA LUI BORIS ELŢÎN

DUPĂ PUCIUL DIN 1991, unii au crezut că istoria se va opri. Se spera că influenţa ocultă a „ţarinelor" avea să dispară odată cu sfârşitul imperiului sovietic. Dar nu s-a întâmplat aşa. Tradiţiile istorice nu dispar dintr-odată.

Nu ieşim numai din optzeci de ani de comunism, ci şi din o mie de ani de istorie fără societate civilă, fără partide politice, fără parlament. Exercitarea puterii nu s-a sprijinit niciodată pe lege, ci pe un sistem de reguli bolşevice sau pe voinţa ţarului ori a ţarinei.

După ce a căzut Zidul Berlinului, ca în *Sfârşit de partidă* de Samuel Beckett, a apărut un decor gol, dominat de fantome absurde şi vanitoase. Boris Elţîn, mai mult ca niciodată, a continuat tradiţiile de altădată, făcând să triumfe valorile masculine în detrimentul „feminismului" cuplului Gorbaciov.

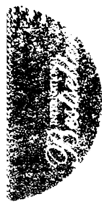
Dominator, o permanentă sursă de conflict, intransigent, Elţîn a privilegiat distracţiile ancestrale ruseşti ale bărbaţilor virili. Amator de mâncare bună şi de vin de calitate, îi plăcea să îndeplinească riturile străvechii *bania*. Până în 1995, când a început să aibă probleme cardiace, şeful Kremlinului îi respecta tradiţiile: flagelare reciprocă cu crengi de mesteacăn în aburi, urmată de o baie rece şi rostogoliri în zăpadă, totul încheindu-se cu o porţie zdravănă de votcă sau de bere rece.

Totuşi, detractorii lui Boris Elţîn se înşelau crezând că aceste preocupări sau chiar gustul pronunţat pentru alcool aveau să întunece imaginea acestui personaj pitoresc. În acea perioadă, sondajele continuau să fie în favoarea sa: bea şi avea slăbiciuni ca toată lumea.

După învestitură, Boris Elţîn a continuat, bineînţeles, să practice ritualurile impuse de *bania*.

Subalternii săi se lăudau că luau parte la aceste manifestări, ocazie cu care au fost luate foarte multe decizii politice majore, mai ales în legătură cu primul război cecen, la sfârşitul anului 1994. Apartenenţa la acest cerc de iniţiaţi aducea cu sine multe avantaje. Câte promovări fulgerătoare nu au fost astfel decise şi câte cariere nu au fost frânte! Dacă nu erai invitat însemna că erai căzut în dizgraţie.

În acest timp, Naina, soţia docilă a lui Boris Elţîn, se străduia să rămână în umbră. Iar Elţîn ducea la extrem dorinţa de a-şi sublinia virilitatea, devenind adesea caraghios. Când se întorcea acasă, se lăsa dezbrăcat de soţie şi de fiică şi chiar le punea pe acestea să-i scoată pantofii (după cum mărturiseşte garda lui de corp).

La sfârşitul anului 1991, când Elţîn a devenit stăpânul incontestabil de la Kremlin, Naina a preferat să rămână rezervată, în umbră, asemenea soţiilor şterse şi aproape invizibile din epoca sovietică, cum a fost, de exemplu, soţia lui Leonid Brejnev. Suspicioasă, ea a ţinut totuşi să facă un inventar detaliat al mobilelor reşedinţelor oficiale moştenite de la familia Gorbaciov. Generalul Korjakov a avut nevoie de ceva timp ca s-o convingă că predecesorii nu luaseră nimic cu ei. În schimb, potrivit aceleaşi surse, ea şi-a însuşit câteva mobile preţioase din lemn de Carelia, instalate în apartamentul de serviciu al lui Gorbaciov. Tot ea a dat ordin să fie smulse elemente încastrate din bucătărie, ca să le pună în vila ei.

În timpul vizitelor oficiale, Naina era opusul Raisei. Ştearsă, nu părea niciodată sigură de ea. Era obsedată să nu facă vreo gafă.

La graniţa dintre anii 1995 şi 1996, influenţa feminină a devenit determinantă în viaţa lui Boris Elţîn. Anturajului prezidenţial îi era greu să mascheze problemele de sănătate, care îl constrângeau pe Elţîn să dispară din viaţa publică perioade din ce în ce mai lungi. Practic, în fiecare lună era internat în sanatorii sau spitale. Cu toate acestea, familia sa, îngrijorată de viitor, l-a împins să se prezinte şi la alegerile prezidenţiale din 1996. Tatiana, fiica sa cea mică, aflase, cu ocazia unei călătorii la Paris, că fata preşedintelui francez, Claude Chirac, avea o funcţie oficială la Elysée. Şi s-a hotărât să-i urmeze exemplul. Numai că influenţa ei avea să o depăşească pe cea a tinerei franţuzoaice.

Tatiana a instaurat un fel de regenţă *de facto*, ca să dea iluzia puterii în absenţa tatălui său. A tras sforile şi a obţinut aprobarea pentru deciziile pe care le lua. În această perioadă, rolul ei a fost de nenumărate ori determinant. În timpul bătăliei electorale decisive de la începutul anului 1996, ea a adus experţi americani pentru a-i sfătui în privinţa relaţiei cu publicul. Cine nu-şi aminteşte de Boris dansând twist în faţa camerelor de luat vederi ale reporterilor din lumea întreagă, ca să dovedească, la sfaturile fiicei sale, că era în formă în pofida bolii?!

Tatiana nu s-a mulţumit să transforme imaginea mujicului prost şlefuit pe care o avea tatăl ei. Ca o adevărată ţarină, ea a schimbat ierarhia boierilor şi şi-a pus oameni peste tot. În mai 1996, Tatiana a obţinut de la tatăl ei imposibilul: demiterea eminenţei cenuşii Aleksandr Korjakov şi a reţelei sale. În acest scop, Tatiana l-a pus în prima linie pe prietenul ei, Anatoli Ciubais, care a fost mai întâi şeful administraţiei prezidenţiale, ca apoi să devină omul forte al guvernului. În 1998, Tatiana a contribuit la schimbarea a doi prim-miniştri. Cernomîrdin a fost concediat şi înlocuit cu Kirienko, eliberat şi el din funcţie la începutul lunii august.

În realitate, Tatiana menţinea la Kremlin un sistem de organizare a puterii care se situa undeva între Bizanţ şi ultimele zile ale domniei ţarului Nicolae al II-lea. După cum a constatat generalul Lebed: „Elţîn are o încredere oarbă în judecata fiicei sale“.

Toţi se aşteptau să vadă, dintr-un moment în altul, dispariţia preşedintelui; în acel teatru al absurdului, toată lumea îi anunţa căderea; comuniştii

îl hărţuiau, în vreme ce medicii îi preziceau sfârşitul. Dar, datorită Tatianei, el era în continuare prezent.

În noiembrie 1996, la cinci luni după alegerea sa la preşedinţia Federaţiei Ruse, Elţîn a suportat o intervenţie pe cord. Tatiana a insistat să se facă această operaţie, în pofida părerii „generale" a medicilor ruşi şi străini, care îl considerau pe Elţîn inoperabil. De aceea, chirurgii germani erau pregătiţi ca, în cazul unui eşec al operaţiei pe cord deschis, să efectueze un transplant cardiac. Tatiana s-a opus cu înverşunare difuzării de informaţii exacte despre starea sănătăţii tatălui ei. (De altfel, în Rusia, se aminteşte ca exemplu similar maladia lui François Mitterrand, ţinută secretă ani de-a rândul, în ciuda publicării a numeroase buletine medicale.)

Afecţiuni ale inimii şi ale plămânilor, surditate la o ureche, ciroză, ulcer la stomac, toate acestea erau cam mult pentru un singur om: Elţîn a fost curând incapabil să rostească mai mult de câteva cuvinte. Totuşi, flancat de fiica sa şi de prim-miniştrii care s-au succedat, a ştiut să se menţină pe scena acelei Rusii aflate pe marginea prăpastiei.

Născută în ziua de 17 ianuarie la Ekaterinburg, în Urali, Tatiana, la fel ca mama ei, a stat mult timp în umbră. La şcoală, era o fetiţă model, veselă şi pasionată de matematică. Mai târziu, va intra la Universitatea din Moscova ca să studieze această disciplină. Mama s-a împotrivit plecării sale, vrând ca fata să-şi facă studiile în oraşul natal din Urali, la fel ca sora cea mare. Este adevărat că tânăra s-a simţit repede singură în capitala moscovită. Îi era dor de curtea imobilului ei, unde răsunau tot timpul strigătele copiilor. În acea perioadă, oamenii nu ezitau să scoată mesele, sticlele şi zacusca, pentru a se bucura împreună de reuşita la un examen a unuia sau de promovarea altuia. Această nostalgie, accentuată de singurătatea în vâltoarea vieţii moscovite, a determinat-o să-şi aleagă rapid un partener de viaţă. În acea perioadă, îndrăgostiţii găseau cu greu un loc unde să poată fi împreună, pentru că la hoteluri nu erau primite cuplurile de necăsătoriţi. Acest obstacol a fost îndepărtat, în marile oraşe, abia la câţiva ani după perestroika. De aceea, Tatiana s-a căsătorit la douăzeci de ani. După terminarea studiilor, a obţinut un post bun la centrul ştiinţific „Salut", unde se ocupa de lansarea aparatelor spaţiale. Deşi tatăl ei făcea parte din înalta nomenclatură, tânăra căsătorită a trebuit să înfrunte tracasările cotidiene. La fel ca semenele ei, Tatiana trudea din greu: activitatea de la serviciu, apoi munca de acasă. Nici un fel de confort occidental nu era accesibil; pilulele anticoncepţionale erau un lux prescris în condiţii aberante, iar creşele şi şcolile nu au fost niciodată la înălţimea promisiunilor propagandei.

Tatiana a remarcat repede că femeile erau aproape absente din posturile importante din partid. Sigur, ele erau destul de numeroase la nivelurile intermediare, dar conservatorismul moştenit de la vechea Rusie nu permitea promovarea spre adevărate responsabilităţi. Dispariţia ideologiei comuniste nu a schimbat mare lucru în ceea ce priveşte condiţia femeii. Saltul înapoi era

evident în procesul electoral: la alegerile legislative din 1993, Partidul Femeilor nu a câştigat nici o circumscripţie, deşi, în 1991, el obţinuse douăzeci şi şase de locuri în parlament.

Tatiana a decis să dobândească o poziţie importantă, datorită influenţei pe care o avea asupra tatălui ei. Perestroika îi dăduse speranţe. Totuşi, în acea perioadă, încă nu se angajase în politică. În timpul zilelor fatidice ale puciului din august 1991, nici mama ei şi nici ea nu se aflau alături de Boris Elţîn, ca să organizeze rezistenţa, rămânând ascunse în apartamentul unuia dintre prietenii lor de la Moscova. Tatiana nu era o feministă înfocată, dar înţelegea că viaţa cotidiană trebuia să se schimbe. Fusese nevoită să înfrunte anturajul misogin al tatălui ei, din care făcea parte şi garda lui de corp, Korjakov, care nu se jena s-o apostrofeze când o vedea în pantaloni la Kremlin.

În 1980, tânăra femeie i-a oferit tatălui ei un motiv de mare bucurie: moştenitorul atât de dorit. Micul Boris nu avea să poarte niciodată numele tatălui său, ci numele şi prenumele bunicului său dinspre mamă. Prima căsnicie a Tatianei a fost un eşec. Conform dorinţei tatălui ei, după divorţ, Tatiana a şters din memorie numele soţului ei fustangiu. De acum înainte, nici tatăl copilului, nici bunicii săi dinspre tată nu l-au mai putut vedea. Ranchiunos, Boris Elţîn, mai întâi membru influent al conducerii PCUS, apoi preşedinte al Rusiei, a avut destulă influenţă ca să acţioneze după propria dorinţă... Moştenitorul, devenit adolescent, a fost înscris la una dintre şcolile cele mai preţuite de la Cambridge, în Anglia.

Pentru stăpânul de la Kremlin, tânărul Boris simboliza viitorul unei dinastii al cărei fondator dorea să fie. Elţîn va mai avea un moştenitor, Gleb, născut din a doua căsătorie a Tatianei. Preşedintele a ales nepotului său numele unui martir ortodox! Aleksei Diacenko, ultimul soţ al Tatianei, prefera să rămână în umbră. Totuşi, nu a ezitat să se folosească de legătura de rudenie cu preşedintele ca să-şi asigure afacerile în domeniul exporturilor de metale neferoase din Urali.

Din 1992 şi până în 1999, stâlpul de susţinere al sistemului reprezentat de Elţîn a fost un prieten al familiei, Boris Abramovici Berezovski. După ce a scăpat în mod miraculos din câteva atentate, acest antreprenor a fost ajutat foarte mult de Tatiana. Averea sa actuală – dobândită în mai puţin de zece ani – este estimată de publicaţia americană *Forbs* la peste trei miliarde de dolari!

Aşadar, ea a încurajat apariţia capitalismului oligarhic, sistem în care aceiaşi oameni dispun de puterea politică, de presă şi de bani. Banii dau putere, puterea dă bani, iar când ai bani, ai şi mai multă putere.

Complicitatea dintre Berezovski şi clanul Elţîn s-a realizat etapă cu etapă. În 1993, acesta a avut ideea genială de a edita în Finlanda o carte de memorii având semnătura noului stăpân de la Kremlin. Afacerea a fost încheiată prin intermediul lui Valentin Iumaşev, care a redactat această carte. După spusele generalului Korjakov, Berezovski i-a vărsat lunar lui Elţîn o sumă de cincisprezece mii de dolari drepturi de autor, fără a mai pune la socoteală micile cadouri oferite Tatianei: maşini Niva (de la uzina lui) sau Chevrolet. În curând,

Berezovski a devenit proprietarul unor companii importante, precum Aeroflot (asociat cu Okulov, ginerele preşedintelui, soţul fiicei sale mai mari, Elena), Lada (automobile), ORT (primul canal de televiziune) sau Sibneft (companie petrolieră). Acest sistem era totuşi subtil. Ca întotdeauna în Rusia, ţarul îşi lăsa anturajul să acţioneze, ţinându-l însă în permanenţă sub supraveghere. Astfel, Elţîn a asigurat averea oligarhilor pentru ca ei să-l susţină, în special în alegerile din 1996. Cu alte cuvinte, s-au luat bani de la stat ca să fie oferiţi marilor baroni financiari. În zece ani, averea personală a fiecăruia, tot după *Forbs*, a depăşit miliardul de dolari.

În mediile financiare internaţionale, toată lumea le cunoaşte procedeele. Sub forma unor facturi false, a unor contracte sau împrumuturi fictive, banii se îndreaptă spre Londra, Wall Street, Frankfurt sau Tokio. Preluaţi de societăţi financiare sau comerciale cât se poate de legale, banii sunt reinjectaţi în circuite economice obişnuite. Aceşti bancheri lipsiţi de scrupule investesc în afaceri imobiliare, în turismul din Franţa, Italia, Spania; de exemplu, creşterea prezenţei ruşilor pe coasta Valenciei a dus la apariţia unei linii aviatice directe săptămânale între Alicante şi Moscova.

În Cipru, cea mai vorbită limbă străină nu mai este araba, ci rusa. În ultimii ani, banca de la Nicosia a semnat peste trei mii cinci sute de autorizaţii de societăţi *off-shore* pentru oameni de afaceri din Europa de Est, dintre care mai bine de jumătate sosesc cu valizele burduşite cu milioane de dolari, bani proveniţi din traficul de droguri şi de arme. Într-un raport publicat după doi ani de investigaţii, Centrul pentru Studii Strategice şi Internaţionale estimează la un miliard de dolari pe lună transferurile de fonduri ilicite din Rusia spre Cipru. Ruşii şi-au făcut intrarea şi pe Coasta de Azur, investind sute de milioane în imobile, hoteluri, activităţi de import-export. Unii îşi etalează bijuteriile, ceasurile împodobite cu diamante, hainele elegante, avioanele private şi maşinile de lux.

Berezovski neagă că ar fi contribuit la sporirea averii familiei Elţîn. Trebuie spus că nici soţia preşedintelui, nici fiica sa Tatiana nu erau moarte după bijuterii sau blănuri scumpe. Hainele lor de astrahan cumpărate din Suedia (marca Saga Selected) costă doar cinci mii de dolari, o bagatelă în comparaţie cu luxul ţipător al „noilor ruşi“. În locul creatorilor de modă occidentali agreaţi de Raisa Gorbaciov, Tatiana îl preferă pe croitorul rus Valentin Iudaşkin. Aproape că nu poartă bijuterii de aur şi nu foloseşte cosmetice. În schimb, ziarul moscovit *Profil* (nr. 33 din 1998) preciza că Tatiana deţine personal câteva proprietăţi: un castel în Bavaria, o vilă luxoasă în sudul Franţei, cu o valoare de unsprezece milioane de dolari, fără a mai pune la socoteală o vilă pe muntele Nikolina, care domină valea înverzită a râului Moscova (după ziarul *Sobesednik*, preţul ei s-ar ridica la un milion de dolari). Sursele franceze confirmă că două vile luxoase de pe Coasta de Azur aparţin prietenului Tatianei, Berezovski. Numele Tatianei apare şi în afacerea de spălare a unor sume colosale de bani ruseşti (între zece şi cincisprezece miliarde de dolari) prin Bank of New York. Conform

conducerii acestei bănci, soţul Tatianei, Aleksei Diacenko, a depus două milioane şi jumătate de dolari la o filială a acestei bănci dintr-o zonă *off-shore*.

Ancheta efectuată asupra societăţii elveţiene Mabetex le-ar fi implicat şi pe cele două fiice ale lui Elţîn. După *Corriere della Sera*, Elţîn şi fiicele sale ar fi avut la dispoziţia lor, chiar la sediul Mabetex, cărţi de credit pe numele lor, folosite în magazine de lux.

Ce a rămas din fetiţa model care visa la odiseele spaţiului, făcând ecuaţii pe bulevardele însorite ale Moscovei?

De la apariţia prim-ministrului Primakov, în septembrie 1998, Tatiana pare să-şi fi pierdut avantajele. Căci lupta împotriva corupţiei a constituit tema predilectă a acestui prim-ministru recunoscut pentru integritatea lui. De aceea, a pornit un asalt împotriva lui Boris Berezovski, a cărui avere (dar şi nenumăratele paşapoarte) provoca scandal în Rusia. Pentru Primakov, Berezovski constituia omul care trebuia doborât. Totuşi, în mai 1999, Primakov a fost sacrificat, şi Berezovski, cu susţinerea Tatianei, a ieşit triumfător din această înfruntare. Demisia tatălui ei, în decembrie 1999, a schimbat viaţa Tatianei.

Lupta pentru supravieţuire şi trădarea, banii obţinuţi cu uşurinţă şi puterea, toate aceste ingrediente ale dramelor ruseşti sunt prezente şi în acest tablou. O ultimă încercare o mai aştepta pe Tatiana la plecarea ei de la Kremlin. Părăsind biroul nr. 262, pe care îl ocupa la preşedinţie, fără să arunce măcar o privire spre relicvele, icoanele şi potirele somptuoase, tânăra femeie a urcat în Mercedesul ei negru, alături de gărzile sale de corp. I-a cerut şoferului să pornească radioul. Când a auzit vocea răguşită a lui Aleksandr Soljeniţîn, faţa i s-a crispat: „Am refuzat să primesc, spunea scriitorul, Ordinul «Sfântul Andrei» (cu care fusese decorat cu ocazia împlinirii a optzeci de ani) din mâinile lui Boris Elţîn". Şi continua ca un profet: „Cum ar putea caracterul naţional rus, sau ceea ce a mai rămas din el, ceea ce nu a fost în întregime jefuit, să reziste la această descompunere? Prin ce rest de mărinimie, de compasiune pentru nefericirea celor din jur (când tu însuţi te confrunţi cu ea)? Şi, mai ales, mai ales, cum să protejăm copiii de această perversiune corupătoare, insolentă şi triumfătoare?"

Pe strada Ţvesrskaia, maşina a trecut prin faţa firmei luminoase a unui local de noapte unde, într-o atmosferă electrizantă, defilau fete de vânzare venite din toate colţurile lumii. Cu ochii lor căprui sau albaştri, trăsături asiatice, pielea goală sub hainele de blană, ele reprezintă pentru străini simbolul domniei lui Elţîn. După aceea, limuzina s-a oprit ca să lase cale liberă unei procesiuni precedate de iconostasul împodobit cu pietre scumpe de la Catedrala Adormirii Maicii Domnului.

În cortegiu, un bărbat cu haină gri spune cu tristeţe: „Viaţa noastră seamănă din nou cu cea descrisă în acele filme sovietice lungi, plictisitoare şi penibile". Astfel s-a încheiat rolul Tatianei în politica Rusiei.

* * *

Ce destin dificil să fii ţarină în Rusia! Această ţară nu a rezistat atât de mult timp decât datorită femeilor. Ţarine sau simple rusoaice, destinele lor pasionate au fost făurite de însăşi istoria acestei ţări. De la Ivan cel Groaznic şi până în zilele noastre, ele i-au ajutat pe bărbaţi să supravieţuiască într-un mediu ostil.

Această carte ne prilejuieşte nu numai o călătorie în timp şi spaţiu, de la palatele strălucitoare din Sankt-Petersburg, înainte de revoluţie, şi până la Kremlinul de azi. Ele ne îndeamnă şi să medităm la metafizica exercitării puterii politice.

Dacă, după douăzeci şi cinci de ani de carieră diplomatică, am hotărât să public această carte, am făcut-o mai întâi de toate ca să le salut pe aceste femei care au fost mari inspiratoare.

Influenţa lor asupra treburilor statului a fost uneori chiar mai uimitoare decât cea a autocraţilor. În această lume nemiloasă, construită în jurul puterii absolute, ele au ştiut să îmbărbăteze sufletele chinuite ale conducătorilor Rusiei. Această lucrare este şi un elogiu adus forţei de caracter a femeilor, care, mai bine decât bărbaţii, ştiu să înfrunte loviturile destinului, să reînceapă uneori de la zero şi să lupte ca să câştige fericirea celor pe care îi iubesc.

Mai mult decât de toate secretele politice, sunt atras de enigma feminină. Dragostea moare aşa cum se naşte, ca să se păstreze în memorie. După cum a spus Gorbaciov la căpătâiul Raisei, aflată pe moarte: „Până la urmă, ce-a fost viaţa mea? Acea întâlnire cu ea primăvara şi un vis infinit..."

În lumina celor istorisite, apare ca firească următoarea întrebare: care Rusie va triumfa, cea a Tatianei sau cea a lui Soljeniţîn? Oare e posibil să intervină o a treia? Mulţi nu acceptă această stare de lucruri şi vor să-i redea Rusiei mândria. E timpul – dacă vrem cu adevărat s-o ajutăm să iasă din comunism şi să contracarăm urmările acestuia – să acceptăm să analizăm Rusia aşa cum e ea.

Unei probleme originale nu i se poate potrivi decât o soluţie originală. Şi această soluţie trebuie să ia în consideraţie toată greutatea acestei Rusii eterne, strivite de şaptezeci de ani de comunism.

Forţa de caracter a ţarinelor îmi redă o fărâmă de optimism în privinţa viitorului. Povestind aceste întâmplări, uneori violente şi tragice, nu urmăresc să-mi înjosesc ţara. Dacă aş fi considerat iremediabilă această decădere agitată, aş fi tăcut. Vorbesc însă liber deoarece cred contrariul. Forţa de caracter arătată de aceste femei de excepţie de-a lungul secolelor este cea mai bună chezăşie a viitorului în Europa, de la Atlantic şi până la Urali.

Nu pot încheia altfel decât spunând că, în aşteptarea zilei de 31 decembrie 1999*, Vladimir Putin, noul om forte de la Kremlin, s-a deplasat cu avionul, împreună cu tânăra şi discreta sa soţie Ludmila, pe frontul din Cecenia, ca să serbeze Revelionul cu trupele!

---

* Zi în care Vladimir Vladimirovici Putin a devenit preşedintele interimar al Rusiei, în urma demisiei lui Boris Elţîn. (n.tr.)

Anexă

CINE A GUVERNAT ÎN RUSIA?

(Membri din anturajul Tatianei Diacenko, fiica mai mică a lui Boris Elţîn)

Boris Berezovski, preşedintele grupului Logovaz, şi-a construit în mai puţin de zece ani o avere personală evaluată undeva între trei şi patru miliarde de dolari. Controlează constructorul de automobile Avtovaz, o parte din mass-media (canalele de televiziune ORT şi TV6, un grup de presă scrisă cuprinzând mai ales *Nezavisimaia Gazeta, Novie Izvestia, Kommersant* şi *Ogoniok*), compania aeriană Aeroflot, numeroase afaceri imobiliare industriale şi din domeniul energiei.

Poreclit Mefistofel al Rusiei sovietice, Berezovski a ştiut să se facă indispensabil lui Boris Elţîn şi familiei sale, sporindu-le averea personală, dar şi furnizându-le colaboratori – Roman Abramovici şi Alexandru Voloşin –, precum şi numeroase contacte în Occident.

În ianuarie 1999, el a fost acuzat de spălare de bani prin intermediul filialei sale Andava, însărcinată cu plăţile internaţionale ale companiei Aeroflot. Fiind vorba despre o societate de drept elveţian, s-ar fi putut emite un mandat de arestare internaţional. Însă Berezovski a rezistat, a obţinut anularea urmăririi judiciare şi, în plus, a obţinut destituirea lui Primakov.

Roman Abramovici, protejat de Berezovski, a fost pus la conducerea Sibneft, principalul component al societăţii petroliere Yuski. Gestionar excelent, el avea misiunea de a crea un „grup financiar paralel" grupului Logozav, ca să dezarmeze acuzaţiile de monopolizare a bogăţiilor naţionale. Presa consideră că el este cel care s-a ocupat de achitarea celor mai multe datorii curente ale familiei Elţîn.

Alexandru Voloşin, inginer de căi ferate, şi-a făcut cariera în diferite întreprinderi ale grupului Logovaz. „Împrumutat" Kremlinului în 1997, el a condus din martie administraţia prezidenţială, care controla organele vitale ale Federaţiei Ruse. Voloşin e considerat cel care a pus la punct „strategia tânărului premier": succesorul lui Elţîn trebuia să fie un bărbat tânăr şi seducător, dispunând de toate pârghiile de comandă economice. Rolul i-a fost încredinţat iniţial lui Serghei Kirienko, în 1998, apoi lui Putin.

Vladimir Putin a devenit prim-ministru în luna mai a anului 1999. Acest veteran al fostului KGB a avut misiunea de a organiza alegerile legislative din decembrie 1999 şi cele prezidenţiale din 2000, pe care le-a şi câştigat. El a avut

grijă să pună la adăpost interesele familiei Elțîn, după plecarea de la putere a primului președinte rus.

Pavel Borodin a fost unul dintre oamenii cei mai puternici ai Rusiei. Din 1993, el a fost secretarul-general de neclintit al președinției. În această calitate, el a administrat serviciile, întreprinderile și domeniile care depindeau altădată de conducerea Partidului Comunist, plus cele două sute de organisme sau societăți și vreo două sute de mii de angajați. A fost și candidat la postul de primar al Moscovei împotriva lui Iuri Lujkov. A fost destituit de Putin.

Anatoli Ciubais a deținut, din 1991, câteva ministere și chiar a fost prim-ministru adjunct. Liberal, stimat de occidentali, el a fost realizatorul privatizărilor rusești până în 1998. A fost numit la conducerea companiei naționale de electricitate. Pe plan politic a avut două contribuții majore: a organizat realegerea lui Elțîn în 1996 și a asigurat ascensiunea lui Vladimir Putin.

Valentin Iumașev, ziarist, a fost la început colaboratorul lui Elțîn, căruia i-a redactat memoriile și numeroase discursuri. În 1993, el a organizat primele contacte între președinte și Berezovski. Apoi a devenit consilierul cel mai apropiat al Tatianei și, în 1997 și 1998, director al administrației prezidențiale.

Elena Okulova, sora mai mare a Tatianei, a jucat un rol mai puțin însemnat. Dar soțul ei, Valeri Okulov, a ajuns președintele Aeroflot, compania aeriană națională la care Berezovski este unul dintre principalii acționari.

Begghet Pokolli, albanez din Kosovo, conduce Mabetex, o societate cu sediul la Lugano, în Elveția, însărcinată cu lucrări de renovare extrem de costisitoare la Moscova.

Aceste contracte, cu o valoare totală de treizeci și cinci de milioane de dolari, ar fi fost negociate în schimbul unor bacșișuri date anturajului lui Elțîn.

Cazul a fost dezvăluit de procurorul Skuratov în ianuarie 1999. În august, autoritățile elvețiene au confirmat o parte din suspiciuni. Trei cărți de credit, pe numele lui Boris Elțîn și al celor două fiice ale sale, au fost confiscate în cursul unei percheziții-surpriză la sediul Mabetex. În realitate, cartea de credit emisă pe numele președintelui nu a fost niciodată folosită de Elțîn însuși, ci de fiicele lui.

Acest exemplu ilustrează foarte bine procedeele financiare în vogă în Rusia. În realitate, e vorba despre un fel de escrocherie a secolului, fără precedent în istoria economică mondială, căci anual ies ilegal din Rusia între cincisprezece și douăzeci de miliarde de dolari.

Mihail Romanov
1613–1645

Maria Miloslavskaia (1) *soție* — Aleksei cel Bun 1645–1676 — *soție* (2) Natalia Narîșkina, regentă 1689–1694

Sofia, regentă 1682–1689
Theodor al III-lea 1676–1682
Ivan al V-lea co-suveran 1682–1696

Eudoxia (1) Lopuhina *soție* Petru cel Mare 1682–1725 *soție* (2) Marta Skavronska împărăteasă sub numele de Ecaterina I 1725–1727 ❶

Ecaterina *soție* Charles Leopold duce de Mecklembourg
Anna *soție* Frederic duce de Curlanda; Anna 1730–1740 ❸
Aleksei †1718
Anna *soție* Charles-Frederic duce de Holstein-Gottorp
Elisabeta ❺ 1741–1762

Anna Leopoldovna *soție* Antoine-Ulrich duce de Brunswick-Bevern-Lunebourg
Petru al II-lea ❷ 1727–1730
Petru al III-lea ❻ 1762 *soție* Sofia ❼ d'Anhalt-Zerbst împărăteasă sub numele de Ecaterina a II-a cea Mare 1762–1796

Ioan al VI-lea ❹ 1740–1741
Paul I ❽ 1796–1801

Alexandru I 1801–1825 *soție* Elisabeta de Baden (Elisabeta Alekseievna)
Constantin
Nicolae I 1825–1855 *soție* Charlotte de Prusia (Alexandra Feodorovna)

Alexandru al II-lea 1855–1881 *soție* Maria de Hesse Darmstadt (Maria Alexandrovna)

Alexandru al III-lea 1881–1894 *soție* Dagmar de Danemarca (Maria Feodorovna)

Nicolae al II-lea 1894–1917 †1918 *soție* Alix de Hesse-Darmstadt (Alexandra Feodorovna) †1918

Olga †1918
Tatiana †1918
Maria †1918
Anastasia †1918
Aleksei †1918

Dinastia Romanov 1613–1917

Numerele încercuite indică ordinea în care au domnit succesorii lui Petru cel Mare. Numerele dintre paranteze reprezintă numărul de căsătorii.

Vladimir Fedorovski

Țarinele și puterea

de la Ecaterina I la Raisa Gorbaciova

INTERNATIONAL *Bestseller*

Grație unei uimitoare tradiții istorice, în Rusia, influența feminină asupra vieții politice a devenit un adevărat fenomen al civilizației. Importanța celor pe care ne-am obișnuit cu toții să le numim „țarine“, indiferent dacă făceau sau nu parte din familia imperială, a ajuns la apogeu în secolul al XVIII-lea, când, timp de 70 de ani, pe tronul Rusiei au urcat, succesiv, cinci împărătese, printre care și Ecaterina cea Mare.

Perioada contemporană nu face nici ea excepție! Începând cu Nina Korovikova, sfătuitoarea lui Brejnev, rămasă aproape necunoscută în istorie, și continuând cu Raisa Gorbaciova, femeile din umbra liderilor politici ruși au avut o misiune grea, aceea de-a ajuta la cârmuirea unei Rusii bântuite în permanență de propriile fantome.

Vladimir Fedorovski, scriitor și diplomat rus, este cunoscut atât în calitate de romancier, cât și de eseist și istoric. Printre lucrările sale (scrise în franceză, dar traduse în mai multe limbi) se numără: *De la Rasputin la Putin* (2001), *Sankt-Petersburg. Poveștile de dragoste ale unui oraș* (2003) și *Istoria Kremlinului: de la Ivan cel Groaznic la Vladimir Putin* (2004).

Află mai mult pe:

www.litera.ro
ISBN 978-973-675-404-3
